

ASPECTS OF MIGRATION IMPACT IN A SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOUTHEAST EUROPE

ALTINA VESHI

Doctoral School of Geography, Faculty of History and Geography, University of Tirana
e-mail: aniveshi@yahoo.com

Abstract

Migration is a phenomenon with multidimensional consequences. The link standing between sustainable development and migration is recognized by international institutions, which are designing strategies and respective action plans. Migration constitutes an important factor influencing not only in different population aspects, but reflected this in the economical and social field. The moving-away of the inhabitants in an area causes not just negative consequences, but also positive ones, thus influencing on the sustainable development. So an emigrant turns into a positive factor on further development of his origin country. In the regional context, there will be given examples of some areas in Southeast Europe and the direct link standing between migration and sustainable development will be pointed out. The paper is prepared by dealing with migration as an important factor in the geography of population regarding sustainable development, but as well with analyzing and interpreting various statistical data.

Key words: migration, sustainable development, Southeast Europe, remittance, population

Introduction

Migration is an important factor for a comprehensive and sustainable social and economical development to the benefit of origin and host countries, as well the human development of migrants and their families. To fully accomplish this potential, aspects of migration human development should be better reflected in respective development national and global politics and initiatives (UN GA, 2013). Migration effects vary from one country to another in Southeast Europe because of the migration profile, history, way of living etc. If well-managed, migration can generate important benefits both for host and origin countries (Katseli, Lucas, Xenogiani, 2006).

- **Framework Documents on international migration and development**

Migration is a phenomenon with multidimensional consequences in the life of a country, in many fields, such as economic, social, political, developmental, both for host and origin

countries. The link standing between sustainable development and migration is recognized by international institutions, which are designing strategies and respective action plans, as well a number of documents that put a substantial foundation to consolidate and maximize such a function, as follows:

Global level:

[1] High Level Dialogue on International Migration and Development in September 2006, UN

[1] Second High Dialogue on International Migration and Development on 3-4 October 2013, UN

Regional level:

[1] Global Approach to Migration and Mobility (GAMM)

[1] Different European Union' Directives

National level:

[1] National Migration Strategies

[1] Action Plans

United Nations Assembly General has undertaken not only global initiatives in this purpose, but has also approved a number of resolutions as for international migration and development, such as Resolution 58/208 of 23 December 2003; 58/208 of 13 February 2004; 59/241 of 22 December 2004; 60/227 of 23 December 2005; 61/208 of 20 December 2006; 63/225 of 19 December 2008 and 65/170 of 20 December 2010.

The first High Level Dialogue on International Migration and Development in September 2006 was exclusively dedicated to the discussion of multidimensional aspects of international migration and development. The Second Dialogue presented an important opportunity to improve migration governing and, among others, for the involvement of migration in development national and global agendas.

EU institutions, especially European Commission, have taken initiatives on this purpose and are involved in the High Level Dialogue on International Migration and Development of UN GA. As well, migration and development are one of the priority fields of Global Approach to Migration and Mobility, which offers a EU' comprehensive framework of foreign policy on migration, where among others it is called to *"maximize the developmental impact of migration and mobility"*.

I.1 National Strategies on Migration

National migration Strategies in SEE' countries at first stage have been more focused in asylum and immigration issues, which were dealt by security institutions, such as internal affairs ministries. After some years, in accordance with the tendency of migration, it was needed to have a different approach toward this phenomenon. The national strategies were including cultural, host countries integration issues, but as well keeping the links with the origin countries. Concrete tasks stemming from these documents are detailed into action plans. The main common features of these documents are:

- Issues in focus – changing
From immigrants to economy and culture, as well integration and investments issues

- Involvement of more different institutions

From internal affairs ministries to economy-related ministries, agencies and institutions

- Action Plans in accordance to Strategies' goals

However, there are differences among the strategies as for embracing European initiatives regarding this issue. For example, Bulgaria as a EU' member country has incorporated in its strategy the efforts to achieve greater progress inside the Global Approach toward Migration (National Strategy for Migration, Asylum and Integration, Government of Bulgaria (2011-2020). It is specified the positive relationship between migration and development as a substantial element of migration management, where priority should be especially given to work migration, including the pursuing of a policy reflected in special projects and supported in European level.

Another difference in the national strategies have to do as well with offerings of alternatives for some certain categories, specific for some Balkans' countries. Thus, in the Serbia' Employment National Strategy for 2005-2010 it is pointed out the specific measures for employing refugees, internal displaced and returnees according to readmission agreements, where the role of an active employment politics is accepted inside migration' management field.

In Macedonia' official documents (Resolution on migration politics in Republic of Macedonia 2009-2014) it is stressed out the phenomenon of the so-called potential migration—new graduated and students in technical and exact sciences that consider to leave the country or plan to go abroad – continue to grow. The Macedonian state offers politics regarding the construction of stronger links with diaspora and the usage of developing potential of those who leave, the temporary staying and employment abroad, the returnees and intellectual emigration.

The Croatian state foresees the drafting of an opportunities catalogue for employment and investments in Croatia, as well their presentation and promotional activities in Croatian diaspora

communities (Draft-Proposal of the Politics for Migration of the Republic of Croatia for 2013-2015).

A particularity in Montenegro strategy is the drafting of legislative projects and rules regarding the decrease of custom and taxes payments for equipments and objevts in order to serve for the starting of small and medium companies managed or owned by Montenegrin Diaspora members.

Kosovo as well foresees maximal legal and administrative facilities for those who want to help the economic development of their country (Strategy for Diaspora and Migration 2013-2018). The main impact of emigration in Albania are remittances (National Strategy on Migration and Plan of Action on Migration). The Action Plan include measures to give opportunities for Albanian communities and organizations worldwide, to be united under one diaspora aiming the development of Albania.

The Strategy in the Field of Migrations and Asylum, and the Action Plan for 2012-2015 of Bosnia-Herzegovina does not imply declared measurements related to the impact that migration does have for the sustainable economic development, but the main focus of this strategy are the security issues.

II. Effects of migration with impact on sustainable development

Effects of *migration* with impact in the sustainable development of a country are extended in different plans, as demographics, economic, educational, social etc. But how does it happen?

II.1 Demographic Plan

In the demographic plan, this phenomenon impacts mainly the age-groups composing the workforce in a country. Alongside the other factors (postponment of marriage age, lower number of children born for a couple, change of lifestyle etc.), as well the leaving of this part bring about direct short- and long- term consequences in the demographic features of a country, e.g. the low number of population increase figures, aging

of population, decreasing number of births, increasing number of divorces because of migration, the future job market etc. The decreasing number of births (Albania), the leaving of youth (Kosovo), increasing number of individs toward pension age (Serbia) are some of migration' consquences. Below the data in respective tables:

Table No. 1 Number of births in Albania

Years	Number of births
1990	82,125
2013	35,750

Source: INSTAT

Table No. 2 Migration in Kosovo

Periods of migration	Percentage
1960-1980	14%
1990	59%
1999	27%
Total	

Source: Strategy for Diaspora and Migration 2013-2018

Table No. 3 Number of individuals in pension age in Serbia (over 65 yrs old)

Years	Number of pensionists
2002	1.240.505
2011	1.250.316

Source: SORS

II.2 Brain Drain – Brain Gain

Brain Drain or the brain leaving is a phenomenon that have affected in general the SEE' countries, but the detailed studies on the real number of those who leave in SEE countries, especially those

of Western Balkans, are lacking. There is a series of factors that has affected in this regard, as continuing reforms of educational structures, especially after the downfalling of communist regimes, or market liberalization when a considerable number of scientific employees were dismissed. Economical conditions high rate of unemployment, salaries level, especially in the public and state sector do not yet encourage the coming back of the educated abroad of their origin countries. But on the other side, the same factors cause SEE' youth to wish emigrating. Studies in this regard show also that the needed politics to prevent "brain drain" are omitting. It is noticed that these programs have mainly aimed to attract educated individuals in the public sector, but not in the private one.

There are certain authors that think that the already established network between scientific diaspora and the country of origin might serve as a push factor for the scholars to leave their country (Association Alumni of the Centre for Interdisciplinary Postgraduate Studies, 2010).

The data retrieved from studies and observations carried out in this purpose in Albania show that more than 50% of all lecturers and researchers have left after 1990, while 66% of students that have accomplished the doctoral studies in EU' countries or in USA (graduated 1990) have never been back or after the returning have decided to emigrate (Gedeshi, I. and Germenji, E., 2008).

With the purpose to have back educated persons abroad, there are implemented in Albania projects such as "Brain Gain: Diaspora' engagement in the development of Albania" in cooperation with UN' program for development. Stimulating packages for academics and researches has sustained 82 researches and lecturers in high education institutes (European Movement in Albania, 2010). During 2009, 526 civilian servants have benefitted from the "Brain gain" Program supporting package.

Serbia has a Ministry of Diaspora as a result of the necessity to develop a connection between the country of origin and the serbs abroad in a more complete and systematic way. The projects this ministry has financed are limited to the

organization of cultural programs, economic cooperation, cultural integration, science, sport and preserving of the Serbian language.

In Kosovo, immediately after the independence declaration, the Ministry of Science, Education and Technology launched a *brain gain* national program with the aim to engage Kosovo diaspora in the development of their country.

In Croatia the Ministry of Science, Education and Sports is engaged in *brain gain* programs. In 2004 and 2007 this ministry has organized Congresses of Croatian Scientists from Croatia and Abroad.

In Macedonia, between 1995 and 2000 the number of scientists and engineers in research and development has decreased over 70%. A study of 2003 assesses that 12,000-15,000 youngsters, educated and with high skills have left the country the decade before this study was carried out (IOM, 2007).

Observations held (CEDEM, 2010) in Montenegro show that the main reason why students leave the country is the career development in general. In Bosnia-Herzegovina 79% of engineers and researchers, as well approx. 81% of the graduated in science have left the country since 1995 (MIDWEB, 2012). The World Bank assesses that the emigrating level of educated of third rank from BiH reaches 28,6%.

Based in abovementioned data from different countries, we can say that SEE' countries have gone through a considerable moving away of "intellectual force", that with no doubt has affected these countries' development.

II.3 Remittance

Remittance keep constituting a very important source of revenues for the SEE' countries and this is testified even from studies held from different institutions.

An observation is done (Economic Bulletin, Bank of Albania, 2007) on the benefits coming to the familiar economies in Albania from remittances. This observation is held by Bank of Albania in cooperation with INSTAT, based on the results of LSMS (Living Standards Measurements Study), done by World Bank in Albania in 2006.

Descriptive statistics of daily incomings per capita show that:

1. If no remittance would not be received, 40% of the families receiving these incomings, would fall under the poverty level.

1. 41.8% are used for consume expenses (food, clothes, home equipment).

1. 33.9% are destined for investments-6% of them goes directly to finance bussines operations; 5.8% to buy assets; 12.3% to build houses; 9.9% for savings in banks.

1. 6.6% of remittances are for loan payment.

1. 16.4% are used for education and medical expenses.

In Serbia as well the sent remmittances are mainly used to support the living expenses and basic needs. Only a small number of economies use remmittances to pay the basic education. The usages for investments purpose are limited in housing or agrocultural activities (IOM, 2006).

The same way of using the remittance is noticed in Bosnia an Herzegovina (Trokić, A., 2012).

III. Example of countries with indications of the direct impact of migration-sustainable development

Example 1: Dayton Agreement and IDP

1992–1995 conflict in Bosnia-Herzegovina moved around 2.2 milions of people from their houses: 1.2 milion were headed toward other countries, while approx. 1 milion were displaced inside BiH as internal displaced persons-IDP (UNHCR, 2012-2013).

In the following table there are displayed data on poverty risk level for IDP and refugees, remained in BiH (BHAS, RSIS, FIS, BB, 2001).

Entity	Srpska Republic	BiH Federata ion	Bosnje-Herze
Level of Risk Poverty for IDP	37%	26%	31.5%

Level of Risk Poverty for population	30.8%
--------------------------------------	-------

Such a situation is noticed even for the perspective of population from the poorest region in Serbia, deciding to migrate in more developed regions. This perspective might be very insecure and unclear (LSMS, Serbia, 2007). Data clearly show that the poverty risk among the refugees and IDP is higher than among the Serbia ciitzens.

Example 2: Population-poverty index in Tirana

Population in Tirana

2001	2011
519.720	749.365

Poverty index in Tirana

2002	2012
17.8	12.6

The direct positive impact of population increasing on the decreasing of poverty index is clearly seen in the given data, where it is noticed that the increasing of population in Tirana has lead toward a decreasing of poverty level. However, we have to point out that the decreasing of poverty comes as a consequence of other factors as well, such as state politics, private initiatives etc., but the demographic element also plays an important role in this regard.

IV. Conclusions

All forms of people migration and mobility have their impact in the development of the host and origin countries. In global, regional and national

level strategies and action plans are designed with the aim to set up conditions to maximize benefits stemming from the relation migration-development. Migration impacts in certain aspects of SEE' countries sustainable development, such as:

➤ *Features of population development* – the ongoing migration from SEE' countries has caused primarily the going away of work-age inhabitants and, as a consequence, direct short- and long-term consequences in the demographic indicators of a country, as low number of population increasing, population aging, decreasing number of births, increasing of the number of divorces because of migration, the future work market etc. In long-term periods such indicators will bring about changes in the population structures, and SEE countries will be affected by aging population concerns, just as developed EU' countries do.

➤ *Brain Drain* – This phenomenon has harmed in the beginning of transition period the normal ongoing of search-scientific work in SEE. Programs drawn from the SEE' countries for the coming back and regaining of brain have not yet given visible results regarding this important human capital asset.

Remittance – Revenue from migration in SEE' countries are mostly used to cover consumer expenses and not in investments and businesses, thereby not turning into an important factor in the SEE' countries sustainable development, but, on the other side, being a key factor in poverty mitigation.

Bibliographia

A Study of Migrant-Sending Households in Serbia-Montenegro Receiving Remittances from Switzerland, Final Report to the Swiss Secretariat for Economic Affairs (SECO), IOM September 2006

Brain Gain Policies and Their Impact on the European Integration Process of Albania, European Movement in Albania, Tirana, July 2010

Economic Bulletin, Bank of Albania, November 2007, Publishing House of Bank of Albania, Tirana.

Developing "Brain Gain" Policies in the Western Balkans, National Report: Montenegro, Centre for Democracy and Human Rights – CEDEM, April 2010, Podgorica, Montenegro

Draft-Proposal of Policy for Migration of the Republic of Croatia for period 2013-2015, Government of Croatia, Zagreb, January 2013

Gedeshi, I. and Germenji, E., *Highly Skilled Migration from Albania: An Assessment of Current Trends and the Ways Ahead*, Working Paper T-25, Katholieke Universiteiten Leuven, Belgium, Center for Economical and Social Studies in Tirana, Albania, January 2008.

INTERNAL DISPLACEMENT IN THE WESTERN BALKANS-UNHCR, 2009 Bosnia-Herzegovina, UNHCR Global Appeal 2012-2013

MIGRATION FOR DEVELOPMENT IN THE WESTERN BALKANS (MIDWEB) "Best practices in professional and socio-economic reintegration of skilled migrants" ROUNDTABLE REPORT, Skopje, 7 June 2012

Living Standard Measurement Study, Serbia, 2007 Dragan Vukmirovic; Slavko Kapuran Statistical Office of the Republic of Serbia.

Louka T. Katseli, Robert E.B. Lucas and Theodora Xenogiani, OECD Development Centre, Working Paper No. 250 EFFECTS OF MIGRATION ON SENDING COUNTRIES: WHAT DO WE KNOW? Research programme on: Economic and Social Effects of Migration on Sending Countries, Paris, June 2006

LSMS Project 2002-2003 Life in Serbia through Survey Data, SMMRI, Dragiša Bjeloglav, Hana David, Gorana Krstiq, Gordana Matković, 2007

Report of High level Committee on Programs in its 25th session "Proposed Recommendations and outcomes for the General Assembly' High Level Dialogue on international migration and Development, 2013"

Resolute on migration policy in the Republic of Macedonia 2009-2014, Government of Macedonia, December 2008

National Strategy on Migration, Asylum and Integration, Government of Bulgaria 2011-2020

Strategy for Diaspora and Migration 2013-2018, Pristina, July 2013

National Strategy on Migration and Action Plan on Migration, Tirana, July 2005

Strategy on the Field of Migrations and Asylum and Action Plan for the period 2012-2015, Sarajevo, June 2012

The Scientific Diaspora as the Brain Gain Option: Exploring the Case of Bosnia and Herzegovina, Association Alumni of the Centre for Interdisciplinary Postgraduate Studies, Bosnia-Herzegovina, 2010

Trokić Amela, *The Negative Long Term Effects of Remittance Inflow in Bosnia and Herzegovina*, 2012

Welfare in Bosnia and Herzegovina, 2001: Measurement and Findings/Report prepared by State Agency for Statistics (BHAS), Institute of Statistics of Republic Srpska (RSIS), Institute of Statistics of BiH Federate (FIS), World Bank (WB), December, 2002.

MUSIC EDUCATION IN THE FEMININE INSTITUTION NANA MBRETNESHË EDUKIMI MUZIKOR NË INSTITUTIN FEMËROR NANA MBRETNESHË

ELIONA LICI
Universiteti i Tiranës, Departamenti i Trashëgimisë kulturore
Email: elionalici@live.com

PËRMBLEDHJE

Ky punim, në kuadër konceptual dhe informues synon të paraqesë politikëbërjen e arsimit muzikor të Institutit Femëror Nana Mbretneshë. Fokusi i punimit do të shtrihet në vlerësimin e programit muzikor. Mbështetur në baza të shëndosha didaktike perëndimore duke u përpjekur të praktikohen në mënyrë sa më rigoroze. Punimi do të vijojë duke ravijëzuar rolin e personaliteteve që kontribuan për strukturën e programit muzikor, në veçanti atë të Znj. Jorgjie Filçe Truja, që ishte e para mësuese muzike në këtë Institut dhe që hartoi programe tërësisht profesionale të lidhura ngushtësisht me përvojat muzikore europiane. Përvojë, e cila rezultoi mjaft efektive në përvetësimin e edukimit muzikor dhe që u bë pikënisje dhe traditëvënëse për rrugëtimin koncertor të fundivitetit, për festat shkollore, si dhe deri në realizimin me profesionalizëm të shfaqjeve teatralo – muzikore. Metoda kërkimore do të bazohet në shterimin e dokumentacionit në AQSh.

Fjalët çelës: program muzikor, edukatë muzikore, institute femëror.

SUMMARY

This paper aims to present, in a conceptual and informative aspect, the policy of the musical education of the Feminine Institution Nana Mretneshë. The musical programs were estimated, applied and rigorously supported on solid didactic western basis. The paper will continue by outlining the role of the personalities that contributed to the structure of the musical program, especially Mrs. Jorgjie Filce Truja that was the first music teacher in this institute, who compiled programs entirely professional and closely related the musical European experiences. This experience resulted highly effective in the acquisition of the musical education i, a practice which became the starting point in the long way of the concert tradition, from the concert in the end of the year, to the school celebration and up to the realization with highly professional standards of the musical –theatrical shows.

Key words: Musical Program, Musical Education, Feminine Institution

Hyrje

Hulumtimi mbi “Edukimin muzikor në Istitutin Femnor ‘Nana Mbretneshë’” përbën në vetvete një mpleksje tunduese midis vështi-rë-sive në numrin e burimeve të informacionit dhe kënaqësisë që rritet pas çdo fakti-dëshmi veprimtarie muzikore, shpesh herë më shumë se modeste, që i bën nder kulturës së kombit. E

gjithë veprimtaria e këtij Instituti ka qenë një shembull pune dhe edukimi, rezultatet e të cilit janë të prekshme edhe sot, pas më shumë se 80 vjetësh.

Instituti Femnor "Nana Mbretneshë" (2 tetor 1933-1945), u ideua dhe u themelua nga patrioti Mirash Ivanaj, ministër i Arsimit në ato vite dhe u degëzua në dy profile: normale dhe gjimnaziale.

Duke iu referuar burimeve arkivore e dokumentare, pa mëdyshje mund të pohohet se edukimi artistik në përgjithësi dhe ai muzikor në veçanti u pasqyruan si një profil i tretë, me vlerë identifikuese në sistemin arsimor shqiptar.

Me Vendim të Këshillit Ministrues nr. 660, datë 2-10-1933 u krijua Instituti Femë-rues “Nana Mbretneshë” në Tiranë dhe me da-të 10 nëntor filluan mësimet me programin shtetëror të Ministrisë së Arsimit në ish ndër-të-sën e konviktit “Naim Frashëri” në fundin e Bu-levardit “Musolini”, Rruga e Kavajës (AQSh, D. 23, fq. 5).

Hapja e një shkolle të mesme femërore me një strukturë të plotë, përveç se një ngjarje madhore për arsimin e femrës shqiptare, ishte dhe një shprehje konkrete e reformave arsimore të kohës në drejtim të shtetëzimit të institucioneve private të llojit dhe njësimi të arsimit shqiptar për të gjitha kategoritë e shkollave.

Metoda kërkimore është bazuar në: hulumtimin e fondeve të ndryshme arkivale të AQSh-së, si dhe në studimet përkatëse, literaturë të thelluar dhe shtypin e kohës për të qëmtuar e pasqyruar dokumentacionin faktues për vendin e rëndësishëm të edukimit muzikor, si një vlerë e trashëgimisë kulturore shqiptare.

I. Fakte dhe dokumente mbi zhvillimin e edukimit muzikor gjatë aktivitetit të Instituti “Nana Mbretneshë”

Përpyqja e parë konkrete për ngritjen e një strukture arsimore të mirfilltë muzikore e udhëhequr nga kërkesa dhe principe të qarta profesionale ishte nisma shtetërore prapake për krijimin e Institutit Mbretnues të Muzikës. Instituti pati jetë fare të shkurtër: as edhe një vit (1932-33).

Hapja në të njëjtën kohë e Institutit “Nana Mbretneshë”, ku lënda e muzikës dhe aktiviteti muzikor do të merrnin një rëndësi të veçantë, do ta kompensonte në një farë mase mungesën e një shkolle profesionale muzikore. Këtij qëllimi i shërbeu, padyshim, emërimi si mësues i disa muzikantëve të shkolluar si Lola Gjoka (piano dhe balet), Ahmet Gashi dhe Zaharia Rama për violinë, Jorgjia Filçe dhe, më pas Maria Kraja për korin dhe disi-plina të tjera muzikore.

Instituti trashëgoi gjithashtu, për një periudhë 2-vjeçare, instrumentet muzikore të Institutit Mbretnues të Muzikës. Kjo dëshmi vjen nga dokumenti në fondin e Institutit “Nana Mbretneshë”, ku thuhet: Instituti Tek-nik dt. 1. II. 935: Kur janë transportue teshat e Institutit femnues prej ndërtesës Naim Frashëri ndër lokalet e rea, bashkë me to janë transportue dhe veglat muzikore të ish Institutit Mbretnues e sot ndodhen në Institutin femnues; Ministrin Mirash Ivanaj (AQSh, F. 387, D. 17, viti 1935).

Lidhur me mësimdhënien dhe lëndët muzikore në Institutin “Nana Mbretneshë” mund të gjykohet vetëm me aq sa na lejojnë dokumentet e ruajtura, ndonjë studim tek-tuk, apo kujtimet e treguara ose të shkruara nga nxënëset e mësueset e atyre viteve.

Ajo që kuptohet qartë është fakti se rëndësi parësore në edukimin profesional, i është dhënë zbatimit të metodave bashkë-kohore muzikore në mësimin e këngës, në edukimin koral, në përvetësimin e instrumenteve të pianos e të violinës dhe sidomos duhet theksuar përgjedhja e repertorit të gjerë prej kryeveprave botërore.

Në “Muzën e parë” Jorgjia Filçe Truja dëshmon pikërisht për përpjekjen dhe shfrytëzimin e përvojave didaktike bashkëkohore perëndimore: Bleva në magazinë metoda pedagogjike të ndryshme për kanto korale dhe fillova t’i shfletoj. (Tole & Truja 2014: 112). Prej një vëzhgimi kuptohet se përmbajtja e tyre nuk përfaqëson thjesht një renditje të partëve muzikore, por më shumë se kaq, një trajtim teorik bashkëkohor të metodave të mësimdhënies, të punës profesionale me apartin teknik të prodhimit të tingullit njerëzor në kor.

Shembull për këtë do të ishte botimi metodik i Carlo Certo-s (Tole & Truja 2014: 113). Po nga i njëjti burim mësohet edhe një tjetër fakt i rëndësishëm, që ka të bëjë me shprehjen e kërkesave reformuese të kohës në fushën e edukimit muzikor.

Më 1933, ministri i Arsimit Mirash Ivanaj i kërkon znj. Truja që të hartojë programin për muzikën për të gjitha shkollat shqipe, përfshi Institutin Femnues, Normalen dhe ciklin e mesëm

të gjimnazeve në përgjithësi, duke i dhënë kështu muzikës, në pikëpamje cilësore, një rol të barasvlefshëm me lëndët e tjera. Për përgatitjen e këtyre programeve zonja Truja falënderon bashkëshortin, i cili i ka dërguar programe e metoda didaktike muzikore të Schinellit. (Tole & Truja 2014: 154). Siç del nga shumë ma-teriale të hulumtuara, kërkesat për ushtrimin në muzikë në Institutin Nana Mbretneshë vinin gjithnjë në rritje, duke u bërë të papërballeshme në mbulimin me bazën e domosdoshme materiale. Kështu, në një shkresë të vitit 1935, drejtorja e shkollës i bën të ditur Ministrisë së Arsimit se numri i nxënësve që marrin mësim pianoje është i shumtë dhe nuk mund t'i mbulojë kërkesat për mësimdhënie dhe praktikim vetëm me dy pianot ekzistuese. Kështu që Ministria “duhet ta autorizojë drejtorin teknik të këtueshëm për të dorëzue një piano që ka mbetur në Institutin teknik, mbasi nuk është e nevojshme për atë” (AQSh, F. 387, D. 17, 1935, fq. 12).

Figura 1. Faksimile e dokumentit të Institutit Femnor “Nana Mbretneshë”

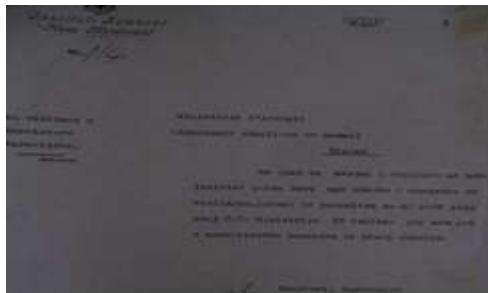

Figura 2. Faksimile e dokumentit të Institutit “Nana Mbretneshë”

Kjo kërkesë që vjen si rrjedhojë e rritjes së interesit dhe seriozitetit të dyanshëm, si të trupës pedagogjike ashtu edhe të nxënësve, përforcohet më tej në një tjetër shkresë vijuese:

Drejtori i Institutit (asokohe z. Sotir Papahristo) i kërkon Ministrisë “bazë ma-te-riale, 50 vjolina për nevojat e norma-li-s-teve bursiste, sepse mungesa e tyre është shkak që mësimi i vjolinës çalon” (AQSh, F. 387, D. 17, fq. 3, dt. 23. 3. 1935).

Përveç bazës materiale, drejtorja e shkollës kërkon dhe metoda violine, mbi bazën e të cilave do të programohej vit pas viti struktura e programeve, duke ju lutur mini-s-t-risë që, për nevoja të institutit është “e ne-vo-j-shme të blihen 20 metoda vjoline nga 1.60 copa gjithsej franga ari 32, dhe disa harqe vjoline që kushtojnë franga ari 20 gjithsej 52 franga ari. Duke u lutur që të kenë autorizimin rrellativ sa më rrellativ sa më parë” (AQSh, F. 387, D. 17, fq. 3, dt. 23. 3. 1935).

Korrespondenca mes drejtorit të Institutit dhe Ministrisë së Arsimit, në pamje të parë kry-esisht të karakterit teknik e material, shpreh në të vërtetë seriozitetin përmes të cilit ishin konceptuar disiplinat muzikore në programet mësimore.

II. Statistika e strukturave

Duke u përballur me mangësi doku-me-n-tacioni në AQSh në lidhje me oraret mësimore të edukimit muzikor të Institutit “Nana Mbre-t-ne-shë” të vitit shkollor 1933-’34, jemi munduar të ndërtojmë një orar sipas të dhënave autobiografike në librin “Muza e parë”.

Klasa Teori Solfezhi - Jorgjie Filçe Truja Mësim violine – Anny Marashi

E dytë a+b 2 orë a + 2 orë b 2 orë a+b

E katërt a+b 2 orë a + 2orë b 2orë a+b

Klasa	Teori Solfezhi - Jorgjie Filçe Truja	Mësim violine - Anny Marashi
E dytë a+b	2 orë a + 2 orë b	2 orë a+b
E katërt a+b	2 orë a + 2orë b	2orë a+b

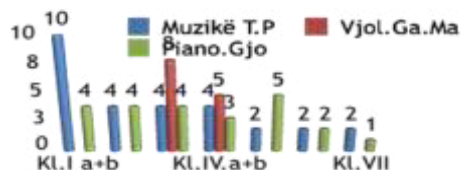
Tabela 1. Në dt. 24. 10. 1933: J. Truja mban ngarkesën teori solfezhi, ndërsa Anny Marashi ka violinë.

Në korespondencën e vitit 1935 ndër-m-jet drejtorit të Institutit dhe Ministrisë së Arsimit (AQSH, F. 387, D. 9, v. 1935) njihemi me një projekt-orar të Institutit Fem-nuer "Nana Mbretneshë", prej të cilit rezulton se edukimi muzikor tashmë nuk kufizohej ve-tëm në mësimin e këngës; nxënëset merrnin njo-huri teorike muzikore dhe, ç'është edhe më e rëndësishme, ato mësonin vegla muzikore, kryesisht violinë dhe piano, çka flet për një program tejet të avancuar për kohën.

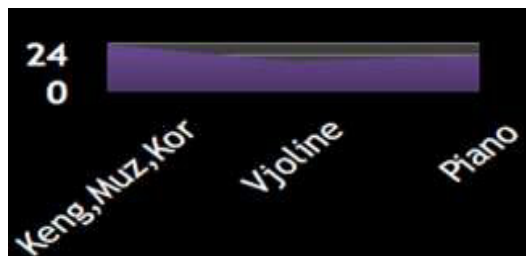

Figura 3. Faksimile e projektorarit të Institutit "Nana Mbretneshë"

Projektorari 1935 Edukim Muzikor

Grafiku 1. Projekt-programi i edukimit muzikor më 1935:

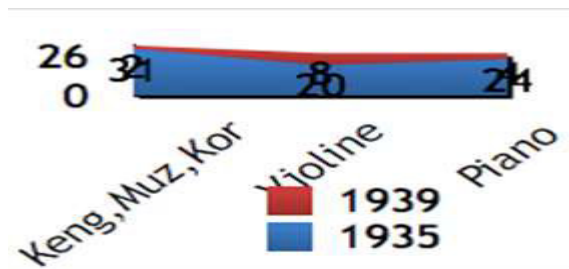
Grafiku 2. Gjithsej orë të edukimit Muzikor dhe Instrumenta

Prej kërkimeve të deritanishme në AQSH nuk kemi arritur të gjejmë të dhëna të tjera mbi programin muzikor të Institutit, çka na bën të mendojmë se programi i vitit 1935 mund të ketë qenë i stabilizuar, çka e dëshmon edhe një dokument i vitit 1939.

Ngarkesa e edukimit muzikor 1939

Grafiku 3. Ky dokument bën të ditur vetëm nga-rkesën mësimore muzikë e kangë: violinë e piano për mësues (AQSh, F. 387, D. 8, 1939, fq. 27).

Grafiku. 4. Sasia e shtuar e orëve të edukimit muzikor nga viti 1935 në vitin 1939.

Përmbajtja dhe ecuria e programit të edukimit muzikor të Institutit Nana Mbretneshë u reflektuan drejtpërdrejt në veprimtarinë

koncertore. Kështu, duke punuar jashtë programit mësimor, Jorgjia Filçe krijoi korin e shkollës me nxënëse nga të gjitha klasat, duke krijuar kështu një traditë të vyer në drejtim të interpretimit koral shqiptar. Ato këndonin këngë patriotike, këngë korale nga opera të ndryshme, të gjitha në shqip. Kënga për këto vajza u bë fenomen nga Jorgjia, që nisi nëpër klasa, vazhdoi nëpër bodrumet dhe fjetoret e përfundoi në skena, ku ato e kultivuan duke e kthyer në spektakle masive që tronditën shpirtin e popullit (Stringa 2009:112).

Po kaq aktive ishte edhe veprimtaria artistike e Lola Aleksit, e cila shoqëronte në piano të gjitha programet e kremtimeve, përgatiste për të nxënëset soliste që do të luanin në piano, si dhe trupën e baletit të ngritur prej saj, duke e shoqëruar, po vetë në piano.

Për krijimin e një ideje të qartë mbi përmbajtjen e programeve artistike dhe nivelit apo shkallës së vështirësisë së tyre, po japim më poshtë një bllok të aktiviteteve të periudhës 1935-1940:

Viti 1935 koncert i korit të vajzave
1936-1937 vijon koncerti i korit me këngët si: "Merrni, merrni", shqipëruar nga opera "Das-ma e Figaros"; "Fyelli i Bariut" nga Francesko Manelli.
1936-1937. Vihet në skenë opereta "Princesha Iris".

Nëntor 1938, me rastin e përrimit të Radio-Tiranës, kori i Institutit, i vetmi me tre zëra në qytetin e Tiranës, këndoi Himnin e Flamurit.

1937 - 1938: "Festa e Gjyshes", operetë.

Mars - prill 1939. Po nga J. Filçe Truja u përgatit "Festivali artistik i gruas shqiptare", që u mbajt në sallën e kinemasë "Gloria".

Përfundime

Mjafton që prej programeve të mësi-për-me të veçohet vënia në skenë e një vepre të gjinisë skenike, si opereta "Iris", për të kup-tuar se mësimi i muzikës në Institutin Femnor Nana Mbretneshë ishte jo vetëm shumë i ava-n-cuar, por krejtësisht efektiv në drejtim të përballimit të

kërkesave të jetës artistike. Kjo shfaqje komplekse dëshmoi formimin e plotë artistik muzikor të vajzave të Institutit, duke qenë njëkohësisht një ndërrmarje e guxim-sh-me, pasi nxënëset nuk ishin në shkollë muzike profesionale dhe përpos kësaj u pasqyrua një impostim i drejtë, tinguj melodiozë dhe saktësi intonative (Gaze-ta Diana, 1936). E gjithë kjo punë intensive e me shumë përkushtim synonte të siguronte një traditë të shëndoshë të edukimit muzikor për mësueset e ardhshme, por më së shumti shërbeu si një vatër kul-turore që gjalloi jetën artistike duke evidentuar qartazi talentet që do të vijonin studime të mëtejshme në artin muzikor.

Në përputhje me politikat arsimore të kohës për miredukimin e brezave me edu-ki-min muzikor, nënvizohet organizimi bashkë-punues institucional mes Institutit Femnor Nana Mbretneshë dhe Ministrisë së Arsimit. Kjo e fundit përpos hartimit të programeve mu-zikore nga profesionistë muzikantë nxit akti-vitetet artistike duke bashkëpunuar me nxë-nës e mësues muzikantë

Bibliografia

- ARKIVI QËNDROR Shtetëror , F. 387, D. 8, 1939, fq. 27; AQSh, D. 23. fq. 5; AQSh, F. 195, D. 12, fq. 1; AQSh, F. 387, D. 17, viti 1935; AQSh, F. 387, D. 17, viti 1935: 12; AQSh, F. 387, D. 17, fq. 3, dt. 23.3.1935.
Gazeta BESA, 20. 09. 1933; Festimi i bukur shkollor. Tiranë, 2 korrik 1935.
Gazeta DIANA, dt.30.7.1936
GAZETA E RE. Tiranë, 28. 2. 1928.
GOGAJ, I. (2001), Punëtorë të shquar të shkollës shqiptare. Tiranë: Eurorilindja, Shtëpia e Librit.
LALAJ, M. (2014), Instituti Femnor 'Nana Mbretneshë'. Tiranë: Skenderbeg books.
STRINGA, H. (2009), Ëndrra dhe realitete. Tiranë: Toena.
TOLE, V. & TRUJA, T. (2014), Muza e parë. Tiranë: Albas.

**DETERMINING THE MARGIN OF ERROR THAT INTRODUCES QUOTA SAMPLING IN
OPINION POLLS
(CASE OF THE CURRENT ELECTORATE OF TIRANA)
PËRCAKTIMI I KUFIJVE TË GABIMIT QË FUT KAMPIONIMI ME KUOTË NË SONDAZHE TË
OPINIONIT
(RASTI I ELEKTORATIT AKTUAL TË TIRANËS)**

FATBARDHA DOCI, ALESANDËR KOCANI
Departamenti i Shkencave Politike, UT.
fatbardhadoci@hotmail.com

PËRMBLEDHJE

Qëllimi kryesor i këtij punimi është të shqyrtohet besueshmeria dhe vlefshmëria e sondazheve që bëhen në ditët e sotme. Studimi bën pjesë në hulumtimet kërkimore me bazë eksperimenti që kërkojnë të matin gabimet e bëra gjatë përdorimit të tipeve të caktuara të kampionimit me kuotë kur nuk ruhet anonimat i respondentëve dhe kur bëhen pyetje delikate. Një nga faktorët që mund të ndikojnë negativisht në besueshmërinë dhe vlefshmërinë e sondazheve është sinqeriteti i përgjigjeve, domethënë sa siguri kemi që gjatë intervistimit të mund t'ia arrijmë qëllimit të marrjes së përgjigjeve të sinqerta, ku respondent i shmanget pyetjes që i është drejtuar, ose ka tendencën që pyetjeve delikate të mund t'ju jap një përgjigje jo të sinqert. Mund të themi se nga eksperimentet e bëra ka rezultuar që kemi përcaktuar kufirin e poshtëm të marzhit të gabimit, i cili është dukshëm përcaktues në parashikimin e rezultateve të zgjedhjeve.

Fjalët kyç: vlefshmëri kampionimi, marzh gabimit i kuotës

SUMMARY

The main purpose of this paper is to analyze the reliability and validity of surveys that are made nowadays. The study is part of the research studies with experiment-based that seek to measure the mistakes made when using certain types of quota sampling when anonymity is not preserved and when made delicate questions. One of the factors that may adversely affect on reliability and validity of survey is sincerity of answers, namely as security we have, that during the interview we can to reach our goal of obtaining honest answers, where the respondent is avoiding the question that was directed, or has tendency that delicate questions can give you an honest answer not. We can say that the experiments made have resulted determine the lower limit of the margin of error which is significantly determinant in predicting election results.

Key words: sampling validity quota margin error

Polls that develop nowadays in the Republic of Albania, in most of them, do not consider the content of questions in questionnaire, which affect their validity. In the validity of responses affect negatively also the question that touch the delicate problems (6). For obtain of these sincere answers, an important role plays also the nature of questions. If the questionnaire has in its composition questions that can be characterized

as subtle, so the question than in itself treat political topics, the interviewer has a tendency to not show honest to these questions. The questions with delicate topics tend to provide less valid answers.

The methodology suggests that, when it is not possible to avoid sensitive questions, become our best to preserve the anonymity of the respondent, which does not ensure systematic

sampling, which inevitably makes the respondent identifiable. Thus, respondents in this sample perceive themselves as identifiable. It makes them to feel threatened if they give honest answers. Lack of sincerity produces additional error that is intended to be defined in the context of this paper. The study is not explanatory type that uses working hypothesis as a supposed respond to a research question, but experimental exploratory type, that seeks to test empirically the basic assumption and simultaneously to determine the margins of error types that made during measurements of the public opinion when do not respect the anonymity of respondents when become delicate question.

Type of experiment on which this paper is based, aims to test the basic assumption: Regarding the assertion that always introduce quota a determinig error set by the theory, but that can be measured empirically.

Methodology

To implement this empirical study, was needed a survey to evolve *in parallel* at the same time by two groups of interviewers, one family and one on the street. Was conducted a survey with a sample that does not identify respondents, namely, with quote to the last link of sampling. Also was conducted analog survey (with the same questionnaire), but with the sampling that identified respondents, according to a systematic sampling ("from gate to gate") in the last link of sampling.

More specifically, the two surveys, except that did with the same questionnaire in the street and in the family, they were performed *simultaneously (in parallel)* and in the same place and with the same sample size), but one of them assured anonymity of respondents through selection in last link of respondents with quote, by sex and age group with a questionnaire that had no delicate questions, while the other followed systematic method for selecting of families or working environments.

With a high degree of mistrust, nor can be expected that respondents believe to the

promises of interviewers that everything that they say «will remain between them». Therefore, to have the data as reliable from the polls, can not trust the "formula" that promises to keep confidentiality of given answers by the respondents.(2) If the latter go under a sampling scheme of probabilistic type (casual or systematic), which requires to be contacted individuals that will survey in a way, they perceive themselves as identifiable (by name, location, place of work), then it makes no sense to talk about saving their anonymity. The only thing that can be promised to the respondents in this case, is to promised confidentiality of their responses. But such a promise **is not** result reliable in a society where the confidence level is very high (**over 90%**).

Then, it remains to be devised a sampling that allows to ensure anonymity of respondents. Namely, that allows respondents to perceive that they are not identifiable and, thus, frees them from fear that they could suffer, if will give honest answers to questions that they consider as sensitive. And this can be accomplished if in the design of the sampling, in the last link (which contacts persons to be interviewed) used the quota method (by age group and gender). According to our experience of surveys since 1998, the use of quotas in this last link, provides really noidentifiability of respondents, therefore the sincerity of their answers. In this way, can be taken with measurements the reliable data, which then can be extracted also the relatively reliable conclusions, which constitutes the main goal of each scientific research.

We empasize once again that such a thing can be achieved if the interviews conducted not in family and areas where respondents may be identified as such, but on the road away from their homes or working, where they are seen as passers. But in this case, in the last link of sampling, we are forced to use a type of sampling that **is not** probabilistic type, the sampling with quota. Such a form sampling contains unspecified error, not standard, that there should be measured with ad hoc procedure type.(5) On the other hand, do not use quota in the last link of

sampling, results in not providing the anonymity of respondents. The latter, by itself, brings an additional error unspecified by theory. It requires that the margins of this error defined with measurement procedures of ad hoc type (which must be devised by researchers interested).

Understandably that the margins of differences include in addition to the quota unknown error and known statistical error associated with the size of sample. So by deducting the latter, we reach the margins of error that introduces using of quota in the last link of sampling.

RESULTS OF DATA PROCESSING

As a tool to provide empirical necessary information for the objectives of the experimental study was elected a questionnaire that investigates evaluation profile of electorate of the city in the study. In this questionnaire, in accordance with methodological objectives to avoid disregarded effects, was avoided questions that may be considered as sensitive. This is because that their influence not to intervene in changing that brings in response passage in the last link by systematic sampling in that the quote. To determine the differences in the answers of analog questions according two types of sampling in its last link, was thought to be used the opportunity that offer the option of frequency. This is because, this option offered the table where given values of the necessary variables to calculate the indicator ISW (Indicator of subjective well-being). It is enough to compare these values of ISW for answers of analog question, which can be determined differences required. To realize as this difference, as well as accompaniment control of answers to analog questions, needs that each response needs to be realized as a separate variable in a single data base, in order to be used two instruments selected by SPSS. For this, in the database created in an Excel sheet, settled first as variables (as columns) responses obtained from the survey conducted in families (who had in the last link of systematic sampling of the type "from gate to gate "). Then were placed the variables (the answers of analogue question) that belonged to

the survey conducted in the street (that had in the last link sampling with quota).

The created database in this way in an Excel sheet underwent the adjustment procedures (which included the creation of reduced variables). Further it was called by a program of statistical processing of data type SPSS. 16 and was created appropriate basis in this program. On this basis, were exercised statistical instruments to the chart of frequency. By using these instruments have the following results.

From the frequency tables result the datas associated with the level of happiness and satisfaction for theirself that feel respondents in the street and in the family, from which were calculated the values of ISW for the case of survey in the streets and the survey in the family as follows:

- **For ISW on street:**

Δ (happiness) = [(Very Happy+ quite happy) – (little happy+ Not at all happy)] = [(72.5% - 6.3%)] = **[66.2%]**;

Δ (satisfaction from life) = [(satisfied + quite satisfied) - (not satisfied + little satisfied)] = [(65.8%) – (17.7%)] = **[48.1%]**;

ISW (street) = [**Δ (happiness)** + **Δ (satisfaction from life)] / 2 = [66.2% + 48.1%] / 2 = **+ 57.15%****

ISW (street) = + 57.15%

- **For ISW in family:**

Δ (happiness) = [(Very Happy+ quite happy) – (little happy+ Not at all happy)] = [(70.5% - 7.2%)] = **[63.3%]**;

Δ (satisfaction from life) = [(satisfied + quite satisfied)-(not satisfied + little satisfied)] = [(59.7%) – (15.2%)] = **[44.5%]**;

ISW(family) = [**Δ (happiness)** + **Δ (satisfaction from life)] / 2 = [63.3% + 44.5%] / 2 = **+ 53.9%****

ISW(family)= + 53.9%

The difference between them is = **ISW (street) = + 57.15% - ISW (family) = + 53.9% = 3.25%**

So the found limits through differences of values that takes ISW for answers on street with them that gets ISW in the family are: [- 3.25% + 3.25%]

CONCLUSIONS

From the tables of frequencies results that the differences between ISW values of answers to analog questions (on street and in family) form a segment, which has the smallest margin -3.25% and larger margin + 3.25%. The Smaller margin and the bigger margin should subtract the error that is associated with systemic sampling depending on its size: so the statistical error is **+/-10.6% (for sampling with size 100 units)**. Remnants form respectively the smallest differences and the largest between the values of error in question, which are namely: -7.35% and + 7.35%.

Segment [-7.35%, + 7.35%] constitutes so the proposal for the required margin of error that introduced quotas in the last link of sampling to a survey

Of course, if it was take a sample size larger, then it was a smaller value of a statistical error of

representation. Consequently, we would have even a smaller value for the margins of error that introduces quota in the last link of sampling.

Bibliography

1. Popper K.R., (1982) *La logique de la découverte scientifique*, Payot, Paris.
2. Feraj H., Kocani A., (2013) *Anonymous or Confidentiality in Opinion Survey?(The Selective Approach for Sampling in Surveys where are Included Delicate Questions)*, Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol 4 N. 2, May 2013, ISSN 2039-9340.
3. Feraj H., (2004) *Hyrje në shkenca politike*: Tiranë, Pegi.
4. Kocani A., (2010) *Një qasje metodologjike: gabimi në matje në anketim kur nuk merret në konsideratë ndryshimi i mjedisit socio-politik (rasti i sondazheve Zogby në Shqipëri)*, AKTET Revistë shkencore e Institutit Alb-Shkenca, Vëll.III, Nr.4, ISSN 2073-2244.
5. Kocani A., (2011) *Përcaktimi i marzhit të gabimit që fut kuota në hallkën e fundit të kampionimit të një anketimi kundrejt kampionimit sistematik*, AKTET Revistë shkencore e Institutit Alb-Shkenca, Vëll.IV, Nr.4, ISSN 2073-2244.
6. Kocani A., (2006) *Metodat e kërkimit sociologjik*: Tiranë, UFO .

THE FIRST YEARS OF ELBASAN CITY AFTER WAR WORLD II IN THE ECONOMIC RECUPERATION VIEW VITET E PARA TË QYTETIT TË ELBASANIT PAS LUFTËS SË DYTË BOTËRORE NË KËNDVËSHTRIMIN E RIKUPERIMIT EKONOMIK

GENTIAN DEDJA

Departamenti i Historisë; Universiteti i Tiranës

Email-i: gentstefdedja@gmail.com

PËRMBLEDHJE

Shqipëria në fund të Luftës së Dytë Botërore pësoi dëmtime të infrastrukturës rrugore dhe fabrikat e saj të vogla u paralizuan nga lufta dhe mungesa e pajisjeve mekanike. Elbasani ishte një nga qytetet më të mëdha të Shqipërisë dhe kishte të njëjtat probleme si e gjithë Shqipëria e kësaj periudhe: ura të shkatërruara, zhvillimi industrial i paralizuar dhe probleme me furnizimin e nevojave bazë. Gjatë dy vite infrastrukturë e rrugëve dhe urave u rehabilituan dhe fabrikat u bënë funksionale si Shoqëria e Cigareve SAIDE, COASA Kompania e Vajit Elbasan. Artikulli trajton dhe një aspekt tjetër që është transformimi i elementëve ekonomik me drejtimin e ri komunist. Në këtë këndvështrim qyteti i Elbasanit ashtu si pjesa tjetër e Shqipërisë pëson ndryshimet ekonomike, sociale dhe politike nën formën e re të regjimit komunist i cili do të vazhdojë sundimin e tij për disa dekada. Studimi historik i këtyre elementëve ekonomik të kësaj periudhe përcakton edhe rëndësinë e qytetit të Elbasanit në aspektin kombëtar të shtetit shqiptar.

Fjalët çelës: Elbasan, SAIDE, COASA, komunist, Lufta e Dytë Botërore

ABSTRACT

Albania at the end of the Second War World had infrastructure damaged and the small factories paralyzed from the war and the absence of the mechanic equipment. Elbasan was one of the biggest cities of Albania and had the same problems: bridges destroyed, industrial development paralyzed and problems with the supply of the elementary things. During the two years the infrastructure of the roads and bridges were rehabilitated and the factories were functional like the SAIDE Cigarette Group. COASA Elbasan Oil Company. An aspect of this article will be the transformation of economic elements with the communist new direction. In this view the Elbasan city as the other parts of Albania had economic, social and politic changes under the new communist power, which will continue its rule for many decades. The historic study of this economic elements of this period determine the importance of Elbasan as a city in the national view of the Albanian state.

Key-words: Elbasan, SAIDE, COASA, communist, War World II

Economic situation after the Second World War

The war against fascism is one of the greatest, bloodshed and heroic wars fight from the Albanian people in their history. For more than 5 years the Albanians fought against fascist occupation paying a heavy human and material cost. 7.3% of the population was killed or disabled; nearly every Albanian family underwent human and material lost. Meanwhile fabrics,

workshops, mines, posts, communication lines etc. were ruined or were heavy damaged. The number of ruined homes was 62.000. Bridges in most of them were broken. Roads, ports, electric centrals and water supply were destroyed ore heavy damaged. The population was homeless, without food and water. In the refectories of the main cities in the first days of the 1945 were numbered 30.000 people.

Elbasan wasn't immune from the other parts of Albania when the world war end let miserable conditions: transport communication was damaged specially the bridges, homes burned and ruined, the industry paralyzed.

The local statistics of Elbasan district tells us that the material lost caused from the WWII were about 5.459.260 golden Frangs (coin used in this time Albania), which calculated in real estate 2.836.711 gold Frangs and personal estate 2.622.549 gold Frangs.

In the end of 1946 Elbasan was able to produce the same industrial product of the time before war and in this year was consolidated the state economy when only 15.9% were private managed economy.

The state had some reasons of not nationalizing of the foreign societies and the Albanian industrial enterprises during the first year of the end of war 1945:

First: must recover industry which had damages from the war, and this particular work can do only the owners and technicians that were in this sector, because they known technology, had in their storage the replacement parts and were interested about the production increase. If state had to nationalize immediately their property this action will had destructible consequences of the properties and not involving them in the recovering program of the industrial production.

Second: communist jurisdiction, in the 1945 was not consolidated and couldn't act immediately against all the industrial bourgeoisie class. For being afraid of the political confrontation the communists began with the financial capital of rich industrial and commercial bourgeoisie taxing them with a extra tax on the war incomes which they argued from the political reasons as a part of the abusing policy from this class during the war.

The period 1944-1948 is one of the periods where happened essential changes in the economic and social view. The way which Albania followed signed as a turn in its history because of a new state political tradition, the communist ideology with a communist economy employment.

The triumph of the communists changed radically the government system with the establishing of the proletariat dictatorship. The basis of this new jurisdiction was the national liberation councils which were the only representative organs and they didn't accept other groups to cooperate. The national liberation councils were spread in all the territory of the country from basis to center (national liberation council of village, national liberation council of locality, national liberation of vice prefectures, national liberation of prefectures and in center, General Antifascist National Liberation Council). After the elections of 2 December 1945 and the approval of the Constitution in 14 March 1946 the national liberation councils were transformed in popular councils in the basis and in the center Popular Assembly.

The structure of the central administration was used to be implemented also in the basis administration, where were created different section: planning, finance, economy, construction, social assistance, industry, agriculture, trade etc. sections.

The administration structure prefecture and vice prefecture were in function still in the end of the 1947. In 6 November 1947 was announced the decree of the new territory administrative structure in Albania.

Elbasan economic situation after the WWII

During the 1944 in the first days of liberation the first tasks to be realized were the population fuel supply because was winter period. During this period the prices were imposed to be 1 Albanian Fr for kilogram. The deposits of coal and its distribution passed under the control of the national liberation councils and their deposits were guarded from partisan forces every day.

One of the first measures was to tax the alcohol which was 10 Albanian Fr. for liter (grape raki which is a traditional drink in Albania and also in other Balkan peninsula).

Another attempt was to sop the negative vices with the measures to forbid the men under 30 years old to play cards. In the coffee bars was allowed only chess, domino. With the cards was

allowed to play only the games that were not used for bet.

The society of tobacco "S.A.I.D.E.", was one of the known and important industrial enterprise in the city of Elbasan. During the months January – February – March this enterprise produced regular and earning 15-2.000 Albanian Fr. every day. In February this society their extra fabrications salt in the Korça market. In despite of good quality productions this enterprise as almost all the industrial enterprises in the first year of liberation suffered to find replacement parts specially engine replacement having problems with the bobbins.

Italian society "C.O.A.S.A." (Albanian Oil Company of Elbasan) was another company which in 1945 had different fabrics: electric central, ice fabric, oil fabric and sulfuric oil fabric.

The only part of this society still working in the first days of liberation was only the central electric, but its capacity was to produce only 4 hours in night electricity with a bad quality. To improve the lighting of the city in November 1945 the Executive Committee of Prefecture decided to size an engine of the mark "Franko Tossi", owned from the trader Shaqir Bejtja from Peqin. So the engine power of the electric engine grew nearly 30% going in 200 HP, meanwhile petroleum consume in central was 290 liter in 8 hours. This improved evidently the needs of Elbasan citizens for electric energy.

During the summer of 1945 the ice fabric continued regularly its activity without earning good incomes about the limited offer and period. For this production the community needed ice only the summer period and in September when finished the heat temperatures.

The sulfuric oil fabric began to work only in August 1945, but its work was characterized with different problems which were caused from the missing of replacement parts and with the engines which were consumed. The efficiency of the fabric was under the performance of its normal capacity. During the 1945 with priority was the production of sulfuric oil nearly 300 quintal.

For the recovery of industry was necessitous first to recover mechanic industry. In Elbasan this industry was not developed and was partial, near the Oil-Soap fabric, Alcohol fabric, military vehicles park. The industry was concentrated all in the machine shop near the Oil-Soap fabric, which at that time was able to fill all the mechanic needs of the prefecture needs.

An important industrial enterprise for the Elbasan prefecture was the "NOSSI" prefecture which had a limited activity only in the months February and March. In this enterprise had begun the construction of a modern leather fabric, but for technical and financial reasons it was suspended. The financial experts judged that for this fabric needed 200 or 300 thousand Albanian Fr.

The leather fabric of the brothers "Bakalli" was with limited capacity and its quality was not good, but that continued to produce. Their produce supply the military need.

Qazim Çerekja oil fabric had advanced technology comparing with the others fabrics but their problem was always the replacement parts of engines.

During 1945 in Elbasan began to produce to small fabrics which produced pasta (200 kg. pasta for day) and limekiln (6 quintal for day).

Clothes industry almost had been limited in despite of 1945 had products. During 1945-1946 the consume industry didn't had regular function from the damages and the missing of raw material.

The official reports of Bank of Albania the supply food during 1945 didn't missed also with the other necessary products.

In 1945 the cost of living was more expensive compared with the other years, especially for the clothes and import products.

The decree Nr. 307 of 22.03.1947 of the Popular Assembly Presidium announced 91 enterprises for their importance for the state. 7 enterprises were in Elbasan prefecture:

- Oil-soap-alcohol enterprise, Elbasan.
 - Oil-soap enterprise of Rrogozhina and oil enterprise of Peqin both with center in Rrogozhina.

- Rice enterprise Durrës-Elbasan with center in Elbasan.
- Electric centrals of Peqin and Elbasan with center in Elbasan
- Accumulation enterprise, Elbasan.
- Olive enterprise, Elbasan
- The mechanic center of agriculture, Elbasan

Agrarian Reform

During 1946 was made the agrarian reform which focused not only the villages but also the citizens of Elbasan. A part of them worked and had agricultural lands. The reform affected nearly 800 families from the medium class that were owners of 3-5 dynym (land measure used in Albania) for grain or vineyard. From these families had economic problems the widows with children. This reform caused the problem of the food supply. The notational councils decided to give to these families 1-5 quintal grain as a right of their land owner. These decisions were limited to not cause problems with the persons who granted from the reform.

The reform put in the protest tens of Elbasan citizens because the reform expropriated their gardens and the olive trees. Elbasan citizens were linked with these trees from the fact that they used this oil as a food supply. In the city almost 60% of the olive owners were workers and artisans.

Some of the owners got nearly 30 olives trees because of the great number of this tree in the country yard of Elbasan. Problems the local councils had with the new owners that opposed the price imposed from the Economic Ministry. Their discontent was about the oil production that was 6-7 times lower than the production of Vlova.

The agrarian reform gave olive trees to the poor artisans, families and agricultural families in the country yard of Elbasan in accordance of their economic statement between 30 to 60 olive trees. Nearly 30.000 olive trees were attempted to be given to the villagers but they preferred to have grain land and not olive lands, because of the quantity of land which were less in the olive trees compared with the grain land. This quantity of trees was given to workers with a percentage controlled from a state commission.

Agrarian reform satisfied the villager population, but it grew the discontents in the classes which had lost their ownership on this lands.

BIBLIOGRAPHY

Albanian State's Archives, F.506, Bank of Albania 1945-1947

Shabanaj, H., *Economic aspects in Elbasan Prefecture 1944 – 1948*, Elbasan, Sejko, 2003

Elbasan State Archive, F. Executive National Liberation Comitee, Elbasan Prefecture, 1946.

THE UNIVERSITY REDUCTION OF COMMUNITY

ELVIS HOXHA
FSHS, UT, Tirana, ALBANIA
elvishoxha@hotmail.com

SUMMARY

We focus on the contemporariness of university and community. We will try to feel the dynamic/movement/development of the expression of this connection. We start by comparing the foundation of the university and the thinking process within the community and the exchanges also within the communities. Such topic is inspired by the recent governmental discourse: starting with a university where "liberal" and "scientific" were synonyms - internal motive of the German idealism, we come today to a "liberal" university which aims to capture an endless objectivity. Objectivity derived from the internal deductive attribute of science and referred to the ideal, a permanent area of will. Nowadays we look for the same regularity, but not infinite, but indefinable: a "hidden" regulator targets the most direct market metaphor. What has changed? We can distinguish three reductions in the substance of the discourse: 1. The attribute of cognitivity has been reduced into a simple verification procedure and administrative check; 2. The philosophical explanation of the relation between sciences has been reduced into a commercial exchange of knowledge and people; 3. The distance between university and community is lost as the community itself is transformed into consumers. The university becomes the most explicit paradox: the mostly sold in the community, but has lost his value as a good, since it is easily found everywhere.

Key- words: University, liberal, deduction, market, discours..

A multifold and regressive unification has been noticed from quite some time now: the unification of liberalism with pragmatism, the unification of management with policy (6), the unification of technology with science (2). Specific countries are now only tracing marks of the motivation of reductions. No names have been erased, but stripping them off of their meaning has led to motivation of extrarational ideas according to Frankfurt thinkers. Such extrarational idea does not imply simply the impotence of dialectics, rather the placement outside the Kantian conditionality as contained in the teleology. Therefore, our topic is the contemporary occurrence of the substantive/materia emptying out of the university and the subjective emptying out of executive.

The university is historically a specific place, his name only arbitrarily, executively, can serve as an extrauniversity motivation. Without focusing in the comparison between the founding projects of the university (1), we will try to feel this displacement in the relationship between Foucault and Lyotard. To see how far from this report are the state discourses today and yesterday. We began with a liberal university, i.e. scientific (3), internal impetus of German idealism, and arrive today at a university again "liberal" with, essentially, an "infinite" character of objectivity. Liberalism as a science found the objectivity in the inner virtue of the deductive science and referred to the ideal as a permanent field of the faculty of will. It was applicable the tendency of recognizing to the science the modulation of recognition and to the reality the endless witness objectivity of its results.

The nowadays liberalization lectures, where does it come from? Mainly by people who generally carry no sense of any materialistic, historical or positivistic project, about science. Since German idealism till the positivism there have been projects from departments or academia. Now, the executives, manufacturers and budget providers propose a regularity not infinite but indefinable. Once the mark of deductive liberalization of science is lost, the reality brings only the word ekzekutive. The subjectivity that became a formula while shaping of the reflective community has been lost. The objectivity of the reality has been replaced by the executive. The latter one does not operate by the positivity of a reality, nor by any decision making subjectivity, but by defining a more dominant determinism. The executive is not expressive and is not fabricating any reality, but is only the resignation of the subject before an objective domination for global. The executive is subject only to relinquish from the decision-making as a subject. Psychologically is liberalization of behavior before an unchallenged domination. We recognize the dominant from the speech of a not-subjet. Just like the Idea, already extrarational, the dominant exponent of truth is extrasubjectiv. This time speaks in the name of the man a union of objects, liquids or solids. This community is located in the only place which is mentioned everywhere: as consequence is acted under the metaphor of market intelligence regulator. Naturally, the criticisms of this situation are made criticism of any depth and any perspective. Not about the authenticity of this group of objects that mark a modus of human relationship, the market, but the criticism of the conclusion of reason and its sites application from the fatigue of the reason itself. However criticisms testify more than ever the survival of languages and truths that are built within them.

This flowering of criticism and truths expose what has changed. This critical site of the language does not leave without affecting the university itself, the most general endless reflection of the human subject. Regarding to the place of

university we discern basically three reductions of the discourse: reduction of faculties of knowledge into verification procedures and administrative control; the reduction of the philosophical story, of the relationship between science into a market where knowledge and people are exchanged; the reduction of the distance between the university and the community as a loss of attribution of the community itself from people into a society of consumers. University becomes therefore one of the express paradoxes: the function best sold within the community, while its value as a good is lost because it is found everywhere.

Therefore we propose two situations of the thinker phrase in a semantic distance which is inhabited too little inside the university spaces even though it comes from workers of university. We provide a distance of subjectivation. In the first situation, the applicant undergoes its internal incentives, in the second, the philosopher has to compile a report for the leader university institution. The first is Michel Foucault, while the second is Jean-François Lyotard.

Let's start with Lyotard, with the Postmodern Conditions (1979). The author seeks to delineate the progressive degrading of the status of knowledge. We are in the same era related to the knowledge, but not related to its institutions. The Lyotard epoch, as he says, is the axiomatic... Let's consider somehow the terms of the progress of any axiomatic, the ground of scientific and institutional knowledge (5): the consistency saves it from the internal denial, which derives from the existence of two preaching assertions of the opposite - autonomy; completeness or syntax: every added axiom loses consistency of the axiomatic itself - functionalism; decision: can be put if a claim has participated or not in the system. Despite these three conditions, the axiomatic turns out to be progressively the subject of a formal attribution. Historically and empirically a universal daily language, due to the fact of being daily, has allowed the translation

within it of any formal or artificial languages. But precisely for the reason that the natural language we are referring to is inconsistent, so carrying the denial, we entered into the logical positivism and the pragmatics of language games. Well pragmatic appeared as a scientific salvation from natural. Hence, we understood that arouse interest to doubt the phrase *science of nature*. First point: the universal language serves to the logician to produce the metalanguage of every axiomatic or artificial language.

The awareness about this restriction (5) and the ascertainment of natural language as an inconsistent language, so as manufacturing paradoxes, throws the legitimization of knowledge on the part of the pragmatic games. We are dealing with the hopes that implies the idea of a new kind of liberalism, as such, consists in the multiplicity of languages and the introduction of new assertions. For Lyotard this translates into "two types of advances in knowledge, new argumentation and invention of new rules (new game)."

This liberalism is being performed over nature and her inconsistent promises. The Pragmatic is a game that should relies us form both promises: from the natural promise of nature in the idiom of "natural sciences", i.e., the total emancipation that thinks the objectivity pointer in nature, as the total target and total objectivity; of the promise of objectivity of disciplines that has standardized philosophical speculative division - in every discipline and in their natural place, the university - of theory from practice. Lyotard says several times that multitude of games of language has led to the management knowledge in academic practices towards experimentation, facts that are called institutes. These places of experimentation discourse, want to protect us from the promise of speculation without limit. The pragmatic of language games is therefore awareness of salvation from this type of university. Do not forget, Lyotard is reporting.

Michel Foucault, also French, also in the same territories of political articulation, comes with another request on the behavior with the knowledge. He does not report, he designs a behavior. Far from the idealism relationship with original - axiomatic - only in relation to the text, without searching the mystic of the original, the new game that brings together theory and action, as pragmatic in one case and in the other case as archeology seeks two areas that can be put together. The archaeology of knowledge expresses somehow a personal axiomatic, a singular embodiment of the history of ideas. While the ratio of knowledge speaks from the position of a postmodern condition. Archaeological behavior is one of the games that unit the freedom of modern emancipation of an all over humanity. This emancipation and the idea of progress itself held the idea of University as limit to community. Limit because he carried the hopes of a human community in denial of the empirical humanity, as the organ of the faculty of judgment of taste or aesthetic education of man. According to Foucault, the prospect of positivity of discourse, discursive density, discovered what he calls a priori historical. The positivity of discourse does not stand in the cognitive, moral and aesthetic regimes, but in the trend and perseverance to talk about the same thing "inventing" the formal identities, thematic continuity, concepts translations, and controversial games (5).

From Kant to Foucault it is a passage from the imperatives to realizations - positivity, but not positivism. The propose unintentionally, giving place to another university, that of "discourse that not only has meaning and truth, but also history (4)". New hope is drawn on it that this community is founded by rules that come from within its discursive practice. Narrow, the parallel with Lyotard's research on unifying discursive game playing mode, is simultaneously the distance between the two philosophers, Foucault aims archeology of discourse, Lyotard aims (centering of Kant) infancy trial. Foucault wants to see cracks, splitting, misfit to discourse, and to

speak as possible on them. While Lyotard, in a moment of the report, connect the legitimacy of knowledge with new probation institution. It computes the purpose of the new behaviors with the knowledge. So far, the evidences have been total, the received knowledge of them has totalitarian results. There is no more procedure evidence launched by the opposite, low residue teaching or Cartesian security, but evidence as pieces of reality: the referent is asked in the debate between experts. Test-reference-fact-senses-prosthesis-technique, are voltage lines degrading status report on knowledge (5). You can detach the line in this direction and see from where arrives techniques.

In relation to knowledge, the technique is an area to the limit of the scientific. The Liotardian conclusion is the specific way of science to become manufacturing. The technique is where science finds its ability for financial performing. Pragmatic and performing get confused, but do not go together. The Pragmatic does not sand in technical liberalism, but it axiomatic-logical. The pragmatic is a game, performing is serious. The term *game* is the same that comes to us from the free relationship of faculties, since from the famous Kantian expression "*as if*".

The emptiness of executive languages comes from the vantage of objective seriousness of the transducer where no subject speaks. Emptied from the expressive community exponents, it appears such as an executive entity just when speaking for a discrete objectivity of objects - market. Ironically, each subject was called, earlier in the same community game as the *as if* of the Kantian critique, under the banner of science communication, but it is called under the condition of the lack of any progress and emancipation theme. It seems as if the call comes from the humanity tired of progress and emancipation. Do that pragmatic language games affected integrally the human population of the world. We, people of the albanian university, without experimenting anything that comes out of universities and philosophies, we appear more

tired of the game of faculty and the truths of languages. Consequently we produce with surprising ease a language in which is not known the exponent. There is not the exponent of the mythical fairytale, but he's a hero legend of the strict and wonderful market regulations.

University, between myth and post-history, produces no confession. Empty from the ability to confess, he expects budgets to distribute degrees of the ability of being the leader in a field of extrarational reality. Executive speaks of instances of failure to control the effects of its expression and directed an empty university. The executive has its own extrarational idea, extra-university, over the university. The traces of a community marked by the articulation of a thinking language seem not to have been made to enable any administration of humans. The executive does not even know how to refer to any university or emancipation in general, nor pragmatic truths or epistemic language games. So more than ever, today the one that defines the community is the coordination between the two empty: University empty of material and the executive empty of subjectivity decision-making. University, already ancient name because modern, for a humanity that does not recognize modernity appears an incomparable relief in front of a market that triggers fear. Once again the paradox: the university has become a refuge from the fear of the market. With our knowledge we are against postmodern university, but, to serve more of a power that has not passed through technical and cultural saturation we will massively use the name of the university. An empty university of its specificity cannot be any production site community. He is a deceiver human subject entering its auditors. There is not a community that reduces the university, the university founds the measure of reducing human community. The Kantian form "*as if*" the coordination of faculty, has already obtained its literal effects.

REFERENCES

- Azizaj O (2012), *Ideja e Universitetit*, Publikja Shqiptare, Pub. Saras.
- Badiou A (2006), *Logiques des mondes*, Botimet Seuil, fq. 77 – 80.
- Fichte G (1967), *La théorie de la science*, Exposé de 1804, versioni freng, përkthimi Didier Julia. Botimet Aubier, fq. 31.
- Foucault M (1969), *L'archéologie du savoir*, Botimet Gallimard, fq. 165-168.
- Lyotard JF (2013), *Kushti postmodern*, Botimet UET Press, përktheu Orgest Azizaj, fq 70-72.
- Rancière J (2012), *Mosmarrëveshja*, Botimet Zenit, përktheu Elvis Hoxha, fq. 126-128..

NJËSHI POLITIK, PUBLIKJA DHE QYTETARI SHQIPTAR AUTHORITARISM, PUBLIC SPHERE AND THE ALBANIAN CITIZEN

MATILDA PAJO
UNIVERSITY OF TIRANA
EMAIL: matilda.pajo.sallova@gmail.com

PËRMBLEDHJA

Marrëdhënia e qytetarit shqiptar me lidsherin e tij dhe publikun shprehin mënyrën sesi shqiptari krijon marrëdhëniet mes vetes dhe tjetrit. Kjo marrëdhënie është refuzuese ose përjashtuese, duke mos lejuar ndërveprim. Natyra e lidsherit shqiptar është autoritariste, kjo shihet në rotacionin e përealizuar plotësisht, pasi në 23 vite demokraci janë recikluar po të njëjtat figura. Qytetari e bën shtetin, sikurse ka thënë dhe Aristoteli : “virtuti i qytetarit është virtuti i shtetit”. Rrjedhimisht, qytetari shqiptar ende nuk është pajisur me një arsye kombëtare, shtetërore, me një arsye parimore, krejt në të kundërt, ai përdor arsyen instrumentale, ku secilin veprim të vetin e lidh me një interes vetjak të plotësuar ose jo. Individit shqiptar nuk e gjen dot veten në konceptin e publikes. Ky punim ka si qëllim të analizojë natyrën e marrëveshjes politike që shtetasit shqiptarë kanë më përfaqësuesit e tyre politikë dhe me vetë sferën publike. Metodot e përdorura janë të natyrës cilësore, punimi është bazuar në burime dytësore sikurse librat. Përfundimi : Qytetari shqiptar ka krijuar një raport të zhdrejtë midis vetes dhe publikes dhe po ashtu ka një prirje drejt përsëritjes së figurave autoritariste politike në qeverisje.

Fjalët çelës: Publike, qytetar, njëshi politik, kulturë politike, private

SUMMARY

The relationship between the Albanian citizen with his leadership express the nature of the relationships that Albanians have between themselves and the others. This relationship is hostile, based on rejection or exclusion, not allowing interactivity. The nature of the Albanian leadership is authoritarian, this is easily seen by the unrealized in half- rotation in these 23 years of democracy, recycling the same political figures. The citizen makes the state, as Aristotle said: “the citizen virtue is the virtue of the state”. Consequently, the Albanian citizen is still without a national reason, state reason or principal reason, quite the opposite he uses the instrumental reason, where each of his acts is related to a private fulfilled interest or not. The Albanian individual cannot find himself on the concept of the public project. The aim of this paper is to analyze the nature of the political contract that Albanians have with their political representatives and with the public sphere. Methods used are qualitative ones, the paper is based on secondary sources, and the case is single case study. Conclusion: The Albanian citizen has a report based on private interest and not public- state interest with their representatives, also the Albanian citizen has a tendency to elect similar authoritarian political figures along different elections.

Key words: Public sphere, citizen, authoritarianism, political culture, private sphere

One of the main problems analyzed by local and international researchers has been the slow democracy process (these 23 years) in Albania. However, despite the contribution made in this line a little has been written about the reasons why internal democratization is slow in Albanian society. The aim of this study is to argue that internal democratization is not going to happen as long as the Albanian citizen as a concept and

political reality is missing. There can be no democratization without the Albanian citizen. Further the author tries to compare and express the relationship between public sphere and Albanian citizen. The absence of the Albanian citizen per se and in the public sphere brings the repetition of the same elected representatives with a clear authoritarian profile and with the intent and project to reproduce the same

political reality. More practically the concept res public are all the goods that belong to every man in society, space, area, territory, lands, water (rivers, seas, recourses), buildings, fauna and flora, communication networks, state infrastructure, streets, parks, thus everything that is built from the public economic patrimony. Moreover, part of commonwealth is public entities, institutions and the functions that make them work. Res publica is every single cubic meter of water or air, every palm of land till the state borders. As well common goods are schools, their buildings, universities, gardens, hospitals, research institutes, policy structures, and administration staff and buildings etc. The relationship between Albanian citizen and public sphere in Albania is from political viewpoint an inexistent correlation, still unrealized. Albanian citizen has not accepted to act under the outlook of public sphere, quite the contrary his activity has been private and as such he perceived himself like a private individual. This approach has been not only damaging but almost destructive for the aims and purposes to the Albanian Nation. This argument may superficially explain why Albanians failed to unite the nation or to strength the state. If there was something coherent in these 23 years has been the extortion of public good for the sake of the private good. The rampant exploitation of natural resources, uncontrolled destruction of nature only to provide as much as possible permit construction, the pollution of rivers, lakes, seas and other natural resources. Furthermore, This deprecation of public project is reflected in its fully shape at least in two historical moments : the fall of the communist system where the people destroyed factories, buildings everything that it was public and the second moment was in the 1997 where again the people made a fully disaster ruining every institution and armory in Albania. Leaving ignored what is part of the public project and the concentration in a life only within four walls has brought disconnection of the Albanian individual from society and social segregation. Therefore becomes important the private sphere while public sphere is perceived as alienation and start

to seems like an empty concept. The Albanian citizen is unsatisfied by his economic and political situation however he decides not to protest. Complaints are left only to informal environments like the conversations with friends or colleagues at home or coffee shops, but complaints and the citizen voice is never expressed and formulated for formal sources and with the purpose to influence certain policies. Even when the Albanian citizen is motivated to act this happens when he sees the possibility to accomplish personal goals through the public interest, or at the end he reacts when his life can be threated (survival instinct), as an example we can mention protests against Syrian weapons in Albania during the 2014. The idea of the highest good, problems of human kind is not part of Albanian citizen's concern in his relation to the world. Albanians as citizens have failed to create a public political body or to create a clear social identity in order to influence several political processes in favor of the public good. Partially, is the fact that the Albanian citizen has not higher purpose for which it is worth to give the life. Meanwhile, if we define a value profile for Albanian citizen we undoubtedly would say that they belong to a materialistic value system (survival) (Kocani, 2013:8). From what was written above, profit has been a permanent attraction of the manner Albanians treated others and themselves. Albania has given great pashas, viziers, kings, popes, emperors and lot of prominent figures, famed but in service of other states. Even according to Arshi Pipa: "this was the main reason why Albania was the last country that became independent in the Balkans thus lost various territories taken by neighbors" (Pipa, 2010: 236). So, giving priority to the private interest against the public one seems to be a historical tradition of Albanian people. Pretending is an Albanian feature developed during the 45 years of communism and transmitted in the current democrat system. In relationship with peoples was spoken differently and was thinking differently as a consequence of fear from punishment by the communist party, in the same way at work pretended to work, at

public works through “voluntary work” pretended to help e so on. This Albanian duality is noticeable even today at coffees with friends is easy to critique the government, the nepotism phenomenon, clienteles, the political class for corruptive governance, but on the other hand citizens vote the same political subjects for more than two decades. The mistrust against others is attributed to the relationship that Albanian individuals build with each- other. To know yourself you must know the other. As well, our relationship with ourselves is built through the relationships with others. The others help the person express and evolve, develop, growth and to fulfill and accomplish himself. The Albanian relationship between ego and others is demonstrated in the year 1997, a Hobbesian situation where the state institution crashed and individuals protect themselves armed. Words and thoughts are closely related to each other and the recognizing process. Consequently, citizens have not gained political freedoms through personal will of their ego, but through political action by interacting with other people who had the same cause. The absences on communication express only the tyranny of a society. Hannah Arendt says: “Furthermore, in a state where is no communication between citizens and where each individual thinks only by his thoughts, as a rule, is just tyranny (Arendt: 1998:142). The absences on communication have been complete during the communist period for 45 years and it continued during the so- called “democratic transition”. Language is the perfect and approaches man to man, such thing is essential to public life. Is a citizen obligation to express freely your opinion publicly when public good is damaged or stolen. So, when the citizen forgets the word the political action remains an empty notion and public good is violated. If the man is a reflection to the polis, free citizens build a free republic and tyrant citizens build a tyrannical republic. The other assumption of this paper is that the Albanian citizen has elected political representatives with authoritarian profile. Authoritarianism is the unconditional obedience to authority,

dogmatism, superstition etc. King Zogu, Enver Hoxha, and other political figures of politics even during the democratic transition (transit) are united by the undisputed authority and combination of people submission. A free society is possible when with the fulfillment of the public project at the same time happens the fulfillment of the citizen through the public project he evolve and embraces the full meaning of liberty. Meanwhile the Albanian society is the case where citizens obey do not act, speak but not react and protest, comfort is more important than liberty, security is more important than reaching the highest values for a society, submission is easier than fighting for a new standard for the Albanian state. Briefly, lethargy is the appropriate synonym for the Albanian citizen. Submission to authority and power is related to the psychological and emotive typologies. Erich Fromm on his book “Escape from freedom” relate the submission to the impotence of man’s for developing their individuality, unable to realize themselves they want the security of other structures, to melt into collective opinion and hierarchical and authoritarian societies, they escape from freedom to gain security (Fromm, 2011: 14). “The term “power” has a double meaning: says Fromm. He continues saying: “One is the process to have power on someone, the possibility to dominate him; the other meaning is the commitment to do something, to become competent” (Fromm,2011:160). The Albanian citizen knows and admires to have power on someone not only he chose to exercise power on someone but at the same time appreciates persons with power and is ready to obey to the powerful individuals. Leaders who governed Albania have had their purpose to become the one and only vivid and important figure in this society. Authoritarianism is the accumulation of political power. Also we understand by that, that the political figure apart his process to expand political power he tries to give to this power a spiritual connotation, suggestive, to challenge the time and history laws, to become a walking prophet. This has been reached by the Albanian

dictator Enver Hoxha, he substituted the word God with the word Enver and with the proclamation of atheism he announced the new belief: the new socialist man. In more than 23 years of Albanian democracy other political figures tried through charisma, authority, manipulation of masses to gain votes. Even those moderated figures that become part of political class have changed approach getting close to the dominant existing model the solid and strong politician with authority because apparently is more efficient for the number of votes. The Albanian thinker Artan Fuga says: "In post-communist Albania is noticeable a reappearance of the political authoritarian behaviors, differently but who express the same statement and the same political techniques that through the concentration of political power in the hands of the personalities of the state they violate individual freedoms and try not to leave their political opponents to play his own political part" (Fuga, 2004: 23). However authoritarian behavior is supported by the masses otherwise squares will not be populated by so many citizens for political rallies. Our political representative did not come from another country to dictate their laws in a libertarian and democratic society who loves the right and freedom but they came from the people, mandated by the people and they governed with the people logic because they are the people mirror. Political representatives are an Albanian product.

The Albanian citizen votes the name, figure and the authority that he will be submitted emotionally and politically. The Albanian citizen do not vote the program, party or the ideology of a party, his political contract with his representative is the contract with the toughest of the party. As a private and personal contract it

includes the satisfaction of favors, the favors substitutions and gifts. In conclusion, the Albanian citizen is a private being, apolitical and relations with the state are private consequently. For these reason Albanian politic is a few names and the citizen knows only the leader party authority. The Albanian citizen can change only when he will chose to do him and the public project, to express him in public.

Biography

Arendt, H (2002), *Origjinat e Totalitarizmit*. Prishtinë: Dija

Arendt, H.(1998) *Ndërmjet së shkruarës dhe të ardhmes*. Tiranë: Onufri

Feraj, H. (2011) *E pafilozofuara*. Tiranë: Zenit

Fromm, E. (2011) *Arrastisje nga Liria*. Tiranë: Plejad

Fuga, A. (2004) *Shtigjet drejt guvës së gjarprit*. Tiranë: Ora

Horkeimer, M. (P.V) *Kritika e Arsyes Instrumentale*. Tiranë: Fan Noli

Kocani, A. (2013) *Hulumtimi i sistemit të vlerave në Republikën e Shqipërisë në periudhën post-komuniste*. Tiranë: Albanian University Press

Konica, F. (P.V) *ç'është liria*. Tiranë: Botimet Max Machiaveli, N. (2009) *Ligjërata mbi Dhjetëshen e parë të Tit Livit*. Tiranë: ISP&DITA 2000

Malnes,R.& Midgaard,K. (2007) *Filozofia politike*. Tiranë: Rozafa

McLean,I.&McMillan,A. (2009) *Concise dictionary of politics*. Neë York: Oxford University press.

Pipa, A. (2010) *Stalinizmi Shqiptar*. Tiranë: Princi
Platoni (1999) *Republika*. Tiranë: CEU&SHTËPIA E LIBRIT

Pufendorf, S. (2007) *Detyra e njeriut dhe qytetarit sipas ligjit natyror*. Tiranë: ISP&DITA 2000.

TO LIVE BETWEEN TWO CULTURES, THE CASE OF MACEDONIAN MINORITY IN KORÇA DISTRICT

MARIA DOJÇE

Department of Social Studies, University "Fan S. Noli", Korçë-Albania

E-mail: maria.dojce@gmail.com

ABSTRACT

The fundamental issues analysed and treated in this study relate to the cultural values and ways of the daily life of the Macedonian minority, living in the district of Korça and cultural similarities this community has with the majority Albanian population. Thus the article presents some data on the cultural aspects of the Macedonian minority in the district of Korça, Albania. Macedonian minority population lives in the Eastern part of the Korça region. It is about 35 kilometres far from Korça city. The population of this minority has similar living rituals in the organization of everyday life with the Albanian population, for example organizing of daily tasks, dressing, eating habits, and leisure activities. Also, the article brings aspects of the well-cultural integration of Macedonian minority in the society. Currently, this minority is having retail, commercial and employment space in Korça's market and higher educated individuals are employed in high percentage, in the public administration of the District. In addition, concepts and findings of this paper might provide some guidance for improvement of the cross-cultural relations between the two populations.

Key words: Integration, intercultural, living rituals, cultural values, minority

Introduction

Living between two cultures means to undergo several powerful socio-cultural processes. Among them, the most prominent are considered: adaptation and integration with a new culture. Often when we talk about cultural ambiguity we synthetically refer to "the foreigner", who must integrate into a social life different from what he/she had. This is a category, or social group which we qualify as immigrants. But, no doubt, the second category, which is included in a cultural diffusion and experience in its synthesis ethnic orientation of the group of origin and adapting to a new cultural reality. This category is called otherwise minority.

But, what is the minority? Indigene ethnic minority is the socio-cultural group that lives in the territory of a state and bears different language, ethnic and religious features, which differ from the rest of population that comprises

the majority . This means sociologically that these kinds of social groups can be assimilated, but they pass through integration and cooperation processes avoiding the limits of marginality.

Getting back specifically to the Macedonian minority of Korça district can be easily identified cooperation and integration of this population in the area.

Macedonian minority joined the Albanian territory in 1924, and during the entire period of this coexistence, almost one century, there is no observation of any form of conflict of the ethno-cultural type. Rather, referring to the writings of intellectuals of this area for instance the well-known writer Sterjo Spasse, we can argue that in his works he expresses gratitude and respect for the Albanian people and pride for his ethnic origin. This clearly demonstrates the healthy coexistence between the two cultures.

Methodology

Methodology of this study is based on the triangulation method. Triangulation method means the use of two or more ways of data collection in response to the research question. Thus, in this study are applied quantitative methodology (where data are collected through surveys), and qualitative methodology (which is applied in combined way, through semi-structured interviews and conversation).

The wording and formulation of the survey is based on the methodology "Theory of Cultural Consensus", which means that the included questions in the survey focus on the realization of cultural understanding through a) real experience of the respondent and b) through cultural heritage that respondents learn from other members of the same culture.

- The type of study is based on ontology-empirical character, and aims to identify new social facts.
- Objectives of this study are based mainly on the highlighting of the empirical work and the diffusive strategies between the two cultures, and emphasising of the possible problematic that generates this co-existence. Another objective of this study is highlighting of the negotiation strategies undertaken either by the population of Macedonian Minority or the Albanian population to minimize undesirable aspects of the social domination within the common social environment.

What does it mean to live between two cultures?

No doubt that minority groups during their coexistence with the dominant social group, pass on a series of social processes. Among these processes the most prominent ones are integration, intercultural relations, conflict, negotiation and acculturation. In this context acculturation does not mean assimilation of minority groups but such psychosocial stages that affect in the adaptation strategies. In the light of this, during the cultural diversity phases that experiences the minority group; mobility of community, institutional and state groups to

stimulate the negotiating relations between ethnic groups becomes necessary. In this way these organized social groups avoid potential conflicts and minimize ethnic or cultural boundaries of marginality. Thus, integrative relationship between the dominant group and the minority group gets directly by the overall community and institutional organization. But, let's see what happens with the intergroup relations?! According to the sociologist Berry (2005), relations between social groups depend on the psycho-social aspect inherited by the ethnic groups. At the core of this ethno-cultural factors are factors such as: history, political and economic heritage that represent the groups, and geographic location. Depending on these elements are studied even the intergroup relations between the social groups of different ethnicities. In this article is also studied the level of cultural diffusion, which can be high and effective or low and superficial. Characteristics of cultural diffusion are found fused in a dual process of cultural and psychosocial change that occurs as a result of contact between the two or more cultural groups and their members.

Some empiric aspects of socio-cultural integration

However, based on the direct observation, this minority shows a monogamous form of coexistence within the group. This is shown even through statistics, where in the question: if you are single, what nationality would you prefer to be your husband / your wife? About 82% of respondents responded that would prefer the marriage within the ethnic group, thus Macedonian.

But, this is not enough to come to such a conclusion, because again, based on the empirical data and direct observation in the field, there is a coherence of social relations between people of the Macedonian minority and the Albanian population. This is seen primarily at the residents located in urban areas of the district like, the city of Korça, towns of Pogradec and Bilisht.

All the residents integrated into these urban areas have established good neighbourly relations, integration in administrative jobs or joint trade and use of entertainment spaces. In most of the cases inhabitants of Macedonian minority have created friendship and close relations with the Albanian residents, sharing with them family celebrations, religious and national celebrations. Another integration aspect is even the fact that this minority communicates and uses the Albanian language and the Macedonian one. But this is not all, if we refer to the writings of the Macedonian intellectuals it will be distinguished a maturity of cultural values that have been inherited from generation to generation.

Thus, the well-known writer Sterjo Spasse writes in his diary: "when my father went for the first time in Korça city, bought me the first ABC book, where I began to learn a, b, c and then I loved the Albanian language, I loved the Albanian people ." These are phrases remained in written form in the works of a Macedonian intellectual, who bears in him the values of a negotiator between his ethnic group and the Albanian population. This tradition is visible even in the older generation residents, who through life narratives and concrete experiences of their lives root the sense of coexistence and socio-cultural integration with the Albanian population. In every resident of the Pusteci Municipality is visible the gratitude for the Albanian people, tolerance and desire for coexistence not only with the Albanian citizens, but also the administrative system provided by the institutions of this district.

All these social spaces and socio-cultural interactions in this district specify empirically the ability of ethno-cultural barriers overcoming and demonstrate making of the living between two cultures .

Discussion

At the end of this article the author emphasizes that living between two cultures bring obviously

situations of conflict, negotiation, diversity or cultural diffusion. But, integration into a dominant society and adaptation into the socio-economic, socio-cultural and socio-political issues of a country, represent great value of civilization. In this context, someone, especially sociologists can judge that it is precisely this case we can talk about positive forms of assimilation because all these features lead to such a judgment. In fact, the case of cultural integration of the Macedonian minority in Albanian culture has no characteristics of assimilation. Inhabitants of the Macedonian minority bear cultural values such as tolerance, understanding, cooperation, education, patriotism, which have helped these people live between two cultures. In this coexistence is observed persistence in maintaining the coherence of the ethnic group, where in every socio-cultural situation this ethnic group appears homogeneous and with clear identity contours. There are precisely these identity contours and coherence of the ethnic group preservation that strengthen their relationships within the group, but give them also the strength and the reason for successful integration.

Bibliography

1. Matthews B., Ross L.; Metodot e Hulumtimit, Tiranë 2010.
2. Harallambos Michael; Sociology Themes and Perspectives, Collins 2007.
3. Ned Seelye H., Wasilevski H. Jacqueline; Between Cultures, Illinois USA 1996.
4. Bourdieu Pierre; Power and Culture, London 1997.
5. Dervishi Zyhdi; Sociologji Kulture 1, Tiranë 1999.
6. Dervishi Zyhdi; Njëpër degëzime të kulturës shqiptare, Tiranë 2013.
7. Bobi Gani; Koncepti i Vetkulturës, Dukagjini 1995.
8. Bobi Gani; Paradoksi Kulturor, Dukagjini 1995.
9. Spasse Sterjo; Kuvendim me nipin, Tiranë 2000.

PROTEST AS NON-CONVENTIONAL FORM ON DECISION- MAKING PROCESS: ALBANIA CASE PROTESTA SI FORMË JO KONVENCIONALE NË PROCESIN E VENDIMMARRJES: RASTI I SHQIPËRISË

GILDA HOXHA

Departamenti i Shkencave Politike; Universiteti i Tiranës
gildahoxha@gmail.com

PËRMBLEDHJE

Analiza e më posht me është pjesë e një studimi të shoqërisë shqiptare pas viteve '90 dhe implikimet e tyre për një qeverisje demokratike. Ky kërkim studimor ka për qëllim të identifikojë rolin e protestës si formë jo-konvencionale në procesin e vendimmarrjes dhe të demokratizimit, në rastin e Shqipërisë. Në një konteskt ku fokus është protesta dhe format e saj si pjesë e re e vendimmarrjes, qëllimi kryesor është se si ajo në Shqipëri është përfshirë gjatë 'tranzicionit' dhe ndikimi i saj në ndërtimin e një qeverisjeje demokratike dhe vendimmarrje të drejpërdrejtë. Marrëdhënia midis konceptit 'protestë' dhe 'vendim marrje e drejpërdrejtë', në Shqipëri do të shihet nga dy këndvështrime: a- në aspektin e kontekstit nacional, politik dhe social që kushtëzuan formën jo-konvencionale të vendimmarrjes me anë të protestës. b- në aspektin e të qënurit pjesë e vendim marrjes me anë të protestës.

Fjalë kyce: Demokracia, Qeverisje, Protestë, Politikë, Shqipëria, Vendimmarrje

SUMMARY

The present analyze is part of research on Albanian society after 1990 and their implications for a democratic governance. This paper aims to identify the role of protest as non-conventional form on decision-making process in Albania case. In a context marked by the goal of protest as non-conventional form of decision-making the principal aims are to examine how concept of protest in Albania is involved during the 'transition' and its influence on democratic governance building. The relationship between the concept of "protest" and "decision-making" in Albania will be viewed from two perspectives: a- in terms of the national, political and social contexts that conditioned the protest goals and strategies. b- in terms of beings part of policy decision by protests.

Key words: Democracy, Governance, Protest, Policy, Albania, Decision-making.

1.1 Introduction

Objectives for this research are:

1.To evaluate new forms of participation on decision-makes; file reports, legal measures guaranteeing con-conventional forms of participation as it is protest , such as Constitution of Albania, the Law on Use of Gathering (Ligji për Tubimet) No.8773, Date 23.4.2001

2.To examine how concept of protest in Albania is involved during the 'transition' and its influence on democratic governance building; NGOs case study reports, drawing on information

from the reports, books detailing the implementation of non-conventional forms of participation measures and mechanisms guaranteeing rights for these new forms of participation, and highlighting the challenges and importance of the new forms of participation during transition.

This research will be conducted predominantly in the capital (Tirana), however in order to improve reliability as well as validity, it will be a comparison to similar cases where protest as non-conventional form of participation had an

important role on decision-makers. The case study is different based on two independent variables; the successful experiences of the implementation of the protest as non-conventional forms of participation; protest; and its influence on democratic governance building. For analytic purposes, the discussion is organized in two main parts. The first part, examines theoretical part and focusing on key issues that relate government, society, NGO on decision making by protest. The second part examines Albanian society and its product during 'transition' in influencing on decision-making, reference with the first normative part. This research will be based on qualitative methods. Using second sources as are books, reports and articles, as it can be mentioned ; The protest groups in a movement may often act independently of one another and may mobilize different or overlapping constituencies (Karapin, 2007, p. 20). The movements' concerns have been diverse, including war, university policies, housing, women's rights, civil liberties, the natural environment, nuclear energy, nuclear weapons, gay rights, ethnic minority rights, international economic policies, abortion rights, and immigration. The nature of the protests and their outcomes were varied and complex. Protest groups introduced new forms of political participation, raised new issues, enlivened public debates, and influenced policy reforms. Protesters also used violence, made anti-system demands, and provoked authorities to escalate their repressive responses. (Arendt, 1962)(Ferguson, 1971)(Norris, 2005)(Shively, 1993). Deciding to write for this analysis corresponds with a part of my doctoral studies, in which I choose to study dynamics of social movements, in Albania after 1990-2015. Protest is one of the ways that social movements use to show their activity.

1.2 Protest theory and Albanian Case

Social movements/civil society use persuasion force which is often new, dramatic and legally questionable method (Porta, 2005, p. 131). Firstly, these represent non-conventional forms

of decision-making on government policy. According to the principles of the representative democracy, government decisions can be challenged inside parliament by the opposition part in a short period; or be approved in the subsequent elections by the citizens themselves. Since 70s, different social groups represented by broader citizens have approved the legitimacy of supplementary forms of making pressure on governments. According to an important research made by Samuel Barnes and Max Kaas started from the 70s defined: "a new set of political activities is joining political repertoire of citizens' (Norris, 2005, p. 7). Conventional forms of participation are: lending services to a community, developing activities for a party or a candidate, developing works of obedience in society by directing the allocation of votes, participation in public meetings, contacting officials ect. A long list of non-conventional forms are added as petitions signatures, authorized participation in events, participation in boycotts, refusal to pay taxes or rents, online catching, blocking traffic and strikes participation. These new forms seem to be legitimated as: "In advanced industrial societies, the techniques of direct political action do not bring disgrace of deviance. Non-conventional forms of participation are seen as anti-systemic movements because of their direction (Norris, 2005, p. 638). The political participation increased appearing of forms as peculiar elongated democratic public opinion. Powering protest is a process with indirect impact to the politics, through the means of communication and some groups equipped with more power. As can be observed from the outside, these groups should not have power, if they want to overtake policy in their favor, these needs to mobilize more powerful solidarity groups. Actually, by protest one can mobilize various stakeholders. Protest constituencies are directly interested to the public policy of presenting a Leadership view, which leads protest actions and maintains relationships with outside. Mass communication tools spread messages that are directed beyond all, public reference to public decision-makers. A

second important characteristic, besides protest, is the conjunction with other forms of intervention, the so-called Decision-makers. As Lipset has observed, the protest is a political resource for groups "without power"(Lipset, 1960, p. 30), who are free to share resources directly to those who take public decisions. Researcher may agree on protest if it is a symbolic and/or physical expression of dissent to something or somebody(Kaase & S.H, 1979, p. 65).In political life, some groups exist for the purpose of protesting, or they at least use protest as a key mechanism to get their voices heard(Dalton, 2007, p. 677). This, for example, was applied to Greenpeace, which is, according to various surveys, one of the best-known and most trusted associations in contemporary societies. Other groups, for example an association of fishermen or an automobile club, typically rely means to pursue their interests. Yet they may use protest occasionally or as a last resort. Accordingly, the kinds of groups that protest vary greatly, are ranked from an informal citizen initiative to a big, from a hierarchical association to a radical political party. Even a government may resort to protest, for example by sending a written critical note to another government however, political protest are carried out by intermediary bodies that link citizens on one hand and political power-holders on the other side. Thus, the classical protest actors are loosely structured groups, campaigns, and social movements, and to a lesser extent they can be also interest groups on political parties. In addition to the kinds of actors, the content, aims, levels, and forms of political protest also vary extremely. Protest can refer to any political and social subjects that is debated and contested, whether it is an utterance by political leader, an administrative directive, or a political regime as a whole. The aim of protest can be narrow or broad, reformist or revolutionary, realistic or utopian.

Actions like parades, boycotts, sit-in etc and other similar forms of action are used in the different campaigns as it may be mentioned against anti-nuclear tests . All of these new forms

of action have a common element. They are part of a modern repertoire of collective action, defined as "the whole tools of community are available to a group to represent the objections or refusing in different persons" (Ross, 2002). In fact these new forms of action correspond to a new situation characterized by the nationalization of politics, reduction of the role of community and an increase in socialization, especially in working class organizations. In addition to the national dimension and autonomous characteristic, another typical element of a new repertoire is its modeling ,to be used by different actors as a possibility to achieve the objectives.

1.3 Albanian case: Protest over Syria chemical weapons dismantling proposal.

Forms of action can be divided according to their main logic of action. In general, a protest pressure on governors, because it is an element of unfairness. Especially in a democratic regime, the presence of non-institutional forms of mobilization during decision-make process shows that a consensual resolution for conflict interests groups has not worked. Logic and forms of protest action will be listed in the following table.

Table no.1: The Logic of Protest Action

<p><i>Power in Number</i> (DeNardo, 1985):</p> <p>As political parties, seek to increase the number of their voters and mobilization groups of participants, so a social movements should encourage a greater number of potential demonstrators. In this point of view the protests would be seen as 'replacement choice'. The main logic of these actions are coherent and similar with representative democracy principles : to influence political decision by public opinion.</p>	<p>In November 2013 Albania was one of the countries who took Syria chemical weapons dismantling proposal. It was time for Albanian people to give their thought on this proposal. Most of the Albanian citizens see the proposal as a dangerous one, according to country technical and technological conditions. Under this circumstances people start mobilizing to protest and to gain government intention, about their thought for the proposal. During five day of protesting number of the protesters was increasing rapidly. It must be said that this protest was probably the biggest one organized by mass mobilization and had no influence by politics. This was evidenced by excluding ever political person to join the protest.</p>	<p><i>'Material' damage logic:</i> In its most extreme form is reflected in political violence, which tends to cause enemy losses. Nowadays is often the basis of a form of protest even widespread, as it can be seen in industry strike. They challenge the political elite noting uncertainty and can produce a tangent damage, often materials ones.</p>	<p>Five day protesting in the most important area of capital city, reflect that protesters were decided and motivated to achieve their goal. According to them Albanian government must listen to them and not accept the proposal. Even the protest was a peaceful one, during those days capital city was almost in abeyance. This because of the heterogeneity of participants, whom left every daily activity to be part of the protest and creating a confusing situation. Most of the academic institutions were boycotted, public transport was blocked.</p>
---	--	--	---

<p><i>The evidence logic:</i> Goal of these actions is not often to convince public opinion or decision makers, but rather they want to show a strong commitment to their objective, which means a vital importance for humanity. People who protest represent the majority, who pose a potential threat.</p>	<p>Part of the protest were even the public persons, as journalist, signers, university professor or people who has influence on public opinion. Their strong commitment to cause the was shown even to the places where protest was holed. For the first time in 25 years of Albanian under a democratic regime, Albanian citizens dare to oppose the United State of America. Protester in this case were showing to new Albanian government and even to the USA Embassy a potential threat, that their thought must be counted.</p>
---	--

1.4 Conclusion

The link between the government institutions and social spheres, makes possible that decision-making, authority and power is owned by a group of people and not distributed to the respective institutions as democratic principle are. This absence in most of Western democracies is covered by the group interest or civil society and one of the way is by protesting. Historical, political, economic and cultural condition of Albania did not help civil society to play an important role on the decision-make. In Albania case, civil society is still developing and not yet established, even understanding the logic of the protest. This for several reasons. Firstly, Albanian historically has found difficulties on building a

democratic society and an established state, this means that political culture is still based on the kinship and family relations, creating a strong network in beliefs and loyalty on clans, on leadership and minimizing the power of structural and public institutions, even the role of civil society. Secondly, Albanian society is based on materialist value system (Kocani, 2013, p. 44). Societies characterized by this profile value system find difficulties in mass mobilization to protest and seeing protesting as new form of participating on decision-make. Albania is a good example for this. During the transition period Albanian society has few cases were protesters succeeded to have influence on decision-make. Mostly, because of the politics involved in every social case. Protest like this was almost never seen before mobilized by people.

Bibliography

1. Arendt, H. (1962). *The origins of totalitarianism*. Cleveland, Ohio: Cleveland : World Pub. Co.
2. Dalton, R. (2007). *Civil Society and democratization: The Oxford Handbook of Political Behavior*. London: Oxford University Press.
3. DeNardo, J. (1985). *Power in Numbers: The Political Strategy of Protest and Rebellion* . Princeton Legacy Library: Princeton University Press.
4. Feguson, A. (1971). *An essay on the history of civil society* . Micigan, USA: Online Distributed Proofreading Team.
5. Kaase, M., & S.H, B. (1979). *Barnes, S. H Political Action: Mass Participation in Five Nations*. Beverly Hills, Calif. California : Sage.
6. Karapin, R. (2007). *Protest politics in Germany : movements on the Left*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
7. Kocani, A. (2013). *Hulumtimi i sistemit te vlerave ne Republiken e Shqiperise ne reidhjen postkomuniste*. Tirane: Albanian University Press.
8. Lipset, S. (1960). *Political man. The Social bases of politics*. New York: Anchor books.
9. Norris, P. (2005). *Political activism: New challenges, new opportunities* . Oxford : Oxford University Press.

10. Porta, D. d. (2005). *Fondamenti di Scienza Politica*. Bologna: Il Mulino.

11. Ross, K. (2002). *May '68 and its afterlives*. Chicago: The University of Chicago Press.

12. Shively, W. P. (1993). *Power and choice, an introduction to political science*. New York: McGraw-Hill, INC.

POSSIBILITIES OF TRAJECTORIES AND CONSOLIDATION OF DEMOCRATIZATION PROCESS IN ALBANIA

GENTI MARGARITI
Universiteti i Tiranës, Tirana, ALBANIA
E-mail: gentimargariti@gmail.com

SUMMARY

Albania's efforts for democratization during transition, expressed by a feeling and popular request, cannot be considered anymore in transition, and Albania is exactly what was accomplished during this transition, without fulfilling its aspirations. In short, a hybrid system between authoritarianism and a model run by elites, where only the idea of political pluralism and the periodical elections could give some democratic touch. What is obtained now does not meet the expectations of democratic reforms. One achievement of liberal democracy is free periodical elections. Other essential elements to liberalism have failed. The primary interest in this paper is the idea of achieving a more authentic democracy in which popular control is substantial rather than symbolic, and this control is strengthened by competent citizens. Furthermore, this paper analyzes the possibilities of a model that can reach trajectories of the model of liberal democracy, or republican, integration into European society, or statist.

Key-words: Trajectory, integration, competent citizens, authentic democracy

INTRODUCTION

If you believe in universal human rights, maybe you're not a utilitarian. If all human beings are worthy of respect, no matter who they are or where they live, then it is wrong to treat them as mere tools of collective happiness".⁸ Universal principle of human rights may have been the inspiration of a bold initiative of some intellectuals in Albania in its efforts to Europeanization, so textually expressed as a feeling and as a popular demand, to make it across the democratic Europe. Deviation from this "orientation system", or reference to our path towards democracy, has produced in Albania a hybrid system, with a liberal per se but inefficient economy after more than twenty years of transition, and it cannot regenerate itself. Now Albania is exactly what was accomplished without its aspirations during this transition period. Other fundamental elements of democratic liberalism have not only failed, but have degenerated even worse since the end of the communist era. Comparatively, the media

and the courts today are less independent, the role of society is still weak, individual rights and freedoms are less secure, and elections are more suspicious than they were in 1992.¹⁰

Analysis

Therefore, if transition period has come an end and Albania has reached a hybrid system, and the society has derived a collective conscience of what is considered a historic social-economic development, the next logical question is; what did go wrong, how did we come up here, and where are we going in the future. It's hard to say what went wrong. It's hard because everything that Albania has done in these decades is commanded by European Council, or financial institutions that have assisted and guided in the process of transition. I believe we have followed in good faith most of the recommendations thus we got the candidate status!?! Nevertheless, orientation towards liberal democratic structures has always been the focus of any government in Albania, even the political parties are initiated

just for the sake of integration (*LSI Party*). So what went wrong? Although not functioning democracy is evident, the political-economic model remains hegemonic, and is not going bankrupt. Seems like an oxymoron, but let's explain it further below during the analysis.

What economic system we have built? It is not difficult to answer. A banking system, which only collects the savings of the citizens, most of them from remittances and it is not re-capitalized in the form of investments in the market. This is because, most banks are foreign-owned, and put capital out in the form of investment to the respective government treasury bonds, in their countries of origin. It is needles to explain it further, and it's quite evident that this system does not invest, or it produces anything, therefore gives no real growth and economic stability. How to control the inflation then? International financial institutions have made their suggestions for Albanian government how to play this part! It is worth noting that the Central Bank loses money in the fight against inflation. This inflation comes mainly from not re-capitalization of money in the market.¹¹

So how we compete in European and international markets when do not produce anything? We have become famous and highly efficient in illegal trafficking, narcotics, prostitution, arms trafficking, and most importantly money laundering. If Albanians see in Europe and the democracy that it provides as a final destination or a paradise where our problems will end, perhaps Europe sees us as a fiscal paradise and free zone for different traffics. If this follows as a true symbiotic relation between the parties, than it justifies the model of democracy that we have. It suffices that we maximize the reciprocal utility (*satisfaction*). Most of modern economists would agree on such principle! I'm stating this with a sense of sarcasm but considering the facts it can also be true.

So what went wrong with the deontological maxim mentioned at the beginning? Did we have a moment during those years in the beginning of democratic changes, somewhere that it could be considered as a space to develop a modern

Albanian political thought and unfortunately didn't happened?

The current economic system which produces only economic stagnation cannot give a democratic political system, because people are too busy with their daily survival matters, which cannot be grouped in a productive political community and furthermore produce democratic discourse. Indeed in those beginnings, we can say that there was a window to develop a modern Albanian political thought that maybe it would be worth more to our national identity, rather than the image of mafia trafficking stories and regional clans of antagonistic influences which always produces tension in political discourse.

So basically, if you ask every individual, if you can talk about politics if you have "empty stomach", the answer is negative. This has already been reduced to a pandemic where pure reason would lead the individual rationally toward a political solution to the problem, instead is substituted the focus on primary needs of survival. This "great distress" is seen as an individual problem, at the individual level, regardless that all members of community have the same problem. This avoids the individual from political responsibility, and alienates society, leaving empty spaces in political discourse¹² which is covered by media rhetoric. This alienated individual becomes a tool for other purposes or others who allocate political power and control means of their needs. Kantian principle requires the above mentioned individual to act according to pure reason as an autonomous agency.⁴ This is not achieved because in this society with this hybrid system, individuals affect or influence simultaneously each other just because they are tools and not an end in itself.⁵ In this socio-economic system we cannot have a party or political elite which addresses to the civic society or groups of influence, because the economic system set at bottom level the social classes, thus creating a few rich people, getting enriched on a majority of people which simply survive by chasing the money, as a form of "pursuit of happiness", without recognizing they are just means toward some ends.⁷

Our socio-economic model cannot produce democratic political discourse; hence the focus shifts to those who are most successful in media coverage and its actors who have nothing else to offer politically except themselves and perhaps the clan identity that they represent, a phenomenon which has brought a great social dichotomy why not even at the demographics level.² This disunion brings unavoidably the need to identify with the image of the "One" who can be a regional clan leader in some cases, and purposefully the politicians continuously articulate to the public through their harsh rhetoric, the cult of the individual. Their rhetoric speaks only on the cult of the self and their successes, and the opponent is seen as the enemy on the battlefield. The latter, as a result of such division, produces only tensioned politics. At the level of economic benefit, by considering an economy that does not generate much revenue, the minority that controls the benefits become more aggressive to maximize profit and competition exceeds the boundaries of ethical business and honesty therefore they sink in corruption and illegal affairs, such as tax evasion, corruption of government officials etc. This creates a climate of diffidence between businesses who seek political guarantees to cover corruption, and why not, even take part in political decision making by running on political elections. This guarantees a fierce political fight, and produces tense political rhetoric.³ The whole process how politics is built up in public by such individuals, I consider it as a "TV soap opera" which runs for several decades, and it is inflicted in the minds of the nation's people. People identify political parties with the names of, x party leader or y, which resembles like a privately owned party of x or y. Even J. Locke will not allow in his theory to expand the boundaries of a property indefinitely as someone pleases.⁶ So in these twenty years, the trajectories of democracy in Albania have passed tests in several stages or, as democracy development opportunities. The model liberal democracy cannot be considered as a possible trajectory because, it should be noted once again, the goal

is the rational individual self as an autonomous agency, and we can say that at this point the utilitarian logic does not call for a maxim, or for justice based on public morality, because it is unacceptable for someone to lose their individual freedoms.⁷ From this perspective, we made a regression in these years by failing to fulfill this public philosophy which would allow establishing liberal democratic structures in society and our political culture.⁹ The only alternative that gives some result is the process of consolidation of democracy is the model of Albania's integration into the European Community.

The possibility of consolidating a Republican model cannot be considered as a possible trajectory since the system of checks and balance is missing. So even a representative democracy cannot function in the way we administrate public policy, taking into account that we have installed an elitist model of leadership that is an obstacle or in antithesis with the option of foregoing.

The possibility of a model of a statist democracy has failed in Albania also, and it therefore cannot be considered as a possible trajectory. Factors contributing to this point as mentioned above in the analysis of socio-economic development, do not allow the state to take a greater role in the political economy. Here taking into account the influences and difficult path of transition at the starting point, which left deep traces in our institutions.

Conclusions

The only given alternative is the possibility of consolidation of democracy is the trajectory model of acceptance of Albania's integration into the European Community.

This is seen as the only alternative that meets our goal, but also enables a process of democratic consolidation. As mentioned above, the analysis of the deficiency or lack of political opinion in Albania as a contributing factor in the consolidation of civil society consequently leads to such conclusion. Some researchers believe that there is the direct connection between economic development and democratic consolidation. Here we can say that a-priori

political culture would guarantee this, but the analysis of the conditions of socio-economic development during the political transition in Albania cannot crystallize the idea. The growing trend to produce anti-democratic system in Albania, as mentioned above in the analysis of Albanian political model, leads to a trajectory of consolidation of democracy without political discourse. Moreover, the lack of political thought that even if it is in some academic levels cannot influence political decisions making process, thus it dictates to consider a trajectory towards consolidating democracy only by being integrated into European structures, without much political discourse.

Bibliography

1. Caney, Simon. (1992) *"Liberalism and communitarianism: a misconceived debate"*. Political Studies, 40 (June);
2. Gerald, Cohen. (1995) *"Incentives, Inequality and Community."* In Stephen Darwall, ed. *Equal Freedom: Selected Tanner Lectures on Human Values*. Ann Arbor: University of Michigan Press;
3. Holmes, Stephen. (1995) *Passions and Constraints: On the Theory of Liberal Democracy*. Chicago: University of Chicago Press;
4. Kant, Immanuel. (1949) *"Critique of Practical Reason."* In Kant, *Critique of Practical Reason and Other Writings in Moral Philosophy*. Trans. L. W. Beck. University of Chicago Press;
5. Kant, Immanuel. (1996) *Metaphysics of Morals*. Trans. MaryGregor. Cambridge University Press;
6. Skinner, Quentin (1998) *Liberty Before Liberalism*. Cambridge, Cambridge University Press
7. Rawls, John. (1999), *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, Mass;
8. Sandel, J, Michael. (2010) *"Justice: What's the Right Thing to Do?"* Farrar, Straus and Giroux, New York;
9. http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/02/authoritarianisms_new_wave
10. We take this year as reference because we assume that it occurred free elections for the first time in a pluralistic system, so we consider it a zero point from where we have a starting point for our transition to democracy.
11. The aim here is not to explain the dynamics of our economy but to understand its malfunction, which results in a political system as not in operation, and therefore it suppresses the political opinion.
12. The concept of public philosophy, the philosophy tries to become public, must embrace one of two approaches. Or it seeks to articulate the philosophical ideas and directions known through popular media, or it wants to be oriented towards "the practical way", by engaging in a variety of "applied research" e.g. Business Ethics, Environmental Philosophy, Political Body and Sex etc. Unfortunately these concepts are not discussed or completely lacking in the environment or the reality of Albanian society.

NJË VËSHTRIM DIAKRONIK I RËNDËSISË SË GRAMATIKËS NË MËSIMIN E GJUHËS SHQIPE

A DIACHRONIC VIEW ON THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN ALBANIAN LANGUAGE

LINDITA KAÇANI

“Fan S. Noli” University, Faculty of Philology and Education, Foreign Language Department

E-mail: lkacani@yahoo.com

PËRMBLEDHJE

Ky hulumtim synon të analizojë zhvillimet dhe problematikën që kanë shoqëruar ndër shekuj (fundshekulli XIX - fillim i XXI) mësimdhënien e mësimnxënien e gramatikës dhe gjuhës amtare shqipe. Këto zhvillime pasqyrojnë njëkohësisht faktorët që kanë ndikuar në ecurinë e mëimit të gjuhës: mendimi shkencor, hartimi i gramatikave, ndryshimet institucionale apo mendimet politike të kohës. Studimi tregon që zhvillimi i mëimit të gramatikës dhe gjuhës shqipe ka patur ulje dhe ngritje për sa i përket efektivitetit në përdorimin e gjuhës në funksion të komunikimit. Në periudhën 1920-1940, mësimi u orientua drejt zhvillimit të aftësive komunikuese. Pas Luftës II Botërore mësimi i gramatikës u shndërrua gati si qëllim në vetvete çka u pasqyrua në mangësitë në aftësitë ligjëimore të nxënësve. Pas viteve 70, i është dhënë rëndësi integritit të njohurive gjuhësore me aftësitë dhe shprehitë komunikuese. Studimi thekson se gramatika ka patur gjithmonë një vend të rëndësishëm në mësimin e gjuhës amtare.

Fjalët çelës: gramatikë, mësimdhënie, mësimnxënie, komunikim, probleme.

SUMMARY

This research aims to analyze past and recent didactic practices and problems throughout centuries (end of XIX-beginning of XXI) relating to the teaching and learning of Albanian language and grammar. These developments reflect factors that have influenced teachers and learners in learning and teaching strategies: changes in scientific thoughts, compilation of grammar books, institutional changes and political views. The research shows that the teaching and learning of Albanian grammar and language have had ups and downs regarding the efficiency in its use for communicative purposes: during 1920-1940, it was oriented towards the development of communicative skills; after 2nd World War, grammar teaching became almost an end in itself what was reflected on learners' deficiencies in communication skills; after 1970s, it is given greater importance to the integration of linguistic knowledge with communication skills. It is noted grammar has always been an important aspect in Albanian language teaching and learning.

Key words: grammar, teaching, learning, communication, problems.

INTRODUCTION

As some researchers have noted (1, 8), the teaching of grammar has been one of the most controversial issues in language teaching, including foreign language teaching. The most disputed questions have been about the role of grammar and the approach to grammar teaching. This study attempts to draw on past and recent didactic practices and difficulties throughout

centuries (end of XIX-beginning of XXI) relating to the teaching and learning of Albanian language and grammar. Conducting a literature review, it has also been drawn on some factors that have influenced Albanian grammar instruction.

A broader understanding of this issue has a positive advantage for Albanian language teachers in improving grammar teaching in classroom-based settings.

The period: from 19th century to the end of 2nd World War

As it is known, during the Turkish invasion, Albanian language was forbidden to be learnt at school. However, thanks to Albanian Renaissance men, great efforts were made in establishing a unified alphabet (for all Albanians) and trying to open Albanian language schools in different provinces. Furthermore, they published some Albanian grammar books: K. Kristoforidhi (in Greek, 1882), (De Rada, 1870–1894), P. Vasa (in French, 1887). Sami Frashëri published the first grammar book in Albanian *Shkronjëto e gjuhës shqipe* (1886, in Bucharest). It should be noted that during the first half of 19th century, there were only some translated religious works, but no grammar books. All these efforts affected not only the development of education in the mother tongue, but also the spread of knowledge and political unity of the Albanian society. But because of the difficult language teaching conditions (secret, unskilled pedagogic staff, lack of teaching aids), the process of education in Albanian was progressing slowly (6). For this reason, as Myzyri stated, “It’s difficult to talk about teaching programs and the level of Albanian schools of that time” (6:82).

The unification of the Albanian language in the Congress of Manastir (1908) and the decision for the opening of the first Albanian high school “*Shkolla Normale*” in the Congress of Elbasan (1909) established the basis for education in Albanian language. The last event prompted the opening of many other schools in the country. “*Shkolla Normale*” became the education center for Albanian language teachers.

Trying to standardize the Albanian language, further grammar books have been compiled since the beginning of the 20th century, many of which have been used in Albanian language learning and teaching at school. For example: *Gramatika e gjuhës shqipe* (Xhuvani, 1913-1919), *Gramatika dhe sintaksa e gjuhës shqipe* (Sheperi, 1927), *Gramatika e re e gjuhës shqipe* (Myderrizi, 1932). Referring to Shashaj (9), during 1920-1940, Albanian teaching and learning were based on

the contemporary linguistic, psychological and didactic thought and research. Since the first class, Albanian language included integratively the rubrics: Reading-writing (*këndim-shkrim*), Learning-writing (*mësim-shkrim*) and Learning by heart (*përmendësh*). Learners were expected to acquire both linguistic and communicative skills. For this reason, even in the following classes, the sections of Albanian language class: Grammar, Learning-writing, Learning about life, Writing and orthography (*gramatika, mësim-shkrimi, mësim jete, shkrimi dhe ortografia*), were not viewed as separated parts but integrated ones. During this period, Shashaj (9) also stated that there was a debate among pedagogic staff regarding use of reading passages in 2nd-5th classes of elementary school. The conceptualization and practice of grammar knowledge were done gradually, with concentric and linear extension of linguistic material and oriented to the development of communication skills. Grammar was an integrative part of other sections of the lesson in higher classes too: Reading, Spelling and writing; the latter was seen as an opportunity not only to language development, but also to learners’ mental cognitive, moral and ethical one. Referring to the pedagogic press of the time, “the purpose of grammar is to enter the spirit of the native language, thus the learner should not be confined to the examples and rules of the book; the book should serve as a counsellor”; while “the teacher should be concerned to promote the learners’ interest in the words spoken at home and in words that people use in different situations in order to enter the spirit of the language and understand Albanian word and sentence constructions” (9).

What is more, referring to Paralloi (7) a particular importance was given to active and creative learning.

The period: from the gain of liberty till 1970

After the 2nd World War, there were published didactic books for Albanian language teaching. The presentation of new linguistic knowledge was linear beginning with phonetics and morphology, and syntax following it. In the

didactic grammar book, it was noted "To speak and write language well, it is needed to learn phonetics, morphology..., so grammar has an important place and role in language learning and teaching" (9:19). Like in traditional grammar teaching, it was believed that "...grammar teaching helps the development of thinking skills" (9). But practically, grammar mastering was seen as a reproduction of concepts and examples and realization of mechanic exercises. According to Joro (3:123), "there are still teachers that do not pay attention to orthography and speaking skills of their learners. This is because of the fact that the study of grammatical knowledge is greatly supported in the actual school programs and textbooks, leaving little space to the development of orthography and speaking skills". In this way, grammar teaching and learning was almost transformed as an end in itself, being very little oriented toward language functions and use. This orientation was reflected even in learners' deficient discourse skills including spoken and written language. For this reason, Joro (3:123) stated the need for the establishment of useful Albanian teaching materials and the inclusion of press materials and literary works to help students in the acquisition of linguistic rules.

The researcher Kostallari (5) expressed his concern about the high percentage of learners' orthographic mistakes. Considering unification of orthography as an important aspect in the structural unification of literary language, Kostallari noted the necessity of orthography acquisition in strong relation to phonetic, grammar and word-formation aspect of Albanian language. Orthography, "This outer face of the language reflects.... a complex deep inner process of unification and embeddedness of phonetic, grammar, word-formation and lexical structure of standard national language" (5:7).

Kastrati raised another issue related to, as the author stated, "not well acquisition of grammatical material" (4:239): "The grammar books, published after the liberation, do not make the same division of verbs according to their conjugation". Some textbooks of elementary

school had verbs classified in two conjugation types, some of low-secondary school in three, while some of a higher school level in four.

The Period after 1970s

After the Congress of Orthography (1972), a great importance was given to the integration of grammar knowledge with orthographic and punctuation knowledge. Language learning and teaching was conceptualized on three rubrics: Words and expressions, Grammar and Orthography. But the rubric Words and expressions was not integrated with the other rubrics; as a result learners had difficulties in communication (9:24). To overcome these difficulties, it was needed improved teaching strategies and materials. For this purpose, as Shashaj noted (9), Albanian researchers based their work on contemporary theoretical and empirical developments in language acquisition and other sciences (linguistics, psychology and sociolinguistics) and on the experience of foreign developed countries in teaching their native language. The speech act theory and the distinction between communicative and linguistic competence have greatly affected the teaching of native and foreign languages (2:326-329). The main principal of the improved programs and textbooks of Albanian was: "from language functions and speech acts to linguistic knowledge" (9:28). They aimed the development of both learners' linguistic competence and communicative one. It was expressed even in the program of Ministry of Education: ...to enable learners to read fluently and with the proper intonation; to comprehend what they read...; to master the basic and active lexical items of the standard language ... to master the structural patterns of the standard Albanian language and use them appropriately in spoken and written communicative situations (9:28).

To reach this aim, each lesson included four sections: Speaking, Grammar, Orthography and punctuation and Writing. Linguistic knowledge had an intuitivo-practical nature, i.e. presenting concepts without definitions and theoretical explanations, but through examples. Students

were asked to notice the target linguistic item in a certain communicative situation. Then they were encouraged to use it in writing. In this inductive way, from function/meaning to form, differently from the deductive traditional method (from form to meaning), the rubrics Speaking and Writing aimed not only the development of communication skills but also the development and integration of linguistic knowledge.

Referring to the content of the language course, grammatical issues were revised from one class to the upper ones, but being extended, as new related information was given. For example negative sentence was treated in the 2nd class and revised in the 5th. In the latter class, learners were introduced with two types of negative sentences: complete and partial. In the 7th class, they made a distinction between simple and compound complete negative sentences.

After about ten years, it was noted that the existing programs and textbooks had problems (besides the advantages): there was not reached a whole harmony between linguistic knowledge and speech act; in many lessons, the topic and the communicative situation in Speaking did not relate to the linguistic knowledge introduced in Grammar or Orthography (9:36). Moreover, the sociolinguistic aspect of language use in written and oral communication was not taken into consideration. The separation of Albanian language from literature as school subjects makes difficult the use of language based on communicative situations. For this reason it was seen necessary the compiling of a new Albanian language program and textbook containing linguistic information of all the aspects in harmony: phonetics, morphology, syntax, word-formation, orthography, pronunciation and lexicology.

The reform in the education system in the last years substituted the system 4+4+3 with 5+4+3 which required the development of new Albanian language programs and coursebooks. As a result, the linguistic content is structured in four sections in the textbook: Listening and speaking, Reading, Writing and Knowledge about our language. The linguistic items are selected not as

an end in itself, but for the sake of the development of the learners' awareness and competence of real-life communication skills. The language introduced in the coursebook and practiced in the classroom is authentic. It is harmonized with communication skills (9:118). The Albanian language program and coursebooks encourage teachers to treat the grammatical issues inductively: learners are encouraged to notice the target grammatical point (treated in the section Knowledge about our language) in an authentic text. Deductive treatment of grammar is also advised but in higher classes (when learners' metalanguage is considerably developed).

Besides these advantages in Albanian language teaching materials and strategies, researchers have noted that there are still problems: the integration of language teaching and literature to one subject (9).

Conclusion

The teaching and learning of Albanian grammar and language have had ups and downs regarding the efficiency in its use for communicative purposes: during 1920-1940, it was oriented towards the development of communicative skills; after 2nd World War, grammar teaching became almost an end in itself what was reflected on learners' deficiencies in communication skills; after 1970s, it is given greater importance to the integration of linguistic knowledge with communication skills. Thus, grammar has always been an important aspect in Albanian language teaching and learning.

Meantime, a real challenge for Albanian language teachers remains the integration of grammar teaching with communication skills. Teachers need to be eclectic, selecting the appropriate instructional strategy in order to address the needs of their learners and attempting to create the best possible conditions where accuracy and fluency of language use can be developed simultaneously and supplementary.

Bibliography

1. Achard M (2008), Teaching construal: Cognitive Pedagogical Grammar. In, P. Robinson & N. C. Ellis (Eds.), *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition* (432-455). Taylor & Francis.
2. Howatt P. R, Widdowson H. G (2004), *A History of English Language Teaching*, Second ed. Oxford University Press.
3. Joro J (1975), Gjuha dhe aktualiteti në shkollë. Konferenca III Kombëtare e Studimeve pedagogjike, Instituti i Studimeve Pedagogjike, Tiranë.
4. Kastrati J (1988), Probleme të normës gramatikore në gramatikat e pasçlirimit. Gjuha letrare kombëtare shqipe dhe epoka jonë. Materiale të konferencës shkencore të mbajtur në Tiranë më 7-8dhjetor, 1984. Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë. Instituti i Gjuhësisë e Letërsisë.
5. Kostallari A (1973), Gjuha e sotme shqipe dhe disa probleme themelore të drejtshkrimit të saj, Akademia e Shkencave të RP të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
6. Myzyri H (1978), Shkollat e para kombëtare shipe, Shtëpia Botuese '8 Nëntori'.
7. Paralloi A (1995), Kontributi i Shkollës Ushtrimore në mendimin pedagogjiko-didaktik shqip, Normalja në traditë, Elbasan.
8. Richards JC, Renandya WA (2002), *Methodology in language teaching: An anthology of current practice*, Cambridge University Press.
9. Shashaj A (2007), *Metodikë e Mësimit të Gjuhës Amtare*, Tiranë: ADA..

FRAZELOGJI TERMINOLOGJIKE JURIDIKE E KRAHASUAR: RASTI I FRENJISHTES DHE I SHQIPES

BADE BAJRAMI

Dega Gjuhë dhe Letërsi Frënge, Universiteti I Prishtinës,
bbajrami07@yahoo.fr

PËRMBLEDHJE

Përkthimi i specializuar vë në pah se arrijmë mjaft shpejt të dallojmë termat dhe barasvlerësit e tyre, por çështja qëndron ndryshe me përvetësimin e frazeologjisë. Vështirësia e një gjuhe të specializuar, siç është gjuha juridike, nuk është vetëm çështje terminologjike por përtej saj, kemi të bëjmë edhe me çifte fjalësh, bashkime fjalësh, madje fjalish. Objekti i këtij studimi do të jetë një qasje e frazeologjizmave që dalin në gjuhën juridike me një frekuencë të dallueshme dhe u sjellin kokëçarje përkthyesve për nga specifikat e tyre në këto dy gjuhë. Meqenëse frazeologjia është një fenomen sintaktiko-semantike, do të shqyrtojmë kombinimet e këtyre leksemave me një qasje dygjuhësore që ka për synim problemet e përkthimit. Ky shqyrtim krahasues do të bëhet duke u nisur nga skema aktanciale e frazeologjisë juridike frënge me barasvlerësit e tyre në gjuhën shqipe duke u mbështetur në disa terma kyç.

Fjalë kyçe: përkthim, terminologji, frazeologji, gjuhë e specializuar, gjuhë juridike

ABSTRACT

Specialized translation notes that we arrive quickly to distinguish terms and their equivalents, but the case is different with the acquisition of legal phraseology. The difficulty of a specialized language is not simply a matter of terminology but also beyond couples of words, combinations of words, even sentences. With this study we will approach phraseological units in legal language with a distinct frequency and bring headache for translators from their specifications in these two languages. Given that phraseology is a syntax and semantic phenomenon, we will analyze combinations of these lexemes with a bilingual approach aimed at the problems of translation. This comparative study will be made by starting from the French actantial scheme of legal phraseology with their equivalents in Albanian leaning on some terms.

HYRJE

Në disa fusha të përkthimit të specializuar, siç janë shkencat, teknologjia ose ekonomia, zhvillimi i botës bashkëkohore kah globalizimi ka afruar realitetet dhe fjalët. Një term teknik ose shkencor ka zakonisht një referent të njëjtë universal prandaj dhe një barasvlerës të saktë në një gjuhë të caktuar. Për përkthyesin, detyra është relativisht e lehtë meqenëse është fjala të zotërohet terminologjia. Por bota juridike është e ndryshme.

Frazeologjia në gjuhën e përgjithshme dhe në gjuhën e specializuar është objekt i një vëmendje të veçantë që disa vite. Megjithatë, në nivelin dygjuhësor punimet janë më të vonshme;

pikërisht ky aspekt i krahasuar (frëngjisht-shqip) është në qendër të preokupimeve tona.

Frazeologjia juridike

Të përcaktosh frazeologjinë terminologjike do të thotë gjithashtu të përcaktosh këtë kombinim leksemash të quajtur edhe njësi frazeologjike, kolokacion ose kookurent. Për të vendosur dallime në mes të strukturave frazeologjike, duhet t'u referohemi disa kriterëve të ndryshme: kriteret semantike, sintaksore, leksikologjike, terminologjike, statistike, etj. Kompleksiteti dhe llojllojshmëria e kriterëve të pranuar kanë shkaktuar krijimin e një morie termash për të emërtuar, në mënyrë të përafërt, një koncept të

ngjashëm, siç janë kookurencat, kolokacionet, frazemat, frazeologjizmat, lokucionet, idiomatizmat, shprehjet e ngurosura, etj.

Studimi i frazeologjisë së gjuhëve të specializuara mundëson identifikimin dhe përcaktimin konceptual të termave, pasi kontekstualizimi i tyre mund të lehtësojë precizitetin e tyre semantik. Përvetësimi i frazeologjizmave juridikë është i vështirë sepse ata gjenden në rrafshin e sintaksës, të segmenteve të fjalisë, dhe jo në atë, më themelor, të vetë termave. Njohja e tyre është megjithatë e domosdoshme dhe ajo mund të përvetësohet vetëm me leximin e rregullt të teksteve juridike të ndryshme dhe të një studimi të thelluar të mekanizmave të gjuhës juridike. Meqenëse është fjala për frazeologjizma, dy raste mund të paraqiten:

Përdorimi i frazeologjizmit mund të mos jetë i domosdoshëm, edhe pse ai ndihmon në evidencen e kredibilitetit juridik të tekstit: p.sh. nëse në gjuhën shqipe kemi « *në mungesë të* » si barasvlerës do të mund të pranohej: «*En l'absence de*» si dhe «*à défaut de*», edhe pse ky i fundit duket më "juridik". Po kështu «*afin de*» do të mund të përdoret, edhe pse më së shpeshti parapëlqehet «*aux fins de*», konsideruar si më juridike. Në raste të tjera, përdorimi i frazeologjizmit juridik mund të jetë i domosdoshëm duke qenë dhe e vetmja zgjedhje e mundshme: *rendre un jugement : shpall një vendim*. Po ashtu nëse kemi «*vrasje me paramendim*», për termin *vrasje* frëngjishtja ka në dispozicion «*assassinat*» dhe «*meurtre*», mirëpo vetëm «*meurtre prémédité*» do të jetë adekuate.

Llojet e studimeve të frazeologjisë juridike të krahasuar

Studimi i parë mund të jetë një qasje distribucionale që ka të bëjë me nxjerrjen e kombinimeve të zakonshme më të shpeshta të një termi me elemente tjera gjuhësore ashtu si dhe kufizimi i tyre në planin paradigmatic. Ajo mundëson të vihet në pah zgjedhja e secilës gjuhë në planin e strukturave frazeologjike, ku elementi qendror është folja ose emri. Kështu në tekstet e drejtësisë lidhur me kontrata

ndërkombëtare në gjuhën frënge, përdoret *régler un différend*, kurse barasvlerësi shqip do të ishte *zgjidh një mosmarrëveshje*. Po ashtu mund të zbulohen dallime nga njëra gjuhë te tjetra: *conclure un contrat* i përgjigjet në shqip *lidh një kontratë* dhe jo **përfundoj nje kontratë*, kurse antonimi do të ishte *résilier un contrat : prish, anuloj, ndërpres një kontratë*.

Analiza kontrastive që është një analizë e thelluar që mundëson të zbulohen dallime në nivelin e tipit të diskursit. Ajo mundëson të tregohen dallimet lidhur me reksionin e foljes ose sintagmat parafjalore. Këto të fundit janë vështirësia më e madhe e gjuhëve të specializuara. Kështu frazeologjizmi *intenter un procès à quelqu'un* ka për barasvlerës shqip *ngre padi kundër dikujt, ngre një çështje në gjyq*. Një shembull tjetër i analizës kontrastive ka të bëjë me studimin e dallimeve lidhur me derivacionin leksikor të termave, gjë që shpie te të dhëna të rendit konceptual. Kjo analizë mundëson të tregohen dallimet dhe zbrazëtitë leksikore në mes këtyre dy gjuhëve. Për shembull, shqip kemi *kontratë shitjeje* kurse fr. *contrat d'achat* por edhe *contrat d'acquisition*, që formojnë emra vepruesi, *acheteur* dhe *acquéreur* (blerësi).

Lloji i tretë i studimeve, i bazuar mbi një qasje transformacionale, garanton një sukses të padiskutueshëm në studimet frazeologjike dygjuhësore. Aty mund të analizojmë fenomene siç janë emërzimi i foljeve ose i mbiemrave ashtu si dhe mbiemërzimin. Këto studime mundësojnë të konstatohen çrregullsitë relevante në gjuhët e krahasuara. Frëngjisht përdoret *certifier/ attester /authentifier/ légaliser un document*, kurse shqip barasvlerësi është *vërtetoj, legalizoj një dokument*. Emërzimet e mundshme të shprehjeve foljore janë *certification/ authentification/ légalisation d'un document*. Emërzimi i shprehjes **attestation d'un document* nuk është i pranueshëm; shqip kemi *vërtetimi, legalizimi i dokumentit*. Sa i përket mbiemërzimit frëngjisht kemi në dispozicion format: *un document certifié/ authentifié/ légalisé*, por jo **attesté*. Pra përkthyesi nuk duhet të bjerë në grackë (duke u nisur nga analogjitë në gjuhën

amtare) se mund të përdorë në togfjalëshin frazeologjik frëng emrin ose mbiemrin.

Pasojat e ekuivalencës së termave juridikë dhe zgjedhjet e tyre

Në gjuhën juridike, shumica e termave kompleksë nuk janë të vështirë në dekodim, por kur duhen përkthyer, dalin probleme lidhur me zgjedhjen e termit të saktë. Si të përkthehet nga një sistem juridik në tjetrin, kur konceptet e njëjta juridike nuk ekzistojnë, ose kur një koncept ekziston, por nuk përkon saktësisht me një koncept në gjuhën tjetër? Kur kemi të bëjmë me përkthim juridik, përkthyesi ballafaqohet me koncepte të mirëfillta për një kulturë juridike dhe gjuhës së saj. Si të kënaqemi me një përkthim të fjalëpërfjalëshëm? P.sh, kjo shpie të përkthehet një «*kërkesë Gjykatës së Lartë për të rishqyrtuar një vendim*» me *demande de révision de décision au tribunal de cassation*, kurse ekziston frëngjisht frazeologjizmi *faire un pourvoi, un recours en cassation*.

Një pyetje shtrohet pandërprerë: si të respektohet përmbajtja origjinale e secilit sistem të krahasuar dhe të kërkohet njëkohësisht simetria në mes të sistemeve që krahasojmë? Aty paraqiten tre raste, mund të kemi ekuivalencë të plotë, të pjesshme dhe mungesë ekuivalence. Kur një koncepti të dhënë në një sistem i përgjigjet një tjetër barasvlerës në sistemin tjetër, atëherë kemi ekuivalencë të përkryer. P.sh. *droit judiciaire* : e drejta procedurale, *mandat d'arrêt / fletëarrest*, etj.

Probleme dalin në raste ekuivalence të pjesshme ose në mungesë të saj. Në të vërtetë, në etapën e vënies në ekuivalencë, vërejmë shpesh se sistemet nuk përputhen. Përkufizimet e termave të çiftëzuar nuk paraqesin të njëjtin numër të tipareve semantike kur ekuivalenca është e pjesshme. Konceptet mbulohen pjesërisht. Për ta sqaruar këtë, të shqyrtojmë dy njësi frazeologjike frënge që në shikim të parë duken sinonime: *détention criminelle* dhe *réclusion criminelle*, të cilave shumica e përkthyesve u kishin dhënë barasvlerësin *burgosje për vepër penale*, por e para përdoret për burgosje të një të dënuari për krim politik dhe me një trajtim të ndryshëm nga

ai i të burgosurve të tjerë, kurse e dyta, për burgosje tjera për vepër penale.

Rasti i fundit është ai i mungesës së ekuivalencës të termave nga një sistem te tjetri për njërën nga këto dy arsye vijuese: ose ka mungesë të konceptit ose mungesë të emërtimit. Mund ta ilustrojmë këtë me një shembull: *casier judiciaire*, certifikatë që nuk jemi (ose jemi) nën hetime. Këtu koncepti ekziston në të dy sistemet, por jo emërtimi, pasi e përkthejmë me një perifrastë. Mund të konstatojmë se përkthime të tjera janë të mundshme, por duhet pranuar se frazeologjizmat kanë përparësi të dyfishtë: u shmangen perifrastave të gjata – përparësi e koncizitetit, dhe tregojnë një gjuhë më të elaboruar në përputhje me rigorozitetin e teksteve juridike.

Studim i krahasuar i skemës aktanciale të frazeologjisë

Kemi shqyrtuar frazeologjizma që dalin në gjuhën juridike me një frekuencë të dallueshme dhe u shtrojnë probleme përkthyesve për nga specifikat e tyre. Si ilustrim po paraqesim në vijim vetëm dy strukturat morfosintaksore më të shpeshta të njësisve frazeologjike, duke ditur se ekzistojnë edhe të tjera.

- Sintagma emërore : **emër + parafjalë + emër:**

Acte de condamnation : aktdënim; *acte de temoignage* : aktdëshmi; *acte d'accusation* : aktakuzë; *projet de loi* : projektligj; *injonction de payer* : urdhërpagesë; *garde à vue* : paraburgim; *en vertu de l'article* : në bazë të nenit; *peine de mort* : dënim me vdekje; *mise en examen* : vënie nën hetim; *blanchiment d'argent* : pastrim (ose larje) parash; *entrée en vigueur* : hyrje në fuqi; *ordre du jour* : rend dite, etj.

Nga këta shembuj, konstatojmë se barasvlerësit e tyre paraqiten në gjuhën shqipe qoftë me të njëjtën skemë aktanciale, qoftë me një fjalë të përbërë (kompozitë). Nuk është e çuditshme kjo kompozitë, sepse shqipja është gjuhë më sintetike se frëngjishtja, që është më analitike.

Kjo skemë tregon gjithashtu se ekziston një problem në zgjedhjen e parafjalës kur përkthejmë nga një gjuhë te tjetra. Mund të

shtrohet çështja e konstantes semantike të parafjalëve siç janë «sur» dhe «de»: parafjala «sur» nuk shpreh gjithmonë vendin dhe «de» nuk dëshmon gjithnjë për një raport përkatësie. Kjo skemë paraqet gjithashtu çështje të ndryshme si ajo e përdorimit të nyjave (të trajtës së shquar e të pashquar) dhe të mungesës së tyre

Duhet shtuar se çështja e polisemisë së gjuhës juridike është një nga aspektet më të vështira për t'u përvetësuar. Gjuha e drejtësisë është njëra nga gjuhët e specializuara më polisemike. Përkthyesi i nënshtrohet vështirësisë të dijë të dallojë domethënien e saktë në kontekstin e përdorimit në gjuhën shqipe për të gjetur barasvlerësin e përshtatshëm në gjuhën frënge. Termi juridik “*vendim*” mund të përkthehet me terma të ndryshëm si *décision*, *arrêté*, *décret*, *ugement*, *sentence*, *ordonnance* etj. Analiza semantike vë në dritë se këta terma kanë një emërues, një semë të përbashkët që është *vendimi*, mirëpo konteksti do të na tregojë se me cilin prej tyre kemi të bëjmë në rastin e dhënë. Nëse vendimi lëshohet nga një gjykatë e lartë, nga kryetari i shtetit apo nga ministri, nga një gjykatë e shkallës së parë, do të kemi *arrêt*, *arrêté*, *décret*, *sentence*, *jugement* etj.

- Sintagma **emër + mbiemër**.

Do të ndalemi te kjo skemë e cila është shumë e pranishme në gjuhën juridike. Vërejmë se shumica e mbiemrave janë marrëdhëniorë. Ata kanë veçorinë semantike të vënë lidhje në mes të dy emrave: ai që është bazë dhe ai nga i cili varet sintaktikisht; prandaj kanë veçorinë semantike të vënë lidhje në mes dy kuptimeve. Barasvlera është e mundshme me një plotës të emrit parafjalor të një termi brenda sintagmës emërore: *purge hypothécaire* = *purge des hypothèques* / *zyra e hipotekave*; *accord interinstitutionnel* / *marrëveshje ndërinstitutionale*; *erreur judiciaire* / *lajthim juridik*; *loi organique* / *ligj organik*; *loi constitutionnelle* / *ligj kushtetues*; *réclusion perpétuelle* / *burgim i përjetshëm*, etj.

Përkthimi nga frëngjishtja në shqipe jep zgjidhjen në mes të disa strukturave të mundshme:

- mbiemër i formuar me derivacion si në frëngjishte: *droit judiciaire ou droit procédural* : e

drejta procedurale; *loi constitutionnelle* / *ligji kushtetues*, etj

- me një përcaktues : *libération conditionnelle* / *lirim me kusht*; *purge hypothécaire* / *zyra e hipotekave*; *loi financière* / *ligji i financave* etj.

- me një mbiemër të përbërë; *un jugement prend force exécutoire* / *vendimi është i plotfuqishëm*

Këta shembuj tregojnë mundësitë e ndryshme të përkthimit të tyre në gjuhën shqipe, gjë që duhet të na bëjë vigjilentë të mos i përkthejmë në mënyrë të automatizuar, si p.sh. *libération conditionnelle* me **lirim kushtor* (në vend të *lirim me kusht*), edhe pse struktura *emër mbiemër* është model mjaft i shpeshtë i bashkimit.

Analiza e skemës aktanciale ka mundësuar të tregohen dallime në sintagmat parafjalore. Ky studim mundëson përveç kësaj të dallohen frazeologjizmat juridikë të këtyre dy gjuhëve. Në gjuhën juridike shumica e termave kompleksë përdoren me një kuptim të fjalëpërfjalshëm, mirëpo në përkthim, problemet dalin lidhur me gjetjen e termit adekuat.

Përfundim

Me njësinë terminologjike merren parasysh po ashtu edhe njësi më komplekse, njësitë frazeologjike. Ky studim ka mundësuar të vlerësohet dobia e terminologjisë së krahasuar në zgjidhjen e vështirësive të përkthimit. Vendosja e një ekuivalence korrekte varet nga analiza e fushës konceptuale në secilën gjuhë, sipas metodave të terminologjisë njëgjuhësore. Pastaj, përkimet konceptuale potenciale merren parasysh në një perspektivë krahasuese. I takon atëherë përkthyesit të bëjë zgjedhjen që imponohet.

BIBLIOGRAFIA

BAJRAMI, B.(2010) «Prurjet frënge në terminologjinë administrativo juridike shqipe», *Seminari XIX ndërkombëtar për gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare*, Prishtinë.

BOCQUET, C. (1996), «Traduction spécialisée : choix théorique et choix pragmatique», dans *L'exemple de la traduction juridique dans l'aire francophone*, Genève, Parallèles, n° 18, p. 67-76.

CLAS, A. (1994) : «Collocations et langues de spécialité», in *Meta* 39-4, p. 576-580.
HARVEY, M. (2002), «Traduire l'intraduisible. Stratégies d'équivalence dans la traduction juridique», *Les Cahiers de l'ILCE*, vol.3, pp. 39-49.

MOUNIN, Georges (1963) : *Les problèmes théoriques de la traduction*, coll. «Tel», Paris, Gallimard.

REY, A., *La Terminologie, noms et notions*, «Que sais-je?», n° 1780, Paris, PUF, 1992.

THOMAJ, J.(1981), *Çështje të frazeologjisë në gjuhën shqipe*, Tiranë..

PERSONAZHI SATIRIK DHE QESHARAK NË ROMANIN “KARRIERA E ZOTIT MAKSUT” TË FJALËT E LIGJËRIMIT POPULLOR SI BURIM PËR TERMINOLOGJINË DIALECTS AS A SOURCE FOR THE TERMINOLOGY

Emil LAFE
AKADEMIA SHQIPTARE E SHKENCAVE DHE E ARTEVE
e-mail: emilafe@yahoo.com

Përmbledhje

Është e njohur se leksiku terminologjik i çdo gjuhe mbështetet gjerësisht në fjalët e gjuhës së përgjithshme popullore. Përveç fjalëve me shtrirje në mbarë gjuhën ose në pjesën më të madhe të arealit të një gjuhe, terminologjia pasurohet edhe me fjalë dialektore, që përdoren në treva pak a shumë të ngushta, por që gjykohen si të përshtatshme për t'u ngritur në terma. Kjo ndodh kur fjala dialektore (kryesisht emra) jo vetëm mbulon semantikën e konceptit përkatës në sistemin e dhënë terminologjik, por edhe është fjalë e vjetër e shqipes me aftësi fjalëformuese (p.sh. *zhardhok* – *zhardhokor*; *i mysët* “konveks” – *mysëti*; *i lugët* – *lugëti* “konkavitet”), *deltinë* – *deltinor*, *rreshpe* – *rreshpor* etj. Një numër i mirë fjalorësh krahinorë të botuar kohët e fundit përmbajnë me dhjetëra fjalë që mund të shfrytëzohen për qëllime terminologjike.

Fjalë çelës: *terminologji, terminologjizim, dialektizëm, semantikë, fjalëformim*

Summary

The terminological lexicon of each language finds its broad support in the generic lexicon of the popular speech. Also, except those words which occur in the whole linguistic areal or in a broad part of it, the terminology is enriched by dialectal words used in narrow areas, if they are deemed to be fit for the terminological use. This occurs when the dialectal word (mainly nouns) not only covers the semantic of a concept in the terminological system, but it is also an old/archaic word of the Albanian, fit for the word-formation (such as *zhardhok* – *zhardhokor*; *i mysët* “konveks” – *mysëti*; *i lugët* – *lugëti* “konkavitet”), *deltinë* – *deltinor*, *rreshpe* – *rreshpor* etj. A good number of dialectal dictionaries that have appeared recently contain tens of words which can be used for terminological purposes.

Key-words: *terminology, terminologyzation, dialectism, semantics, word-formation*

Është e njohur se leksiku terminologjik i çdo gjuhe mbështetet gjerësisht në fjalët e gjuhës së përgjithshme popullore. Kështu edhe në gjuhën shqipe fjalët të tilla si *bërthamë*, *bimë*, *bosht*, *brez*, *deltinë*, *grimcë*, *lodhje*, *lyshtër*, *rreshpe*, *rrënjë*, *shtrat*, *shtresë*, *vatër* etj., krahas kuptimit të parë konkret kanë marrë kuptime të reja si terma në fusha të ndryshme të dijes. Por përveç fjalëve me shtrirje në mbarë gjuhën ose në pjesën më të madhe të hapësirës gjeografike të një gjuhe, terminologjia pasurohet edhe me fjalë të ligjëritimit popullore, që përdoren në treva pak a shumë të ngushta, por që gjykohen si të

përshtatshme për t'u ngritur (ose për t'u fisnikëruar) në terma. Kjo ndodh kur fjala dialektore a krahinore (kryesisht emra) jo vetëm mbulon semantikën e konceptit përkatës në sistemin e dhënë terminologjik, por edhe është fjalë e vjetër e shqipes.

Një ndër të parët që ka ndjekur me vetëdije këtë rrugë, është Naum Veqilharxhi. Te “Ëvetari” i vitit 1945 ai shkruan: “e di mirë që *kalasë* i thoshin *murnime* dhe *forcomje*”; në një vend tjetër ai sqaron se fjalën *gërbjë* me kuptimin e fjalëve të huaja ‘kullë’ (nga turqishtja) dhe ‘pìrg’ (nga greqishtja) e ka gjetur “*mbë një vënt të shkruar*”.

Këto tri fjalë, që i përkasin terminologjisë së fortifikimeve, sot janë arkaizma, nuk kanë zënë vend as në fjalorët shpjegues, por mund të kishin pasur një fat më të mirë, po të kishin tërhequr me kohë vëmendjen e lëvruësve e të studiuesve të shqipes. Por edhe sot mund të shërbejnë për të dalluar emërtimet *kështjellë* – *kala*¹ (p.sh. e Shkodrës, e Elbasanit, e Beratit, e Gjirokastrës) nga emërtimi për një fortifikim me përmasa më të vogla, si p.sh. ajo që quhet kështjella a kalaja e Rodonit e të tjera të ngjashme a më të vogla. Ky shembull nga N. Veqilharxhi dëshmon se lëvruësit e gjuhës shqipe i kanë vlerësuar gjithnjë *fjalët plaka e të harruara* dhe fjalët dialektore.

02. Që në fillimet e veprimtarisë së gjuhësisë sonë për rregullimin e terminologjisë fjalët e leksikut të përgjithshëm dhe fjalët dialektore janë vështruar si burim i dorës së parë. Në kriteret shkencore të kësaj veprimtarie, të shpallura në parathënien e fjalorit të termave të botanikës, është përcaktuar si kriter kryesor: “të shfrytëzohen sa më shumë mundësitë mëdha që ka gjuha jonë për fjalë terma dhe prirja që ka marrë vetiu zhvillimi i gjuhës letrare në kohën tonë. Për këtë është dashur në disa raste që kuptimi i fjalëve të fondit të gjuhës sonë të zgjerohet, duke u shtrirë përtej sferës së ngushtë të jetës praktike dhe zejtare gjer te konceptet e përpikta dhe abstrakte të shkencës.” (Terminologjia e botanikës 1963: 7). Nga fusha e botanikës shërbejnë si shembuj fjalët-terma *bërthamë*, *burbuqe*, *kësulë* (e rrënjës), *kikël* (apex), *pjalm* (polen), *zhardhok*, *artisje* (transplantim i bimëve), që shënojnë objekte ose veprime konkrete, por edhe ndonjë term *ardhangie* (frëngjisht *turgescence*, “gjendje e fryrë e qelizave dhe e indeve të organizmave të gjallë”), e krijuar nga fjala popullore *ardha* që ka kuptimin “fiton njomështi; mbushet, ngjallet (për bimët)”, dhe te ky shembull kemi rastin kur fjala ka marrë një kuptim abstrakt.

Kjo nuk është ndonjë gjë e re për teorinë e përgjithshme të ndërtimit të terminologjisë, pasi edhe gjuhë të tjera kanë ndjekur këtë rrugë për të ndërtuar sistemet terminologjike. Mjafton të

përmendim p.sh. termin *chip* të anglishtes nga fusha e elektronikës, po kështu termin e mekanikës *candela* në italishte. Shumëkush mund të kujtojë se këto janë fjalë-terma të mirëfilltë, të njëkuptimshëm, por në të vërtetë janë fjalë të leksikut të përgjithshëm në ato gjuhë dhe kuptimi terminologjik i tyre është i prejardhur, pra kemi të bëjmë me një zgjerim kuptimi. Ndërkaq mjaft gjuhë europiane (ndër to gjermanishtja, italishtja, rusishtja, greqishtja) e kanë pranuar fjalën *chip* si term të elektronikës, pa e zëvendësuar me barasvlerësin e saj (në gjuhën shqipe do të ishte “ashkël” ose “cifël”). Për fjalën *kandele* është me interes të vërejmë se ajo përdoret kudo në Shqipëri si term i teknikës, por nuk është përfshirë në asnjë nga fjalorët shpjegues të shqipes. Te “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe” (1980) kuptimi i këtij termi shpjegohet te fjala *qiri* (kuptimi 3), por vetëm tek Arbëreshët mund ta dëgjosh këtë përdorim²; te “Fjalori i gjuhës shqipe” (2006) ky kuptim i fjalës *qiri* është hequr (mendoj me të drejtë), por nuk është shtuar fjala *kandele*. Nga ana tjetër, si term për njësinë matëse të forcës së dritës në gjuhën shqipe është pranuar tashmë fjala *qiri*, kurse në gjermanishtje fjala *Candela* (nga latinishtja), ndërsa si term teknik gjermanishtja ka sajuar një fjalë të vetën: *Zündkerze* (“qiri ndezës”).

Herë-herë ngritja e një fjale popullore në term ndjek një gjedhe të huaj si p.sh. *rrymë* me kuptimin rrymë elektrike, letrare, politike etj., por herë-herë mund të jetë një rast krejt i veçantë i shqipes, si p.sh. termi *lëndë landë* me kuptim të parë “dru si material ndërtimi”, që ka marrë një varg kuptimesh të tjera të fushës diturore, si “materie, substancë, përmbajtje, objekt, tërësi njohurish të një fushe të caktuar etj.”

03. Fjalët e gurrës popullore e dialektore përgjithësisht përdoren si terma për të shënuar edhe sende, veti a veprime konkrete, prandaj ato mund të hyjnë në punë më fort në fusha të tilla të dijës si botanika, zoologjia, bujqësia, biologjia, mjekësia, gjeografia, gjeologjia, teknika etj., me degët e tyre të ndryshme. Fjalët dialektore janë

Kam pasur rastin të vërej se, kur flasin shqip (arbërisht), Arbëreshët i përkthejnë edhe termat teknikë të italishtes në dialektin e tyre.

të përshtatshme për t'u ngritur në terma sidomos kur shfaqin edhe aftësi fjalëformuese, d.m.th. kur prej tyre formohen sidomos mbiemra, që janë aq të nevojshëm në terminologji, p.sh. *bërthamë - bërthamor, bimë - bimor, bishtajë - bishtajor, bosht - boshtor dhe boshtak, brez - brezor, deltinë - deltinor, lyshtër - lyshtëror, rreshpe - rreshpor, rrënjë - rrënjor, shtresë - shtresor, zhardhok - zhardhokor* etj., ose kur nga mbiemri formohet emri përkatës abstrakt, si i *mysët* "konveks" - *mysëti*; i *lugët - lugëti* "konkavitet".

Për vlerën e fjalëve të gjuhës popullore për terminologjinë dhe leksikon dituror në përgjithësi sjell një varg shembujsh prof. Eqrem Çabej në shkrimin e tij të njohur "Për pastërtinë e gjuhës" (Çabej 1/1981, 1: 36-47; Thomai 9/1989, 4: 21-29; 2001: 323; Shehu 31/2013, 2: 79-86), ku shkruan ndër të tjera se anët e Beratit e të Frashërit (sipas Kristoforidhit) zgavrës së një druri të madh i thonë *zgërbonjë*; Dangëllia një ene bakri me veshë i thotë *veshore*; Labova e Rrëzës së Tepelenës, kur bie borë e imët, thotë *mizon*; Myzeqeja grykës së lumit që derdhet në det i thotë *gojkë*; ana e Shpatit modelit i thotë *gjedhe*; në të folmen e Tiranës ndiheshin dhe ndihen fjalë si *kryemot* për natën e ditën e vitit të ri dhe *hulli* për "brazdë"; në anët e Krujës dëgjohet *anësujë* për "ishull"³; Mirdita vendosjes së një grupi etnik të vendosur në një vend të ri i thotë *ngulim*; Shkodra tekstileve u thotë *veglorë*, fjalë që lidhet me *vegël*, që përdor Korça për vegjët; anët e Veriut fundërisë që mbetet nga të shkrirët e një lënde i thonë *bram*, zgjyrës *bramc farke*, shtrirjes së një lugine i thotë *lugajë*, një fushe vogëlake *vuth*, një galerie a tuneli *zafelle*, tumave të lashta (arkeologji) *kodërvarre*, një grumbullimi lulesh në trajtë të një kalliri të varur *vastak*; në Dibër një helmi të madh të shpirtit i thonë *djegë* (Çabej 1/1981, 1: 42).

Duke sjellë këtë shembull, E. Çabej e gjen të nevojshme të sqarojë: "Me këtë nuk themi se do të zëvendësojmë patjetër ishull-in dhe do ta heqim krejt nga përdorimi, porse japim shembullin për të treguar se edhe në fushën gjeografike gjuha e popullit ka formuar leksema si kjo, e cila mund të hyjë në përdorim në stile të veçanta të gjuhës letrare." (Çabej 1/1981, 1: 42).

04. Në kohën kur nisi dhe u zhvillua puna intensive për hartimin e fjalorëve terminologjikë, d.m.th. në vitet '50-'70, leksiku i gjuhës shqipe përfaqësohej nga "Fjalori i gjuhës shqipe" (1954) me rreth 23 mijë fjalë, nga një varg fjalorësh gjuhë e huaj - shqip dhe shqip - gjuhë e huaj, të cilët krahas fjalëve të përgjithshme të mbarë gjuhës, përmbanin edhe fjalë krahinore a dialektore, në mënyrë të veçantë fjalori i K. Kristofordhit (1904) dhe fjalori i Shoqërisë "Bashkimi" (1908). Në vitin 1941 në serinë "Visaret e Kombit" ishin botuar edhe dy fjalorë krahinorë me titullin "Fjalorth i ri": i Nikollë Gazullit me fjalë të mbledhura në krahinat e Veriut dhe i Pano Tases me fjalë të mbledhura në krahinat e Jugut. Në të përkohshme të ndryshme gjatë Rilindjes, po sidomos në vitet '20-'30, qenë botuar lista fjalësh të mbledhura nga arsimtarë e dashamirë të gjuhës shqipe në krahina të ndryshme. Një pjesë e mirë e gjurmuesve të fjalës shqipe kanë qenë mësues të formuar në Normalen e Elbasanit dhe janë këshilluar e nxitur për këtë veprim sidomos nga A. Xhuvani, duke vijuar në traditën e Kristoforidhit, i ishte vetë një mbledhës si zellshëm i fjalëve nga goja e popullit. Gjuhëtarët, që morën pjesë në komisionin e terminologjisë në vitet e para të punës së tij si Aleksandër Xhuvani, Eqrem Çabej, Selman Riza, Mahir Domi, Androkli Kostallari, Lirak Dodbiba kanë qenë njohës të mirë të leksikut popullor dhe gjurmues të fjalës shqipe në fjalorët dhe botimet e ndryshme periodike. Prirja e tyre për të vlerësuar fjalën shqipe popullore dhe për ta futur atë në terminologji u ndoq edhe në veprimtarinë e mëtejshme të sektorit të terminologjisë.

Gjatë gjysmës së dytë të shek. XX dhe në këto vite të shekulli të ri mbledhja dhe botimi i fjalëve nga goja e popullit, ose e fjalëve krahinore a dialektore, ka shënuar arritje të rëndësishme. Duhet përmendur në radhë të parë ekspeditat e përvitshme dhe ngritja e një rrjeti bashkëpunëtorësh në rrethe nga Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (Sektori i leksikologjisë e leksikografisë) dhe mbi këtë përvojë organizmi i aksionit kombëtar të mbledhjes së fjalës shqipe në dy faza në vitet '80 të shek. XX (Udhëzues 1989: 107). Frytet e kësaj veprimtarie ruhen si

dorëshkrime në Institutin e Gjuhësisë dhe të Letërsisë dhe në Kartotekën e Leksikut të Shqipes të shpërndara në shkronjat përkatëse. Një pjesë e fjalëve të mbledhura në popull janë botuar edhe në revistat “Studime filologjike” e “Gjuha jonë”, po ashtu në Kosovë në revistat “Gjurmime albanologjike” e “Gjuha shqipe”. Krahas kësaj dialektologët që kanë përshkruar të folmet e shqipes (në Shqipëri, në Kosovë, në Maqedoni) kanë përfshirë rregullisht në punimet e tyre edhe fjalorthë dialektorë me fjalë tipike e karakteristike të asaj së folmeje, që kanë marrë nganjëherë përmasat e një fjalori të vërtetë krahinor. Materiale të tilla janë botuar në serinë “Dialektologjia shqiptare” me nxitjen dhe kujdesin e prof. Mahir Domit, si p.sh. fjalori i së folmes së Çamërisë nga Qemal Haxhihasani, rreth 90 faqe (Dialektologjia II, 1974: 26-114); po ky autor ka botuar edhe një fjalor të gjerë nga e folmja e Tiranës (Haxhihasani 2005: 258-427); nga Pjetër Elezi pjesa e parë (shkronjat A-B) e një fjaloi të përgjithshëm dialektor Në kuadrin e hulumtimit të së folmes së qytetit të Gjirokastrës janë bërë përpjekje të frytshme edhe për mbledhjen e pasurisë leksikore të saj nga Hasan Zazani, Muzafer Haxhiu dhe tani së fundi nga Mimoza Karagjozi-Kore (Zazani 1999: 246; Haxhiu 2010: 167; Karagjozi 2014: 308); Natasha Sotiri ka botuar një fjalorth të pasur të së folmes së Qeparoit (Sotiri 2001: 290, /Fjalorth, f. 143-248/).

Siç u përmend, një mbledhës si zellshëm i fjalëve shqipe nga goja e popullit dhe nga burime të tjera ka qenë Aleksandër Xhuvani. Fjalori i tij dorëshkrim u botua pjesë-pjesë nën kujdesin e prof. Mahir Domit edhe prof. Qemal Haxhihasanit në revistën “Studime filologjike” në vitet ’70-’80 të shekullit të kaluar dhe që parashikuar të dilte si vëllim i tretë i “Veprave” të tij. Ndërkaq që nga fundi i viteve ’70 e në vijim janë botuar një varg fjalorësh krahinorë, që po i renditim sipas vitit të botimit: “Fjalorth i fjalëve të rralla” nga Abdulla Zymberi (Prishtinë, 1979), “Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore” nga Sulejman Drini, Ibrahim Goçi, Mehmet Halimi, Skënder Gashi. Instituti Albanologjik i Prishtinës, (Prishtinë, 1982), “Fjalë popullore nga Myzeqeja” nga Jani

Nushi (Tiranë, 1991), “Fjalor i të folmeve shqiptare në Mal të Zi” nga Mehmet Ahmetaj (Prishtinë 1996), “Fjalor i shqipes truallsore të Maqedoni” nga Qemal Murati (Tetovë 1998), “Fjalor me shprehje dhe fjalë të rralla (Shprehje popullore frazeologjike nga Tropoja)” nga Petrit Zeneli (Tiranë, 1999), “Faqe nga visari leksikor i Mirditës” (Mirdita, 2002), “Fjalor i fjalëve të rralla të përdorura në viset shqiptare të Maqedonisë” nga Qemal Murati (Shkup, 2003), “Visare gjuhësore-kulturore nga Malësia e Gjakovës. Vëllimi i dytë” nga Avdyl Sula (Tiranë, 2003), “Fjalor i shqipes së Plavës dhe Gucisë” nga Pavli Haxhillazi dhe Sulejman B. Ahmeti (Tiranë, 2004), “Fjalor fjalësh të rralla të gjuhës shqipe” nga Benedikt Dema (Tiranë, 2005), “Fjalorth krahinor (i gjuhës shqipe)” nga Miço Samara (Tiranë, 2005), “Fjalor dialektor me fjalë e shprehje nga Jugu i Shqipërisë” nga Pano Tase (Tiranë, 2006), “Fjalë e shprehje nga krahina e Hasit” nga Shefqet Hoxha (Tiranë, 2007), “Fjalor me fjalë e shprehje nga leksiku bimor dhe shtazor i Skraparit” nga Haredin Xhaferi (Tiranë, 2007), “Fjalë dhe shprehje popullore nga rrethi i Prilepit, Krushevës dhe Velesit” (Shkup, 2007), “E folmja e Përmetit. Fjalor krahinor i Përmetit. Fjalor i emërtimeve trashëguese të bimësisë” nga Nexhip Mërkuri (Vlorë, 2009), “Fjalor fjalësh dhe shprehjesh popullore” nga Avdyl Sula (Tiranë, 2009), “Vëzhgime gjuhësore dhe etnografike. Monografi” nga Petrit Zeneli (Tiranë, 2010), “Fjalori leksiko-frazeologjik i Devollit” nga Ali Jashari (Korçë, 2013). Ka edhe disa fjalorë të tjerë me emërtime popullore ose tradicionale që u përkasin fushave të veçanta tematike (Memisha 2001: 245; Pepa 2002: 208, 222; Ulqinaku 2011: 136). Të pasur me fjalë të ligjërimeve popullore janë edhe fjalorët dygjuhësh të botuar në gjysmën e parë të shek. XX (Bibliografi 2005: 329-364) si dhe “Fjalor i gjuhës shqipe” i Mehmet Elezit (Elezi 2006: 1664). Nga treguesi i shembujve në më monografinë e J. Thomait për leksikon dialektor e krahinor del se në atë vepër janë trajtuar e shpjeguar rreth 8700 fjalë (Çabej 1/1981, 1: 42).

Në këtë trajtesë, për të mos u hapur shumë, nuk kam përfshirë visarin leksikor të diasporës

(arbëreshe, arvanitase etj.), por edhe në të folmet mund të gjenden fjalë të përshtatshme për të pasuruar leksikon terminologjik ose leksikon dituror në përgjithësi. E. Çabej përmend p.sh. se në Arbënesh të Dalmacisë për “shpina e dorës” thonë *përmidora* e për “krijoj” me një fjalë vendi *lentoj* (nga *lej*), prej nga mund të formohet edhe *lentim*; në Greqi për “gardh” thonë *thurimë*, fjalë që mund të përdoret edhe me një kuptim të figurshëm, si p.sh. në gërshetimin e veprimit të një drame (Çabej 1/1981, 1: 42-43).

Nga sa u parashtrua më lart dhe nga një vështrim i përgjithshëm (jo i thelluar) i fjalorëve dhe ndihmesave të tjera leksikografike për fjalën shqipe me burim nga ligjërimi popullor, kam arritur në përfundimin se është e nevojshme të ndërtohet një projekt, që mund të quhej “Vlerësimi i fjalës dialektore e popullore si burim për terminologjinë dhe leksikon letrar”. Ky projekt mund të ndërmerrej në bashkëpunim nga Instituti Alb-Shkenca dhe Shoqata e Gjuhësisë Shqiptare e sapoformuar, duke ftuar edhe studentë për të shkruar tezën e masterit shkencor për një ose më shumë nga fjalorët. Lënda leksikore e një e një fjalori mund të paraqitet sipas tabelës 1 (shih më poshtë).

Në shtyllën e parë në fund të punës do të shënohet numri rendor i fjalës dhe kështu del edhe numri i saktë i fjalëve për çdo fjalor. Tabelës mund t’i shtohen edhe shtylla të tjera, p.sh. për etimologjinë e fjalëve (ato që nuk janë në FGJSSh), sepse në fjalorët krahinorë ka mjaft huazime krahinore nga gjuhët sllave e nga greqishtja ose turqizma arkaike, dhe autorët, duke mos i njohur, i paraqesin si fjalë që mund të pasurojnë fjalorin e shqipes së sotme. Natyrisht përcaktimi i burimit kërkon bashkëpunimin e specialistëve të gjuhëve përkatëse dhe sigurisht do të jetë me dobi edhe për ta.

Pasi të jetë klasifikuar lënda në këtë mënyrë, në përfundim kemi mundësi të përpilojmë fjalorë të posaçëm tematikë, duke bashkuar lëndën e të gjithë fjalorëve e të burimeve të tjera për një fushë të caktuar, si bie fjala emërtimet popullore gjeografike, p.sh. në fjalorin e A. Sulës të tilla janë: *gërguell* “gropë në lumë a në përrua”, *gërgulë* “gur shumë i madh dhe me strehë”,

gorbush “trevë e madhe e rrethuar me male”, *kepnajë* “vend me kepa, vend i thepisur”, *kershinë* “vend shkëmbor, gurishtë”, *kershullajë* “vend me gurë a shkëmbinj të mëdhenj” *kodërlec*, *kodrec* “kodër e vogël”, etj. Po kështu edhe për fusha të tjera tematike, si: veglat e punës në bujqësi, shtëpia dhe orenditë e saj, njësitë popullore të masave etj. Një punë shumë të lavdërueshme për mbledhjen e leksikut e popullor e të frazeologjisë së vreshtarisë e të verëtarisë (duke përfshirë edhe të folmet e diasporës arbëreshe e arvanitase) ka bërë prej vitesh prof. Andrea Shundi (Enciklopedi 2012: 869).

Klasifikimi i mësipërm jep mundësi për të ndërmarrë studime të thelluara e të plota për leksikon popullor të shqipes sipas fushave tematike dhe për të parë se: a) cilat fjalë janë sinonime të reja të fjalëve tashmë të regjistruara në fjalorët shpjegues dhe b) cilat fjalë nuk kanë ndonjë sinonim të njohur. Pikërisht fjalët e këtij grupi (b) vijnë më fort në vështrim për të pasuruar fjalorin e gjuhës shqipe, kur nuk janë huazime krahinore.

Përveç kësaj me këtë mënyrë mund të hetohet edhe gjeografia e përhapjes së fjalëve, duke ndërtuar edhe atlase për fjalët e një fushe tematike. Shtrirja gjeografike e fjalëve përbën edhe një kriter për vlerësimin e tyre, në kuptimin që fjalët me shtrirje më të gjerë kanë më shumë gjasa për t’u marrë nga gjuha letrare. Mendoj se kjo do të jetë një punë me dobi të shumëfishtë. Njëpërmjet saj fjalët që mund të thuhet se “fleenë” në fjalorët e sipërpërmendur, do të zgjohen e do të “shoqërohen” dhe do të rivlerësohen, në kuptimin që prej tyre do të përzgjidhen ato që janë më të nevojshme e të përshtatshme për leksikon dituror e për gjuhën e shkrimit. Nga ana tjetër, kush të merret me këtë punë, do të njohë qindra fjalë që nuk i ka ditur dhe do të mësojë ta shohë fjalën nga të gjitha faqet e larmishme që paraqet kjo shenjë gjuhësore, si unitet i një kompleksi tingullor me një a disa kuptime. Studimet për leksikon janë gjithnjë tërheqëse, konkrete, të frytshme, prandaj kam besim se një nismë e tillë do të përkrahet.

Tabela 1

Fjalë nga shkronja M e fjalorit të Avdyl Sulës

Fjala sipas normës letrare	Fjala sipas Fjalorit	Pj. e ligj.	Kuptimi (kur është e nevojshme)	Vendi ku thuhet (me shkurtime)	Fusha tematike	Është në FGjSSH FGjSh	Vetëm frazeologji
mace	=	<i>ef</i>			02	+	+
maçarung/ë,-a	=	<i>ef</i>	dru, shkop me gungë	Ks, Tro, Pu, Le	01		
maçorr,-i	=				02	+	+
maçungan,-e	=	<i>mb</i>	shtatlidhur	Tro, Pu	10		
maçungë,-a	=	<i>ef</i>	dru, shkop me gungë		01		
madh (i,e)	=	<i>mb</i>			09	+	+
magj/e,-ja	=	<i>f</i>			03	+	+
magjebosh	=	<i>mb</i>		Ks, Tro, Pu	09		
magjemykyr	magjemykun	<i>mb</i>		Ks, Tro, Pu, Le	09		
magjetor,-i	=	<i>m</i>		Ks, Tro, Pu	12		
magjishëm	=	<i>ndajf</i>			09		
mahnitshëm	=	<i>ndajf</i>		Ks, Tro, Pu, Le	09		
mahunë,-a	=	<i>ef</i>	bishtajë	Ks, Tro, Pu, Le	04		
maj	mâj	<i>kal.</i>		Ks, Tro, Pu, Le, Mr, rr. i Tr.	04		
majcak,-e	mâjcek	<i>mb</i>		Pu, MM	04		
majëcung,-ë	=	<i>mb</i>		Ks, Tro, Pu	09		
majëshyt,-ë	=	<i>mb</i>		Ks, Tro, Pu, Le	09		
majëtrashë	=	<i>mb</i>		Ks, Tro, Le	09		
majhosh,-e	=	<i>mb</i>			09	+	+
majnush/ë,-a	=	<i>f</i>	enjë	Ks, Pu			
majok/e,-ja	=	<i>f</i>	enjë		04		
majs,-i	mâjs,-i	<i>m</i>	mëndarak		04		
majt/ë (e)	=	<i>mb</i>	enjë	Ks, Tro	04		
majt/ohem	=	<i>vetv</i>	më shteron qumshti	Ks, Tro, Pu			
maknor/e,-ja	=	<i>f</i>				+	+
mal,-i	=	<i>m</i>				+	+

Tabela 2: Fushat tematike

01	Bota bimore (emërtime të bimëve, drurëve, të pjesëve të tyre, të sëmundjeve etj.).
02	Bota shtazore (emërtime të gjallesave: kafshë, shpendë, peshq, kandra të organeve e pjesëve të trupit të tyre, të sëmundjeve etj.).
03	Shtëpia: pjesët, shtojcat e jashtme dhe orenditë e saj (përfshirë shtresat e mbulesat).
04	Ekonomia bujqësore, pemëtaria e kopshtaria (mjetet e punës, proceset e punës, llojet e tokës bujqësore, sëmundjet e kulturave bujqësore, veti të tyre).
05	Ekonomia blegtorale (mbarështimi, ushqimi e strehimi i kafshëve shtëpiake, sëmundjet e tyre, pajimet e kafshëve; llojet e kafshëve shtëpiake sipas tipareve të ndryshme fizike (lloji i ngjyrës, forma e brirëve, madhësia etj.).
06	Gjeografia, hidrografia, klima, astronomia popullore (emërtime të terrenit, të rrjedhave ujore, të dukurive të natyrës, të gjendjeve të klimës, të erërave, të yjësive etj.).
07	Ushqimi i njeriut, lëndët ushqimore, llojet e gatesave e të pijeve.
08	Veshmbathja, lëndët dhe mjetet e përdorura, proceset e punës.
09	Jeta sociale, gjendja ekonomike, psikologjike dhe shëndeti i njeriut (lindja, vdekja, fejesa, martesja, tiparet fizike e morale, veprimet etj.), mjekësia popullore.
10	Njeriu sipas tipareve fizike (ngjyra, forma dhe madhësia e pjesëve dhe organeve të trupit).
11	Vreshtaria, prodhimi i verës, ullishtaria, prodhimi i vajit (llojet e rrushit e të hardhëve, proceset e punës në vresht, në ullishte, llojet e ullinjve, proceset dhe mjetet e punës për prodhimin e verës e të vajit të ullirit).
12	Zejtari (mjetet dhe proceset e punës të muratorit, zdrukthëtarit, farkëtarit, argjendarit, poçarit, rrobaqepësit, këpuçarit etj.); njeriu sipas mjeshtërisë (emërtimet e mjeshtërive).
13	Fjalë (me kuptim konkret e abstrakt) të sferës fetare e të besëtytnive.
14	Fjalë të sferës ushtarake e të luftës (emërtime armësh, pjesë të tyre, fortifikime, veprime).
15	Njësi popullore të masave të gjatësisë, peshës, vëllimit, sipërfaqes së tokës etj.
16	Të ndryshme (fjalë që nuk hyjnë në asnjë nga 15 pikat e mësipërme). Këto do të klasifikohen më tej në fusha të veçanta tematike.

Dallimi fjalë dialektore a dialektizëm dhe fjalë krahinore a krahinorizëm nuk është me rëndësi praktike për temën e këtij shkrimi. Për këtë çështje të diskutuar veçanërisht nga leksikografët tanë shih sidomos kreun e parë “Rreth koncepteve e termave “dialektizëm” e “krahinorizëm” në monografinë e Jani Thomait: Leksiku dialektor e krahinor në shqipen e sotme (2001).

Në “Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe” (1980) fjalët kështjellë, kala dhe fortesë janë dhënë si sinonime; fjala forcë, që e jep “Fjalori i gjuhës shqipe” (1954) me kuptimin “fortesë”, nuk është përfshirë te fjalorët e mëpasshëm.

Këtë fjalë e jep Kristoforidhi me kuptimin “fortohet”, e kundërta e sqaqet.

Kam pasur rastin të vërej se, kur flasin shqip (arbërisht), Arbëreshët i përkthejnë edhe termat teknikë të italishtes në dialektin e tyre.

Duke sjellë këtë shembull, E. Çabej e gjen të nevojshme të sqarojë: “Me këtë nuk themi se do të zëvendësojmë patjetër ishull-in dhe do ta heqim krejt nga përdorimi, porse japim shembullin për të treguar se edhe në fushën gjeografike gjuha e popullit ka formuar leksema si kjo, e cila mund të hyjë në përdorim në stile të veçanta të gjuhës letrare.” (Çabej 1/1981, 1: 42). Kjo fjalë mund të përdoret për pëlhurat e endura në vegjë, duke i dalluar nga tekstilet e tjera industriale.

Kjo fjalë është përfshirë në fjalorin e terminologjisë së botanikës për frëngj. corymbe, rus. щиток.

Komisioni i terminologjisë u formua me themelimin e Institutit të Historisë e të Gjuhësisë dhe të sektorit të terminologjisë më 1955, në kuadrin e Institutit të Shkencave.

Elezi, Pjetër (1982), Kontribute për fjalorin dialektor I. *Dialektologjia shqiptare IV*. Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. Tiranë, f. 345-370. Mjerisht nuk ka vijuar botimi i këtij fjalori me vlerë.

Përmban qindra fjalë të trevave verilindore të shqipes (Shqipëri – Kosovë) me klasifikime sipas fushave tematike

Bibliografia:

AKADEMIA e Shkencave e RPSH - Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (1989), *UDHËZUES për mbledhjen e fjalëve dhe të shprehjeve të gjuhës shqipe (Për fazën e dytë të aksionit kombëtar)*. Tiranë.

BIBLIOGRAFI e leksikografisë shqipe, *Leksikografia shqipe Trashëgimi dhe perspektivë* (2005), Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës. Tiranë.

ÇABEJ, Eqrem (1/1981), Për pastërtinë e gjuhës. *Gjuha jonë*, nr. 1, Tiranë.

DIALEKTOLOGJIA shqiptare II, Akademia e Shkencave e RP të Shqipërisë - Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (1974), *Vështrim i përgjithshëm mbi të folmen e banorëve të Çamërisë* (II). Tiranë.

ELEZI, Mehmet (2006), *Fjalor i gjuhës shqipe*. Enti botues “Gjergj Fishta”, Tiranë.

ELEZI, Pjetër (1982), *Kontribute për fjalorin dialektor I. Dialektologjia shqiptare IV*. Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. Tiranë.

ENCIKLOPEDI për vreshtarinë dhe verëtarinë (2012). Shtëpia botuese “Vllamas”, Tiranë.

FJALORI i gjuhës së sotme shqipe (1980), Tiranë.

FJALORI i gjuhës shqipe (1954), Tiranë.

HAXHIHASANI, Qemal (2005), Fjalor nga e folmja e Tiranës (qytet dhe fshat). *Dialektologjia shqiptare VII*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.

KARAGJOZI KORE, Mimoza (2014), *Gjirokastra vështrim historik, gjuhësor, etnologjik*. Monografi. Botimet Dudaj, Tiranë.

MEMISHA, Valter (2001), *Emërtime për kafshë dhe shpendë në zonën e Labërisë*. Shtëpia botuese “ABC”, Gjirokastrë.

PEPA, Simon (2002), *Tradita bujqësore nëpërmjet thesarit gjuhësor*. I) (Në viset veriore të Shqipërisë, në përqsje dhe me të folme të tjera të shqipes), II) Fjalor bujqësor në viset veriore të Shqipërisë, në përqsje dhe me të folme të tjera të shqipes). “Camaj-Pipa”, Shkodër.

SOTIRI, Natasha (2001), *E folmja dhe toponimia e Qeparoit*. “Konica”, Tiranë.

SHEHU, Hajri (31/2013), *Për një fjalor të përgjithshëm dialektor të gjuhës shqipe*. Gjuha shqipe, 2, Prishtinë.

THOMAI, Jani (2001), *Leksiku dialektor e krahinor në shqipen e sotme*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Tiranë;

THOMAI, Jani (9/1989), Rreth leksikut dialektor e krahinor. Gjuha jonë, 4, Tiranë;

ULQINAKU, Hajro (2011), *Glosar (Fjalorth i detarisë i të folmes së Ulqinit)*, botim II, i plotësuar. Instituti Albanologjik i Prishtinës, Asociacioni Ulqini, Ulqin.

UNIVERSITETI Shtetëror i Tiranës - Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë (1963), *Fjalor i terminologjisë tekniko-shkencore 1 Terminologjia e botanikës (shqip – rusisht – frëngjisht)*, Tiranë.

XHAXHIU, Muzafer (2010), *Fjalor i të folmes së Gjirokastrës*. Tiranë.

ZAZANI, Hasan (1999), *E folme e qytetit të Gjirokastrës*. Studim dialektologjik. Fjalorth dhe shprehje popullore. Gjirokastrë.

SHQYRTIME ONOMASTIKE DHE SOCIO-ETNOLINGUISTIKE NË TË FOLMEN E MATI ONOMASTICS AND SOCIO-ETNOLINGUISTIC REVIEWS IN THE DIALECT OF MATI

SOCIAL MEMORY ACCORDING TO A FOLK SONG KUJTESA SOCIALE SIPAS NJË KËNGE POPULLORE

ARBNORA DUSHI
Instituti Albanologjik – Prishtinë
arbnoradushi@hotmail.com

Abstrakt

We build concept of social memory by exploring the relationship of social identity and historical memory. In this context, we will address to the Albanian folk songs about Magyar Pascha, these Albanian historical folk songs with the historical theme from nineteenth century. In our paper, we will try to explain why is need that such a historical fact happened more than one hundred e thirty years ago, to continue to produce social memory? What marks that memory in context of meeting the spiritual and cultural needs? Why Pascha was known as Magyar (Hungarian)? What is the role of social memory in context of knowing the reality, respectively knowing our self?

Keywords: folklore, social memory, folk song, Magyar Pascha.

Përmbledhje

Kujtesa sociale, ky koncept që e fitojmë duke e hulumtuar lidhjen e identitetit social me kujtesën historike, na mundëson që duke e gjurmuar kujtesën kolektive të zbërthejmë nevojat tona aktuale. Në këtë kontekst, nëpërmjet këtij punimi do të trajtojmë ciklin e këngëve për Maxhar Pashën, këngë popullore shqiptare me tematikë historike nga shekulli i nëntëmbëdhjetë. Në punimin tonë ndër të tjera do mundohemi të zbërthejmë se pse vazhdon të prodhojë kujtesë sociale një ngjarje që ka ndodhur më shumë se 130 vite më parë? Çka shënon kjo kujtesë në kontekst të përmbushjes së nevojave shpirtërore dhe kulturore? Pse pashai është quajtur Maxhar (Hungarez) Pasha? Cili është roli i kësaj kujtese sociale në kontekst të zbërthimit të aktualitetit, respektivisht të njohjes së vetvetes?

Fjalët çelës: folklori, kënga popullore, kujtesa sociale, Maxhar Pasha.

Hyrja

Për Maxhar Pashën dhe kombinimin e çuditshëm të emrin të tij, edhe hungarez edhe pasha, kam dëgjuar së pari nga gjyshi im kur më mbante përdore si të vogël dhe shëtisnim bashkë rrugëve të qytetit të Gjakovës. Më bënte përshtypje një varr i vetëm, me gurin e madh të varrit, me maje të rumbullakët dhe i rrethuar me hekura, që ishte mjaft i dallueshëm në parkun e vogël, posh-

të rrugës përkaj lumit Krena. Gjyshi më thoshte se ai ishte varri i Maxhar Pashës, i cili në kohën e Turqisë u kishte bërë keq shqiptarëve dhe ata e kishin vvarë. Madje më thoshte që aty e kishte vetëm trupin, sepse kokën ia kishin marrë me vete turqit. Një kureshtje e këtyllë konsiston në socializimin njohës dhe emocional që krijojmë me mjedisin fizik që në fëmijëri, e cila pastaj vazhdon të na përcjellë gjithë jetën (Heimo 2006: 50).

Kjo kureshtje m'u rrit edhe më shumë, më vonë, kur dëgjova që këndoheshin këngë për Maxhar Pashën, madje më tepër kur fare rastësisht i gjeta në internet (you tube) të regjistruara disa sosh, që këndoheshin nga këngëtarë të ndryshëm në periudha të ndryshme kohore.

Foto 1. Varri i Maxhar Pashës. (Foto: A.Dushi, prill 2014)

Kush ishte Maxhar Pasha?

Kush ishte Maxhar Pasha? Cila ishte origjina dhe emri i tij i vërtetë? Sipas historisë faktike, Mehmet Ali Pasha (titullin pasha e mori më vonë), ishte emri që e mori pas konvertimit në fenë islame, gjermani i lindur (1827) në Bradenburg të Prusisë, Ludwig Karl Friedrich Detroit, i njohur edhe si Karl Detroi, i cili rridhte nga një familje Huguenotësh francezë. Si i ri ai kishte shërbyer në ushtrinë e Perandorisë Osmane, duke arritur kështu shpejt të marrë gradën e pashait, si edhe atë të mareshalit (Muşir). Meqenëse ishte njohës i mirë i çështjeve të Ballkanit, ai u caktua të marrë pjesë edhe në Kongresin e Berlinit (13 qershor – 13 korrik 1978), në të cilin u thelluan vendimet e Traktatit të Shën Stefanit (3 mars 1878), vendimet këto që iu dhanë mundësinë e pavarësisimit nga Perandoria Osmane popujve, si serbët, grekët, bullgarët, malandezët etj., por që shqiptarët, ky popull jo i vogël në Ballkan, u injoruan duke mos u konsideruar faktor. Në këtë kontekst, me pavarësimin e Malit të Zi (sipas vendimeve të Kongresit të Berlinit), u mor vendim që shqiptarëve t'u merren Plava e Gucia, dy qytete të banuara me shumicë shqiptare dhe

t'i jepen Malit të Zi. Për zbatimin e këtij vendimi, Perandoria ishte nën presionin e Fuqive të Mëdha, të cilat kërkonin me çdo kusht që ai të zbatohet. Kështu sulltani e caktoi Mehmet Ali Pashën të shkojë në Gjakovë, në këtë qytet të zonës veriore shqiptare dhe të qetësojë shqiptarët për vendimet e këtij Kongresi. Ardhja e tij i revoltoi edhe më tepër shqiptarët e mllefosur, aq më tepër që ai bashkëpunonte me Knjaz Nikollën e Malit të Zi, dhe kështu prijësit e shqiptarëve u organizuan që ta pengojnë ardhjen e tij në Gjakovë. Me këtë rast, u organizuan edhe shumë grupe luftëtarësh malësorë të armatosur nga Gjakova, Gashi, Krasniqja, Bytyçi, Hasi e nga Peja me qëllim që të kontrollonin rrugën nga do të vinte mareshali turk. Gjithashtu revoltën e mbështetën edhe krerët e Lidhjes, mirëpo në mesin e tyre ishin edhe përfaqësuesit e krahut të moderuar, të cilët mendonin se kjo situatë mund të zgjidhej edhe me dialog. Madje njëri ndër ta, Abdullah Pashë Dreni, edhe i ofroi konak Pashës, bashkë me truprojet e tij. Revolta e shqiptarëve arriti kulmin. Ata e rrethuan kullën e Abdullah Pashë Drenit, ku ishte i strehuar Pasha dhe për tri ditë luftime të armatosura arritën ta fitojnë betejën. Thuhet se u vranë 280 veta dhe 300 u plagosën. Ndër të vrarët mbeti edhe vetë Mehmet Ali Pashë Maxhari dhe Abdullah Pashë Dreni (që ishte një zyrtar shqiptar, anëtar i Lidhjes, por përfaqësues i krahut sulltanist në këtë organizatë) (Rizvanolli, 1991, 1992; 2005).

Këngët, vendet e kujtesës, memorialet

Kjo ngjarje e ndodhur 135 vjet më parë, vazhdon të jetë e pranishme në kujtesën e popullit nëpërmjet rrëfimit, tek të moshuarit, por edhe nëpërmjet këngës, e cila vazhdon të bëjë jetë aktive në folklor. Kënga e përmendur më sipër e shpreh qartë revoltën e shqiptarëve. Është një këngë kushtrimi, e cila synon të japë mesazhin për unitetin, por edhe vendosmërinë për të mbrojtur tokat deri në flim të jetës. Kjo këngë me tipare heroike, nëpërmjet një teksti të ngjeshur, por të shkurtër, e paraqet kontekstin historik të ngjarjes në të cilën ndodheshin shqiptarët. E kënduar me violinë që, në një ekzekutim përdoret si lahutë, kënga fiton

melodinë e këngëve të kreshnikëve dhe merr përmasat e një krijimi epik. Veçoritë e saj plotësohen edhe më tepër kur shihet se ajo këndohet para një audience krejtësisht mashkullore që pijnë alkool, natën, para zjarrit dhe shoqërohet me duartrokitjet e tyre. Përveç veçorive epike, tingujt e violinës (në këtë rast të konvertuar në tinguj lahute, sipas interpretimit muzikor të mësipërm), i japin edhe pak melodi vajtuese, e cila mund të nënkuptohet edhe si shprehje e melankolisë për statusin e ulët të shqiptarëve, realisht aspiratave të papërmbushura të tyre kombëtare. Pra, nevoja për të kënduar (lexo: vajtuar) edhe sot pas më shumë se një shekulli, një ngjarje të tillë ku tokat e tyre i morën fqinjët, është treguesi më i mirë për këtë gjendje.

Një këngë e tillë, me tekst të njejtë, gjendet në Youtube e kënduar dhe nga këngëtarë të tjerë, që e këndojnë me çifteli, por gjendet e kënduar edhe nga grupe të tjera dhe e shoqëruar me instrumenta të tjerë si harmonikë, mandolinë e orkestër të tërë. E këndonte rapsodi i njohur shqiptar Bajrush Doda, e recitonte me melodi Met Godeni, me violinë që i binte dhe tingëllonte si lahutë e këndonte Shemsedin Krasniqi, me çifteli e instrumenta të tjerë e këndonin vëllezërit Gashi, vëllezërit Mehmeti, madje e këndonte edhe këngëtari i muzikës argëtuese Sinan Vllasaliu në një version të moderuar. Këngët e këtilla këndoheshin edhe në ahengje e në raste gëzimesh, në takime kolektive burrash, përcilleshin me instrumenta popullore e me entuziazëm i këndonte e tërë oda.

Nevoja për thirrjen e kujtesës për një ngjarje të ndodhur shekuj më parë, ku u prek tërësia territoriale dhe u dëmtua hapësira gjeografike shqiptare, nevojë kjo për të ngjallur emocionin historik, është tregues se ajo vazhdon të jetë brenda nesh përherë e pafjetur. Madje kjo ndoshta, mund të konsiderohet një trashëgimi paramoderne, apo etnohistori, siç e quan Anthony D. Smith (Smith 1995 /2008: 64). Një Këngë e tillë vazhdon të prodhohet, nëse jo si tekst përshkrues i ngjarjes, ajo vazhdon të prodhohet si kontekst, të prodhohet si performansë dhe të prodhohet si interpretim. Prania e të gjitha grupmoshave në audience, ku asnjëri nuk mbetet i pa ndikuar nga emo-

cioni që prodhon kënga, e shpreh vazhdimësinë e idesë, të konceptit për vetëdijen e ruajtjes së tërësisë territoriale kombëtare, vazhdimësinë e këtij koncepti nëpër breza. E përcjell tek ata porosinë: “nuk i japim tokat tona, për pa u la në gjak Valbona”. Pra nuk lejojmë të na preket tërësia territoriale pa u la në gjak lumi Valbona, një metaforë e fuqishme kjo, mesazhi i së cilës porositë se për ruajtjen e tokave të atdheut nuk duhet kursyer as jeta.

Ashtu sikur kënga që është transmetuar në vazhdimësi, krahas me ruajtjen e varrit, është ruajtur edhe kulla (foto 2.), ku ishte zhvilluar beteja. Kjo ndërtesë, në qendër të qytetit të Gjakovës, sot në listën e monumenteve të kulturës së Kosovës, i ka rezistuar kohës. Ndonëse është e identifikuar si “Kulla e Abdullah Pashë Drenit”, sipas mbishkrimit të vendosur në murin e përparëm të saj, ajo sot është në funksion të objektit të Arkivit të qytetit. Kulla si e tillë vazhdon të njihet si kulla e Abdullah Pashë Drenit dhe të “dëshmojë” historikisht për ngjarjen, por në fakt, për betejën dhe aktin e vrasjes së Magjar Pashës nuk ekziston asnjë shënim, apo mbishkrim në mure të kullës. Ashtu e heshtur, pa ndonjë të dhënë të shkruar, përveç se në kujtimet e banorëve, ajo vazhdon të shërbejë si një mjet mnemonik, si objekt që na e ngjallë kujtesën për ngjarjen në fjalë. Madje ndonjëherë më shumë se vetë datat, ajo i ndihmon rrëfimtari të rikthejë kujtesën për ngjarjen. Një kalim i rastit kah rruga përskaaj saj, i ngjallë kureshtjen cilitdo kalimtar, për këtë objekt madhështor, i ngjallë atij interesimin të dijë më tepër për misterin që lidhet me të.

Foto 2. Shtëpia (kulla) ku u zhvillua beteja dhe vrasja e Maxhar Pashës. (Foto: A. Dushi, prill 2014)

Rreth kujtesës sociale që e prodhoi ngjarja

Kujtesa për ngjarjen historike dhe vrasjen e Maxhar Pashës sot ka arritur tek ne nëpërmjet tri mjeteve mnemonike: këngëve popullore, rrëfimeve gojore dhe objekteve memoriale (varrit dhe kullës ku u zhvillua beteja). Këto tri mjete janë burime të fuqishme për të dëshmuar se ngjarja e tillë vazhdon të prodhojë kujtesë sociale dhe ende të mos ketë marrë tërësisht statusin e historisë së përfunduar. “Historia fillon vetëm atëherë kur tradita nuk është më aktive dhe kujtesa sociale është shuar”, thotë sociologu francez Maurice Halbwachs, nga i cili gjeneron mendimi se përderisa këngët për Maxhar Pashën vazhdojnë të jenë pjesë e momenteve tona dhe të ndërtojnë kujtesën tonë sociale, atëherë ato ende nuk e kanë fituar statusin e të qenit vetëm fakt historik. Ato vazhdojnë të jenë pjesë e rrjedhës së përditshmërisë sonë, që d.m.th. tema, respektivisht koncepti që sjellin, vazhdon të jetë aktual dhe i pranishëm në mendësinë tonë. Sipas Halbwachs ekziston një dallim i qartë në mes historisë dhe kujtesës (memorjes), sepse përderisa historia merret me të kaluarën, memorja, që është e varur nga strukturat shoqërore është e orientuar drejt nevojave dhe interesave të grupit në të tashmen.

Prandaj, rikujtimi që i bën ajo ngjarjeve nga e kaluara, është i varur nga konceptet kolektive të kohës dhe të hapësirës, si edhe nga mënyra shoqërore e të menduarit dhe të përjetuarit, rrjedhimisht nga kuadri social, çka bën që edhe vetë memorja e individit të jetë e varur nga elementet kolektive, pra të jetë një *memorje kolektive* (Halbwachs 1992). Ngjashëm shprehet edhe Lyn Abrams, i cili thotë se memorja nuk është thjesht një thirrje, një rikujtesë e ngjarjeve dhe përvojave të kaluara në një mënyrë të pastër. Më tepër është një proces i të kujtuarit, një thirrje e imazheve, ngjarjeve, përvojave dhe emocioneve nga e kaluara jonë, për t’i renditur dhe vendosur brenda një ngjarje a rrëfimi në të tashmen dhe për t’i treguar në mënyrën që është formësuar, ose edhe vetëm pjesërisht, nga konteksti jonë kulturor e social. Pra më tepër është për të tashmen se sa për të kaluarën (Abrams 2010: 79). Folkloristët thonë se rrëfimet nga historia kanë dëshmuar se disa veçori të një ngjarjeje historike mund të mbesin në traditën gojore për një kohë të gjatë, madje edhe shekuj (Heimo 2006: 52). Atëherë, shtrohet pyetja cila ngjarje bartet, pra cila e fiton statusin e kujtesës sociale? Në këtë rast pse mu kjo ngjarje është transmetuar? Pse nuk është shuar si shumë të tjera? Këta autorë thonë se kujtesa bëhet sociale vetëm nëse është e aftë të transmetohet, të bartet, e për t’u bërë e tillë ajo duhet së pari të jetë e artikuluar, që i bie se kujtesa duhet të jetë kujtesë e artikuluar. Artikulimi nuk e nënkupton gjithmonë artikulimin në të shprehur, por më tepër në veprime e sjellje sesa në të folur. Madje thënë më saktë, ajo që më së shumti mbetet në kujtesë dhe e fiton statusin e bartjes janë konceptet; ato janë imazhet e mbetura në kujtesë të cilat pastaj ndërveprojnë me koncepte të tjera. Pra konceptet janë ato që i japin kujtesës forcën e transmetimit (Heimo 2006: 49). Atëherë konceptet qenkan ato që barten në histori, ato që na ndihmojnë ta mbajmë të gjallë kujtesën historike, jo imazhet, jo tekstet a fotografitë.

Përfundim

Konceptet nga historia, kur ndërveprojnë me koncepte të tjera nga aktualiteti, me të cilat gje-

jnë përputhje, ndikojnë që ato të ruhen dhe të barten.

Kur jemi në këtë pikë, dhe i referohemi she-mbullit tonë me këngët e Maxhar Pashës, e shohim se nuk është ngjarja e vitit 1878, pra vrasja e Maxharit as edhe heroizmi i shqiptarëve, ajo që e ka bërë këtë ngjarje të vijë dhe të vazhdojë të këndohet deri një ditët tona. Është koncepti i ruajtjes dhe unifikimit të tokave etnike, ai që e ka sjellë atë deri sot. Pra është ideja e tërësisë etnike të shqiptarëve, e të qenit të shqiptarëve në një shtet etnik, ideja e ruajtjes së tërësisë territoriale të tokave etnike, ajo që e ka krijuar këtë kujtesë sociale. Një koncept i tillë është bartur deri sot, sepse ka ndërvepruar me konceptin tjetër, atë të problemit shqiptar të pazgjidhur në Ballkan, pra të copëzimit të tokave shqiptare që vazhduan të mbeten nën administrimin e fqinjëve. Këto toka rreth e rreth shtetit të Shqipërisë, vazhdojnë të jenë nën pronësinë e shteteve të tjera dhe shqiptarët vazhdojnë të kenë aspirata për t'i kthyer ato. Rrjedhimisht, janë aspiratat e papërbushura të shqiptarëve ato që vazhdojnë ta mbajnë gjallë temën e këngëve për vrasjen e Maxhar Pashës, të otomanit që kontriboi në copëzimin e tokave shqiptare dhe prandaj vrasja e tij vazhdon të këndo-

het e të konsiderohet moment heroik i historisë së shqiptarëve.

Bibliografia

ABRAMS, Lyn (2010), *Oral History Theory*. London & New York: Routledge.

HALBWACHS, Maurice (1992), *On Collective Memory*, trans.&ed. by Lewis A. Coser. Chicago: The University of Chicago Press.

HEIMO, Anne (2006), *Places Lost, Memories Regained, Narrating Doing Experiencing: Nordic Folkloristic Perspectives*, *Studia Fennica Folkloristica* 16. Helsinki: Finnish Literature Society.

RIZVANOLLI, Masar (2005), Mehmet Ali Pasha dhe shqiptarët, Vjetar XXXIII-XXXIV. Prishtinë: Arkivi i Kosovës.

RIZVANOLLI, Masar (1991), Vrasja e Ali Pashë Maxharit sipas burimeve britanike, *Gjurmime Albanologjike*, seria e shkencave historike 21. Prishtinë: Instituti Albanologjik.

RIZVANOLLI, Masar (1994), Dështimi i misionit të Ali Pashës, *Buletin i Fakultetit Filozofik XXII/1992*. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës.

SMITH, Anthony (1995), *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

BEOGRAD AGREEMENT BETWEEN AHMET ZOGU AND GREECE, 1924 MARRËVESHJA E BEOGRADIT MES AHMET ZOGUT DHE GREQISË, 1924

ARDIT BIDO

Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Histori Filologjisë, Tirana, Albania
Email: arditbido@hotmail.com

PËRMBLEDHJE

Kumtesa trajton një marrëveshje të pretenduar në dokumente të Ministrisë greke të Jashtme, të arritur ndërmjet Ahmet Zogut dhe shtetit grek, gjatë qëndrimit të tij në Beograd në gjysmën e dytë të vitit 1924. Marrëveshja me pesë pika, që raportohet nga dokumentet diplomatike greke, e kryer me ndërmjetësimin e deputetit Mihal Kaso, kishte si qëllim mbështetjen e trupave të drejtuar nga Myfit Libohova dhe Koço Kota, të cilat hynë nga kufiri shqiptaro-grek gjatë kundërofensivës së Ahmet Zogut në fundvitin 1924. Marrëveshja përmban lëshime në fushën kishare dhe arsimore nga ana e Zogut, në momentin që do të vinte në pushtet. Punimi diskuton, gjithashtu, besueshmërinë e raportimeve diplomatike greke të kohës, duke përshkruar presionin që diplomatët grekë në Tiranë ushtronin ndaj Presidentit Zog gjatë vitit 1925 për realizimin e këtyre premtimeve, zvarritjen nga ana e Zogut, sikurse edhe përfshirjen e aktorëve politikë dhe shoqërorë shqiptarë për të përmbushur detyrimet e pretenduara ndaj Greqisë.

Fjalët çelës: Zogu, Greqi, Marrëveshje sekrete, Triumfi i Legalitetit

SUMMARY

This paper treats an alleged agreement, found in the documents of Greek Ministry of Foreign Affairs, between Ahmet Zogu and the Greece, during his stay in Belgrade, in the second half of 1924. The agreement of five points, realized via the mediation of MP Mihal Kaso, was made in order Greece to facilitate the troops of Myfit Libohova and Koço Kotta, to enter the Greek-Albanian border during Ahmet Zogu's counter-offensive in the end of 1924. The agreement contains concessions on religious and educational areas from Zogu, when he would get back in power. The paper also treats the credibility of those diplomatic reports, by describing the pressure made to President Zogu throughout 1925 by Greek Diplomats in Tirana for the realization of the agreement, the delay from Zogu, as well as the involvement of Albanian political and social actors in order to fulfill the alleged obligations towards Greece.

Keywords: Zogu, Greece, Secret agreement, Triumph of Legality

Qeveria me kryeministër Fan Nolin mori drejtimin e Shqipërisë në qershor 1924. Shumica parlamentare dhe qeveria e Iljaz Vrionit u detyruan të braktisin vendin për në Jugosllavi, të dëbuar nga një lëvizjeje e armatosur e drejtuar nga segmente të ushtrisë dhe opozitës. Edhe pse Vrioni ishte kryeministër, drejtuesi i pakundërshtueshëm i shumicës, tashmë të dëbuar, ishte Ahmet Zogu. Ai nisi nga Beogradi përpjekjet për t'u rikthyer në Shqipëri, duke hedhur qeverinë e Nolit. Për të arritur këtë qëllim, Zogut i

nevojitej të binte në ujdi me vendet fqinje, prej nga do të hynte në territorin shqiptar. Në gusht, Zogu arriti një marrëveshje me qeverinë Jugosllave, me 11 pika, e përqendruar mbi cedime territoriale dhe sovraniteti. Kjo marrëveshje është trajtuar vazhdimisht nga historiografia shqiptare, sidomos gjatë viteve të fundit, duke u cilësuar, ndër të tjera, si arsyeja pse Zogu mori ndihmë dhe u lejua të hynte në territorin shqiptar nga kufiri jugosllav (Krisafi 2014: 122; Mehmetaj 2004: 207).

Ajo çka historiografia shqiptare nuk ka shqyrtuar është si u mundësua hyrja e trupave zogiste nga kufiri shqiptaro-grek, të drejtuara nga Myfit Libohova dhe Koço Kotta. Në këtë punim sjellim për herë të parë në historiografinë shqiptare marrëveshjen e pretenduar mes Ahmet Zogut dhe shtetit grek të shtatorit 1924 të arritur në Beograd. Marrëveshja është rikonstruktuar falë dy dokumenteve të Ministrisë së Punëve të Jashtme të Greqisë të botuara në një koleksion dokumentesh nga historiani grek Vasilios Kondis.

Marrëveshja

Ndërlidhës mes Ahmet Zogut dhe shtetit grek ishte deputeti Mihal Kaso. Ai mbante lidhjet mes enturazhit të Zogut dhe ambasadës greke në Beograd. Kaso ishte deputet i Gjirokastrës, shqiptar ortodoks, filogrek dhe mbështetës i padiskutueshëm i Zogut, me të cilin kishte kaluar kufirin për në Jugosllavi, kur qeveria e Nolit kishte ardhur në pushtet.

Pas disa bisedimesh, Kaso u udhëzua në fillim të shtatorit t'i prezantonte Ahmet Zogut kushtet që Greqia i vendoste për ta ndihmuar që të rikthehej në pushtet, duke lejuar trupat e drejtuara nga Libohova të hynin nga kufiri shqiptarogrek. Më 3 shtator, Kaso u takua me Zogun dhe i paraqiti pesë kërkesat e ambasadës.

Telegrami që përmban kushtet greke, nuk është i plotë në Arkivat e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Greqisë. Ai përmban vetëm se "Z. Kaso u takua me Zogun. I deklaroi kushtet e ndihmës së Greqisë /.../ zgjerimin mbi Epirin e Veriut, mosndërhyrjen në çështjet kishtarë të ortodoksëve, shkolla të lira tonat në Epirin e Veriut dhe mësimin e greqishtes në shkollat shqipe nëse kërkohet nga komunitetet. Zogu i pranoi kushtet duke i gjetur ato të pranueshme dhe llogjike, por pres ta takoj personalisht Zogun" (Kondis 1995: 160).

Hapësira e padeskriptuar, e fshehur nën tre pikat (...) në dokument, përmban thelbin e kushteve. Në këtë aspekt, rindërtimi i kërkesave greke për mbështetje ndaj Zogut, është bërë fal takimit të shtatorit 1925, ndërmjet ambasadorit grek në Durrës, Panurjas me Presidentin Ahmet Zogu. Panurjas i renditi Presidentit zotimet e këtij të

fundit në Beograd dhe Zogu i pranoi ato dhe dha përgjigjet përkatëse (Kondis 1995: 233).

Kushti i parë i ndihmës greke ishte që "të krishterët që jetojnë në Shqipëri të kenë të drejta të barabarta dhe të mos trysnohen" (Kondis 1995, 160). Me anë të kësaj kërkesë, pala greke dëshironte të merrte edhe nën patronazh ortodoksët në Shqipëri, sikurse kishte bërë Perandoria Ruse gjatë periudhës Otomane. Greqia do ta kërkonte haptazi më vonë këtë rol të privilegjuar, duke u bazuar pikërisht në premtimin e parë të Zogut në Beograd (Frashëri 19/4/1926).

Premtimi i dytë përcaktonte se Zogu do të tërhiqej nga çështja e Kishës Ortodokse Shqiptare, e cila ishte shpallur autoqefale përpara dy vitesh. Çështja kishtarë për Zogun ishte njëkohësisht edhe politike. Në krye të lëvizjes kishtarë shqiptare ishte Mitropoliti Theofan, kryeministri që e kishte hedhur nga posti. Prandaj, ai u pranoi përfaqësuesve grekë "gabimin e kryer për shpalljen e kotë të Autoqefalisë të Kishës Shqiptare", duke nënkuptuar autoqefalinë e Kishës nën drejtimin e Nolit. Zogu deklaroi se ai do të këmbëngulte për autoqefalinë, porse kjo në marrëveshje me patriarkanën. Si do që të ishte zgjidhja, ai mori përsipër që "të krishterët [do] të zhvillojnë fenë e tyre në cilën gjuhë të duan pa pasur dhunë qeveritare". Ky premtim rilegalizonte përdorimin e gjuhës greke në kishat shqiptare (Kondis 1995: 233).

Premtimi i tretë ishte lejimi i çeljes së shkollave private greke në Shqipëri, pa ndërhyrje qeveritare. Diçka e ngjashme ishte e pranuar në fakt që prej deklaratës për Mbrojtjen e Minoriteteve, të dorëzuar në Lidhjen e Kombeve nga Fan Noli prej vitit 1921 (Kondis 1995: 233).

Premtimi i katërt ndaj Greqisë ishte një lëshim i konsiderueshëm. Zogu u zotua të lejonte mësimin e gjuhës greke në shkollat e komuniteteve ortodokse shqiptare, nëse ato do ta pranonin diçka të tillë. Kjo, i hapte rrugë rikthimit në sistemin otoman, ku krahas gjuhës zyrtare, shqipes, në fshatrat dhe qytetet ortodokse, greqishtja do të rigjente vend në shkollim (Kondis 1995: 233). Vlen të theksohet, se ortodoksët

shqiptarë ishin 20 për qind, ndërsa pakica greke vetëm 1.5 për qind e popullësisë (Selenica 1928). Premtimi i pestë dhe i fundit kishte të bënte me privilegjet e Himarës. Greqia kërkoi që Himarës t'i njiheshin venomet që kishte gjatë Perandorisë Otomane, të riafirmuara në marrëveshjen e vitit 1920 me Jorgo Kolekën dhe të hedhura poshtë nga qeveria e Fan Nolit. Zogu i cilësoi të pranueshme dhe logjike kërkesat, duke autorizuar Mihal Kason që t'ia përcillte pranimin e tij ambasadës (Kondis 1995: 160).

Sipas dokumenteve greke këto ishin pesë pikat që përbënin Marrëveshjen e Beogradit. Dakordësimi ishte verbal dhe nuk u përvijua me një nënshkrim. Pas saj, qeveria greke lejoi që trupat e Libohovës dhe Kottës të hynin nga kufiri shqiptarogrek, gjatë kundërofensivës së Ahmet Zogut në Krishtlindjen e vitit 1924.

Shmangia e zbatimit

Pasi erdhi në krye të vendit dhe sidomos prej muajit shkurt, kur pushteti u konsolidua me shndërrimin e Shqipërisë në Republikë, pala greke nisi trysninë për zbatimin e Marrëveshjes së Beogradit. Në fillim të shkurtit 1925, ambasadori grek Panurjas u takua me Presidentin e Republikës Ahmet Zogu mbi zbatimin e marrëveshjes. Sipas ministrit grek, Presidenti i deklaroi se çështja kishtare dhe ajo e shkollave do të zgjidhej në çdo mënyrë të ligjshme dhe nëse do të kishte kundërshtime do përdorej dhunë. Panurjas raportonte: banorët duhet ta kërkonin vetë mësimin e greqishtes në shkollat e fshatrave ortodokse shqiptare “për nevojat fetare të ortodoksëve”, në mënyrë që të shmangej acarimi i nacionalistëve dhe myslimanëve. Panurjas takoi edhe deputetët e Gjirokastrës me të cilët ra dakord që të hartonin një raport, për të kërkuar çeljen e klasave në greqisht në shkollat e fshatrave ortodokse shqipfolëse (Kondis 1995: 195).

Ambasada greke ndihmohej edhe nga tre deputetë që vinin nga radhët e minoritetit grekë Lezo, Papadhopulli dhe Haxhogllu. Madje, atyre iu shtua edhe një deputet shqiptar, Ilia Muzina. Grupi i deputetëve kishte marrë përsipër realizimin e detyrimeve të marra në Beograd,

kryesisht çështjen kishtare dhe çështjen e gjuhës greke në shkollat e ortodoksëve shqiptarë. Ata e takuan Presidentin e saposhpallur. “Programi im është shkatërrimi i regjimit të tanishëm kishtar dhe shkollor dhe kthimi i të vjetrit” – u deklaroi Zogu, i thanë ata Panurjas. Ambasadori grek i udhëzoi të ktheheshin në zonat e tyre dhe të mblidhnin popullin për të dërguar telegrame ndaj qeverisë për mbledhjen e një kongresi ortodoksësh për zgjidhjen e çështjes kishtare, si edhe kërkesa për gjuhën greke në shkollat shqiptare (Kondis 1995: 208).

Kërkesa zyrtare për mësimin “e gjuhës fetare” në shkollat e shqiptarëve ortodoksë u depozitua më 4 prill 1925 në Ministrinë e Drejtësisë e nënshkruar krahas deputetëve, edhe nga 120 pleqësi të fshatrave të krishtera të qarkut (Liria, 7/4/1925: 1).

Reagimi i elitës ortodokse ishte i menjëhershëm dhe agresiv. “Koha” e drejtuar nga veterani i lëvizjes kishtare shqiptare, Mihal Grameno e cilësuan diçka të tillë si antikombëtare. Edhe deputetë të Parlamentit kundërshtuan ashpër ndaj një mundësie të tillë (Koha, 25/4/1925, 2).

Paralelisht, Zogu konsolidoi aleancat e nevojshme për t'i bërë ballë trysnisë greke. Në këtë drejtim, ndihmoi mbledhja e të gjithë drejtuesve të lëvizjes kishtare, akoma dhe ata që Athina mendonte se i kishte nën kontroll, nën mbështetjen e tij. Mitropolit i Korçës Jerotheu u dakordësua me Zogun që të kërkonin njohjen e kishës nga Patriarkana, kur të zgjidhej Patriarku i ri, teksa drejtimi i kishës ishte vakant (Liria, 24/3/1925, 1). Në fund të marsit, mitropoliti tjetër Kristofori u bashkua me qëndrimin e Zogut (Liria, 3/4/1925, 1). Në fund, Presidenti do të afrohej edhe me mbështetësit më të flaktë të Fan Nolit, kreun e Këshillit Kishtar, që provizorisht drejtonte kishën, Atë Vasil Marku. Takimi mes tyre më 23 maj dhe jehona e tij dhanë një sinjal të fortë se Zogu mbështeste Kishën Shqiptare dhe nuk do të tërhiqej nga autoqefalia (Koha, 30/5/1925, 1).

Rrethanat do ta ndihmonin edhe më tej Zogun, teksa zgjedhja e Patriarkut të ri Ekumenik vonoi deri në mes të muajit korrik. Në gusht, qeveria testoi nëse Patriarkana do të njihte autoqefalinë,

nëse nisej një delegacion, për të marrë përgjigje të paqartë se Patriarkana do të vendoste “në limitet e kanoneve të shenjta dhe rregullave kishtare” (Leskoviku, 15/8/1925).

Kështu, Zogu ia kishte dalë të shtynte për nëntë muaj zbatimin e premtimeve të Beogradit. Ai kishte arritur të ndryshonte klimën e muajve të parë që kishte ndrydhur kërkesat e nacionalistëve shqiptarë dhe kishte vënë në veprim kërkesat grekomane. Në fund të gushtit 1925, ambasadori Panurjas u takua me Ahmet Zogun për të vendosur pikat mbi “i” në të gjitha premtimet e Beogradit. Zogu i tha se çështja kishtare do të ndryshonte shpejt, duke e lënë atë nën drejtimin e Jerotheut, të cilin e quajti “vegël të grekëve”, edhe pse me të ia kishte dalë të shmangte presi-onin e Athinës (Kondis 1995: 233).

Ahmet Zogu iu shmang çështjes së shkollave duke thënë se këtë ua kishte lënë në dorë deputetëve Bamiha dhe Kaso (Kondis 1995: 233). Mirëpo, në realitet, Inspektori i Arsimit të Gjirokastrës, Jani Minga kishte refuzuar çfarëdo tentative të deputetëve për të çelur shkolla greke (Meta 2008: 88). Presidenti iu shpreh ambasadorit grek në pozitë të vështirë për shkak të çështjeve të Vermoshit dhe Shën Naumit, të cilat e kishin bërë të dukej keq në sytë e opinionit publik. Për këtë arsye, ai kërkoi edhe më shumë kohë dhe fleksibilitet në drejtim të detyrimeve të marra në Beograd (Kondis 1995: 233).

Mirëpo, koha e fituar, duket se ishte e mjaftueshme, teksa prej pak ditësh në Greqi sundonte një filoshqiptar, gjenerali arbëror Theodoros Pangalos. Ai do të ndryshonte kursin e marrëdhënieve shqiptarogreke, duke hequr dorë nga marrëveshja e pazbatuar e Beogradit, mëtimet mbi “Vorio Epirin” e greqizimin e gjithë ortodoksëve shqiptarë dhe duke njohur minoritetin shqiptar në Greqi. Pas pak ditësh, në Shqipëri do të dërgohej, konsulli i ri, Kolonel Kondulis, i cili njihej si proshqiptar (Koha, 26/9/1925, 2).

Përfundime

Për të mundësuar hyrjen e trupave të tij nga kufiri shqiptargrek dhe mospërfitimim e Athinës nga destabilizimi i Shqipërisë, Ahmet Zogu arriti në një marrëveshje prej pesë pikash me Greqinë,

në shtator 1924, gjatë qëndrimit në Beograd. Marrëveshja parashihte mosndërhyrjen e Zogut në çështjen kishtare, shkolla private greke për minoritetin, mësimin e greqishtes në shkollat e shqiptarëve ortodoksë dhe venome për Himarën. Trysnia greke nga janari deri në shtator 1925 e vendosi shpesh herë Ahmet Zogun me shpatulla pas muri. Përdorimi i disa deputetëve të Gjirokastrës dhe i disa gazetave, e vendosën në pozitë të vështirë përpara kërkesës greke për zbatimin e Marrëveshjes së Beogradit. Mitropolit Jerotheut u bë katalizator zbutjeje, pasi pas takimit me të, u kristalizua qëndrimi i përbashkët për mospranim të asnjë përfundimi tjetër përveç Autoqefalisë së Kishës Ortodokse, duke përdorur si pretekst problemet që kishte Patriarkana. Ky qëndrim gjeti në unison edhe Hirësi Kristoforin edhe Atë Vasil Markun. Njëherazi, nëpërmjet strukturave shtetërore, ai pamundësoi çeljen e shkollave greke deri në muajin gusht 1925. Ndryshimi i balancave solli një situatë të re, ku pala shqiptare rifitoi terrenin e humbur.

Bibliografia:

- (1925), Audiencë, Liria, 3 prill;
 (1925), Kryetari i Kishës Autoqefale, i Përndershmi Atë Vasil Marko u prit me nderime të posaçme në sallën e Kryetarit të Republikës, Koha, 30 maj;
 (1925), Liria, 24 mars;
 (1925), Shkurt, Koha, 26 shtator;
 DILO, V, (1925), Një nevojë e ngutshme, Liria, 7 prill;
 FRASHËRI M. (19/4/1926), Letër drejtuar Ministrisë së Punëve të Jashtme, Viti 1926, Dosja 239, faqe 20, Arkiva e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Shqipërisë.
 KONDIS V, (1995), Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις, έγγραφα από το ιστορικό αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, τομος 3, 1922-1929 [Helenizmi i Epirit të Veriut dhe marrëdhëniet grekoshqiptare: dokumente nga arkiva historike e Ministrisë së Jashtme, Vëllimi 3, 1922-1929]. Estia, Athinë;
 KRISAFI K, (2014), Për tokën dhe detin e Shqipërisë. UET Press, Tiranë;

LESKOVIKU N. (15/8/1925), Letër drejtuar Ministrisë së Punëve të Jashtme, Viti 1925, Dosja 261, faqe 4, Arkiva e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Shqipërisë.

Mehmetaj F, (2004), Veprimtaria kriminale e “Dorës së Zezë” serbe në trojet shqiptare. Anatema, Prishtinë;

META B, (2008). Përpyqjet për konsolidimin e institucioneve kombëtare (1925-1935). Studime Historike 3-4;

SELENICA T, (1928), Shqipëria më 1927, Tiranë.

DISA ÇËSHTJE TË FONETIKËS AKUSTIKE DHE TË FONOLOGJISË, TË PARA SË BASHKU SOME ISSUES OF PHONETICS AND PHONOLOGY TO SEEING BOTH

ASEDA BEHARI

Qendra anglo-shqipare "Fenix",

Tiranë, Shqipëri

Email: aseda.behari@yahoo.it

Përmbledhje

Në këtë punim do të trajtohen këto çështje: tiparet fonetike dhe tiparet fonologjike: natyra e secilit grup dhe ndryshimet mes tyre; fonemat e bërthamës së sistemit konsonantik të së folmes sime; paraqitja e këtij sistemi në formë prizmi; gabimet e autorëve për fonemat skajore; ndryshimet mes sistemit të greqishtes së vjetër dhe atij të gjuhës mëmë indoevropiane; tiparet fonologjike të Trubeckoit dhe tiparet binare të Comski-Halles: dallimet midis tyre dhe tiparet më ekonomike; pse tipari [+- e përparme] që mungon te Bevingtoni është i domosdoshëm për të karakterizuar sistemin vokalik dhe konsonantik të shqipes? Pse për dallimin e anësoreve /l/ dhe /ll/ tipari [+- e prapme] është i domosdoshëm, kurse tipari [+- e larte] jo?

Fjalët çelës: fonetikë, fonologji, fonemë, Bevington, Halle

Abstract

This paper will address the following issues: Features phonetic and phonological features: the nature of each group and their differences; phonemes the core of the system konsonantik my Dialect; introduction of this system in the form of prisms; phonemes authors mistakes sides; differences between the old Greek system and the Indo-European parent language; Trubeckoit and phonological features of binary features of Chomsky - Halle's: their differences and economic features; Although feature [+ - front] missing the Bevingtoni is necessary to characterize the system vokalik and Albanian konsonantik ? Why the difference of lateral / l / and / ll / feature [+ - back] is necessary , and feature [+ - high] not ?

Key words: phonetics, phonology, Bevington, Halle, fonem.

Hyrja

Në këtë punim do t'u japim përgjigje të hollësishme pyetjeve që lidhen me tiparet fonetike dhe tiparet fonologjike, duke shpjeguar natyrën e secilit grup dhe ndryshimet mes tyre; dallimet mes autorëve në klasifikimet nyjetimore të bashkëtingëlloreve; gabimet e autorëve në klasifikimin e fonemave skajore; tiparet fonologjike të Trubeckoit dhe tiparet binare të Comski-Halles, duke shpjeguar dallimet mes tyre dhe cilat tipare janë më ekonomike; pse tipari [± e përparme] që mungon te Bevingtoni është i domosdoshëm për të karakterizuar sistemin vokalik dhe konsonantik të shqipes, si dhe pse për dallimin e anësoreve /l/ dhe /ll/ tipari [± e

prapme] është i domosdoshëm, kurse tipari [± e lartë] jo etj.

Tiparet *fonetike* janë tipare që lidhen me autonominë dhe fiziologjinë e aparatit të të folurit, duke dalluar pjesët e këtij aparati që duhen për të prodhuar tingujt, si: mushkrittë, faringu, tehzat e zërit, uvula etj. *Së dyti*, tiparet fonetike lidhen me aparatën e perceptimit të tingujve, që nga veshi e deri te sistemi nervor qendror. Tiparet fonetike janë tipare të *planit të shprehjes* në gjuhë, që do të thotë janë tipare të perceptueshme lehtë nga shqisat tona.

Ndër tiparet fonetike, hyjnë edhe ato tipare që kanë të bëjnë me cilësitë akustike të tingujve, si: lartësia, fortësia, që i studion fonetika akustike, e

cila është një degë e fonetikës. Fonetika përdor induksionin si mënyrë të arsytimit dhe të argumentimit të fakteve fonetike. Ndër tiparet fonetike janë: vendi i formimit, mënyra e formimit etj.

Fonologjia, në ndryshim nga fonetika, është një shkencë më abstrakte. Tiparet fonologjike janë tipare që kanë të bëjnë me ndarjen e tingujve në klasa e nënklasa duke u mbështetur në tiparet dalluese. Në përcaktimin e tipareve fonologjike është i nevojshëm një *absrtaksion* i një shkalle më të lartë. Fonologjia përdor deduksionin si një mënyrë të arsytimit dhe të argumentimit të fakteve fonologjike. Ndër tiparet fonologjike janë: ndarja e tingujve në zanore/bashkëtingëllore, të tingulltë, të zëshëm etj.

Dallimet mes autorëve në klasifikimet nyjëtimore të bashkëtingëlloreve

Me klasifikimin e bashkëtingëlloreve të shqipes, i pari që është marrë është S. Frashëri. Pastaj janë marrë Lowman, por pa na dhënë ndonjë skemë klasifikimi të fonemave tona, K. Cipoja, A. Dodi, J. Gjinari, B. Beci etj.

Por, sigurisht, në klasifikimet që i kanë bërë bashkëtingëlloreve të shqipes këta autorë ka dallime. Duke vërejtur këto klasifikime në literaturën e shfrytëzuar, mbërrijmë në përfundimin se:

Së pari, Lowman dhe Beci ndjekin vetëm kriterin e vendit të formimit;

Së dyti, Cipoja i jep rëndësi kryesore vendit të formimit, kurse organin aktiv e quan ndihmës;

Së treti, Gjinari dhe Dodi i japin rëndësi kryesore organit aktiv, duke marrë si dytësor atë të vendit të formimit;

Së katërti, të gjithë autorët njohin klasifikimin e dybuzoreve (Beci i quan thjesht buzore); buzore-dhëmboret, ndër dhëmboret, alveolaret (Cipoja i quan thjesht dentale), alveolaret, alveopalatalet, pastaj qiellzoret (Dodi dhe Gjinari i quajnë mesgjuhore); velaret (Beci i quan grykore, kurse Dodi dhe Gjinari i quajnë paragjuhore. Vendet e nyjëtimit të Lowman janë të njëjta me ato të Cipos, me dallimin e vetëm që Lowman flet për alveoqiellzore dhe qiellzore-alveolare, njeh edhe klasën e laringaleve, që te Cipo mungon. B. Beci

dhe A. Dodi e njohin glotën si vend formimi, kurse Gjinari njeh si klasë faringalet, por jo glotalet.

Përsa u përket tingujve të tjerë, nga sa vërehet në klasifikime, ka dallime të shumta, të cilat do t'i bëjmë objekt studimi të një punimi të mëvonshëm.

Tiparet fonologjike të Trubeckoit dhe tiparet binare të Comski-Halles: dallimet midis tyre dhe tiparet më ekonomike

Trubeckoi, i cili njihet si babai i fonologjisë, nxori tiparet fonologjike për të klasifikuar sistemet fonemore të gjuhëve të ndryshme të botës. Sistemi i tipareve të propozuara nga ai është një sistem i cili nuk mund të përshkruajë të gjitha sistemet fonemore të gjuhëve të botës, por është edhe një sistem jo shumë ekonomik.

Çomski-Halle, në ndryshim nga sistemi i Trubeckoit, propozuan një sistem tiparesh të bazuar në kundërveniet dyshe. Ky sistem ka disa përparësi:

Së pari, përmban tipare akustike që mungojnë te Trubeckoi.

Së dyti, është një sistem më i pasur në tipare, sepse ka 24 çifte, që e bën të vlefshëm për të gjitha gjuhët.

Së treti, është më ekonomik, sepse për të bërë dallimin midis një kundërvënije nevojiten më pak tipare. P.sh: për dallimin e kundërvënies /i/-/y/ te Trubeckoi duhen katër tipare (e përparme, e mbyllur, buzore, jobuzore) /i/- e përparme, e mbyllur, jobuzore; /y/- e përparme, e mbyllur, buzore. Ndërsa te Çomski duhen tri tipare (± e prapme, ± e larte, ± buzore): /i/ ± e larte, - e prapme, - buzore; /y/- + e larte, -e prapme, +buzore.

Pse tipari [± e përparme] që mungon te Bevingtoni është i domosdoshëm për të karakterizuar sistemin vokalik dhe konsonantik të shqipes?

Tipari [± e përparme] që mungon te sistemi i tipareve të Bevingtonit është i domosdoshëm për karakterizimin e sistemit vokalik dhe konsonantik të shqipes, sepse ky sistem ka fonema të radhës së përzierë, të cilat nuk janë as të

përparme dhe as të prapme. Të tilla janë fonemat: /e/, /l/, /r/, /rr/, /sh/, /zh/, /c/, /xh/, /q/, /gj/, /nj/ dhe /j/, të cilat cilësohen [- të përparme dhe – të prapme]. Bevingtoni, zanoren /ë/ e cileson [+ të prapme], kurse bashkëtingëlloret [- të prapme], por duke e cilësuar /ë/-në të prapme ai gabon, pasi ajo është e radhës së përzierë, ndërsa duke i cilësuar bashkëtingëlloret e mësipërme [- të prapme] ai nuk i përcakton ato nëse janë të radhës së përzierë apo të përparme.

Pse për dallimin e anësoreve /l/ dhe /ll/ tipari [± e prapme] është i domosdoshëm, kurse tipari [± e lartë] jo?

Tipari [± e prapme] është i domosdoshëm për të karakterizuar anësoret /l/ dhe /ll/ pasi dallimi midis këtyre fonemave qëndron në velarizimin që pëson fonema /ll/. Në nyjetimin e fonemës /ll/ vërehet një ngritje e pjesës së prapme të gjuhës drejt qiellzës së butë. Ky lloj nyjetimi quhet velarizim. Meqenëse kjo fonemë nyjtohet në këtë mënyrë, atëherë tipari [± e prapme] është tipari i domosdoshëm për të bërë dallimin midis këtyre dy fonemave.

Ndërsa tipari [± e lartë] nuk është i domosdoshëm për vetë faktin se ne mund të nyjetojmë një /ll/ dhëmbore, alveo-dhëmbore dhe alveolare, po ashtu edhe një /l/ në variant dhëmbor dhe një /l/ në variant alveolar. Duke qenë se ky tipar nuk e bën si duhet dallimin midis dy tingujve anësorë të shqipes /l/ dhe /ll/, nuk është i domosdoshëm.

Fonemat e bërthamës së sistemit konsonantik të së folmes sime

Fonemat e bërthamës së sistemit konsonantik të së folmes sime që i përket Toskërishtes Veriore, përputhen me atë të shqipes standarde, por duke e krahasuar këtë sistem me atë të gjuhës mëmë indoeuropiane:

h h h h
b d g gw
b d g gw
p t k kw

vërejmë se sistemi i gjuhës mëmë, në *radhë të parë* ka më pak fonema konsonantike nga ai i së folmes sime. *Së dyti*, seria e parë e gjuhës mëmë është ajo e mbylltoreve të zëshme të frymëtuara,

ndërsa në të folmen time është seria e mbylltoreve të zëshme jo të frymëtuara. Sistemi konsonantik i gjuhës mëmë ka tri radhë dhe tri seri fonologjike, kurse sistemi i të folmes sime ka gjashtë radhë dhe pesë seri fonologjike.

Po ta krahasojmë sitemin e gjuhës mëmë indoeuropiane me sistemin e greqishtes së vjetër:

p t k
p t k
b d g

do të vërejmë disa ndryshime: nëse seria e parë të gjuha mëmë indoeuropiane është seria e mbylltoreve të zëshme të frymëtuara, të greqishtja e vjetër është seria e mbylltoreve të pazëshme të frymëtuara.

Një tjetër ndryshim është të radhët fonologjike. Në qoftë se greqishtja e vjetër ka tri radhë fonologjike, gjuha mëmë ka katër radhë fonologjike, një më tepër.

Duket në fakt sikur kemi një ndërrim të serive fonologjike. Kështu seria e tretë fonologjike e gjuhës mëmë është seria e dytë e greqishtes së vjetër.

Përfundime

Tiparet *fonetike* janë tipare që lidhen me autonominë dhe fiziologjinë e aparatit të të folurit.

Me klasifikimin e bashkëtingëlloreve të shqipes janë marrë disa autorë, por në klasifikimet e tyre ka dallime. Këto dallime burojnë nga kriteret e klasifikimeve, që disa marrin një kriter e disa dy, duke u dhënë rëndësi të ndryshme, kriterëve të ndryshme.

Përsa u përket fonemave skajore, që nuk përfshihen në bërthamën e sistemit konsonantik, autorët nuk ndajnë mendime të njëjta. Kjo për shkak se u japin rëndësi edhe tipareve që nuk janë të rëndësishme për të bërë klasifikimin.

Tipari [± e prapme] është i domosdoshëm për të karakterizuar anësoret /l/ dhe /ll/, pasi dallimi midis këtyre fonemave qëndron në velarizimin që pëson fonema /ll/.

Tipari [± e përparme] që mungon te sistemi i tipareve të Bevingtonit është i domosdoshëm për karakterizimin e sistemit vokalik dhe konsonantik të shqipes, sepse ky sistem ka fonema të

radhës së përzierë të cilat nuk janë as të përparme dhe as të prapme.

Sistemi i gjuhës mëmë ka më pak fonema konsonantike nga ai i së folmes sime. Seria e parë e gjuhës mëmë është ajo e mbylltoreve të zëshme të frymëtuara, ndërsa në të folmen time është seria e mbylltoreve të zëshme jo të frymtuara. Sistemi konsonantik i gjuhës mëmë ka tri radhë dhe tri seri fonologjike, kurse sistemi i të folmes sime ka gjashtë radhë dhe pesë seri fonologjike.

Duke krahasuar sistemin e gjuhës mëmë indoevropiane me sistemin e greqishtes së vjetër vërehet se: nëse seria e parë të gjuha mëmë indoevropiane është seria e mbylltoreve të zëshme të frymëtuara, të greqishtja e vjetër është seria e mbylltoreve të pazëshme të frymëtuara. Një tjetër ndryshim është të radhët fonologjike. Në qoftë se greqishtja e vjetër ka tri radhë fonologjike, gjuha mëmë ka katër radhë fonologjike, një më tepër. Kemi një ndërrim të serive fonologjike. Kështu seria e tretë fonologjike e gjuhës mëmë është seria e dytë e greqishtes së vjetër.

Bibliografia

BECI, B. (1982), Mbi disa veçori fonetike të të folmeve të gjuhës shqipe në përfaqje me gjuhën letrare, *Studime Filologjike*, nr. 4.

BECI, B. (1985), Sistemi fonologjik i gjuhës së sotme letrare dhe norma fonetike, *Studime Filologjike*, Tiranë, nr. 1.

CIPO, K. (), *Gramatika shqipe*, Tiranë.

DODI, A. (1992), Shqipja standarde në aspektin fonologjik, *Gjuha jonë*, Tiranë, nr. 1-2.

DODI, A. (2005), *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës shqipe*.

FRASHËRI, S. (1988), Shkronjëto e gjuhës shqipe, *Vepra II*, Tiranë.

GJINARI J. (1989), *Dialektet e gjuhës shqipe*, Tiranë.

ISMAJLI, R. (1973), Fonemat marginale të sistemit bashkëtingëllor të shqipes, *Përparimi*, Prishtinë, nr. 5.

ISMAJLI, R. (1983), Ndërlidhëri kundërvëniesh të sistemit bashkëtingëllor të shqipes, *Përparimi*, Prishtinë, nr. 1.

LOWMAN, G. S. (1932), The phonetics of Albanian, *Language*, vol. VIII.

MEMUSHAJ, R. (2006), Fonetikë e shqipes standarde (Maket), Tiranë.

MEMUSHAJ, R. (2006), *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë.

MEMUSHAJ, R. (përgatiti), *Fonetikë*, Dispencë e lëndës.

MEMUSHAJ, R. (përgatiti), *Fonologji*, Dispencë e lëndës.

GJAKOVA DHE SHKODRA NË KONFERENCËN E AMBASADORËVE NË LONDËR, 1913 GJAKOVA AND SHKODRA AMBASSADORS CONFERENCE IN LONDON, 1913

SHEFQET DINAJ

Student i doktoraturës në Q.S.A Tiranë

Email: shefqetdinaj@gmail.com

Përmbledhje

Artikulli im është fokusuar në zhvillimin e negociatave diplomatike të Fuqive të Mëdha në nivel ambasadorësh, e pikërisht në "Gjakova dhe Shkodra në Konferencën e Ambasadorëve në Londër, 1913". Në artikull shpaloset këmbëngulësia e Rusisë që Shkodra ose Gjakova t'u jepej sllavëve. Përkundër saj, Ambasadori anglez Eduard Grej doli hapur kundër lakmisë sllave. Britania dhe Gjermania mbanin qëndrim indiferent për fatet e trojeve të Shqipërisë Veriore. Austria ishte plotësisht e bindur se Shkodra duhet t'i takoj Shqipërisë, por duke dëshiruar që mos të vjen deri te dështimi i Konferencës së Ambasadorëve për shkak të kundërshtisë së fortë ruse dhe indiferencës së Britanisë dhe Gjermanisë, u detyrua të bëjë mjaft lëshime derisa më në fund Rusia ra dakord që Shkodra të përfshihej në Shqipëri. Austria mendonte se edhe qyteti i Gjakovës duhet t'i takoj Shqipërisë, Rusia kërkonte që Gjakova t'i takoj Serbisë. Për javë të tëra paqja e Evropës varej nga fati i Gjakovës. Për tematikën që unë trajtoj, sillen prurjet e deritanishme të literaturës historike, si dhe burimet e botuara si: "British Documents on the origins of the war (1898-1914), vol.IX part II, d. nr. 403, "Raportet e Mensdorff-it, dt. 17.12 e 18.12.1912, OUA përkatësisht nr. 4944", Emile Salai,- Les documents secrets publiques par les Bolshheviks", Dokumente britanike për çështjen shqiptare në Konferencën e Ambasadorëve në Londër 1912-1913 (Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë- Tiranë) etj.

Fjalë çelës: Shkodra, Gjakova, Konferenca e Ambasadorëve, Britania, Rusia

Summary

My article is focused on the development of diplomatic negotiations of the Great Powers at the ambassadorial level, namely in "Gjakova and Shkodra Ambassadors Conference in London, 1913". The article disclosed that Shkodra Russian assertiveness or Gjakova be given Slavs. Despite its British Ambassador Edward Grey Slav came out against greed. Britain and Germany wore indifferent to the fate of the territories of Northern Albania. Austria was fully convinced that Shkodra, Albania must meet, but not wishing to come to the failure of the Conference of Ambassadors of controversy because of strong Russian and indifference of Britain and Germany, was forced to make concessions until quite more Russia finally agreed to be included in Shkodra Albania. Austria argued that the city of Gjakova must meet Albania, Russia demanded that Djakovica to meet Serbia. For weeks, the peace of Europe depended on the fate of Gjakova. For topics that I deal with, current flows behave historical literature, as well as published sources: "British Documents on the Origins of the War (1898-1914), vol.IX Part II, d. nr. 403, "it reports Mensdorff-dated. 18/12/1912 17:12's, respectively Ouâ no. 4944 ", Emile Salai - Les secrets lic par les documents Bolshheviks", British Documents on the Albanian question in the Conference of Ambassadors in London from 1912 to 1913 (Albanological Studies Center, Institute of Tirana history teaching, etc.).

Key words: Shkodra, Gjakova, the Conference of Ambassadors, Britain, Russia

Misioni i parë diplomatik i Qeverisë së Përkohshme të Vlorës ishte kërkesa e dërguar Portës së Lar-të, Fuqive të Mëdha dhe shteteve fqj-një ballkanikë për njohjen e pavarë-sisë së

Shqipërisë. Atëkohë Lufta e Pa-rë Ballkanike kishte vetëm një muaj që kishte filluar dhe Ballkani ishte për-f-shirë nga flakët, kësioj qeveritë e shte-teve anëtare të Koncertit

Evro-pian e panë opurtune të heshtnin për mo-mentin. Ndërsa qeveria turke e prekur drejtpërdrejt nga kërkesa shqi-p-tare, e kundërshtoi shkëputjen e te-rr-i-toreve shqiptare nga Perandoria Oto--mane” (Puto 2008: 38)

Fuqitë e Mëdha dhe Shqipëria

Kur më 3 dhjetor 1912, në kon-fe-re-ncën e mbledhur në Pallatin Saint Ja-mes [Shën Xhejms], u nënshkrua armë-pushimi ndërmjet Turqisë dhe shte-teve ballkanike [Bullgarisë, Gre-qi-së, Serbisë, Malit të Zi], Fuqitë e Më-dha vendosen të mblidhen në nivel amba-sadorësh dhe të rregullojnë çë-sh-tjet e pazgjdhura të Ballkanit, ku kryçështja do të ishte Shqipëria. Siç dihet, punimet e Konferencës ndërko-m-bëtare të Londrës i drejtoi ministri i Jashtëm i vendit mikpritës, pra i Bri-ta-nisë së Madhe, Edward Grey [Eduard Grei]. Diskutimet për Shqipërinë u fo-ku-suan në tri çështje: statusin ndërko-m-bëtar të Shqipërisë, organizimin e mbrendshëm të shtetit të ri shqiptar, dhe vendosjen e kufijve të Shqi-pë-ri-së” (Vickerc 2008: 115).

Ndërsa Konferenca e Ambasado-rë-ve në Londër vazhdonte punimet, më 30 maj 1913 shtetet ballkanike përfunduan me Turqinë Traktatin e Paqes. Sipas këtij traktati, “kufijt e Shqipërisë, si dhe çdo çështje tjetër që kishte të bënte me Shqipërinë, li-hej në dorë të Fuqive të Më-dha”, (sipas traktatit të Paqes të nënshkruar midis Turqisë dhe vendeve ballkanike, Turqia hiqte dorë nga territoret në perëndim të vijës Enos (në detin Egje). Midia [në detin e Zi], çështja e kufijve të Shqipërisë, si dhe çdo çësh-t-je tjetër që kishte të bënte me Shqi-pë-rinë, lihej në dorë të Fuqive të Mëdha.” (Schevil 2002: 286). Megji-tha-të në Konferencën e Londrës u pa qartë se klientelizmi ballkanik kishte depërtuar në shtetet anëtarë të “Kon-ce-rtit Evropian”, duke i bërë ata jo aq të njësuar e të harmonizuar në ven-di-met e tyre. Mirëpo, parimi i kom-p-ro-misit që rregullonte marrëdhëniet bre--nda Koncertit Evropian, ndihmoi të kapërcehej ngërçi. Në saje të impo-nimeve dhe lëshimeve reciproke ndë-r-mjet Austro-

Hungarisë dhe Italisë, nga një anë dhe Ruisë, nga ana tje-tër, ku sipas rastit u përfshinë dhe Fra-nca, Anglia e Gjermania u arrit që Shqipëria të njihej si një shtet Sovran [nënkuptohej pavarësia]” (Historia 2007: 217). Më 29 korrik 1913, Konferenca e Ambasadorëve e Londrës mori vendim, sipas të cilit Shqi-pë-ria njihej si “Principatë auto-nome, so-v-rane dhe e trashëgueshme, asnja-në-se nën kontrollin e garancinë” e Fu-qive të Mëdha.

Qëndrimet dhe vendimet e Kon-fe-re-n-cës së Londrës lidhur me Gjakovën e Shkodrën Për efekt të kohës së kufizuar dhe në respekt të objektivit kryesor të kumtesës time, unë do të fokusohem në qëndrimet e vendimet e konfe-re-n-cës së Londrës lidhur me Gjakovën e Shkodrën. Që në mbledhjen e parë të Konferencës së Ambasadorëve, me 17 dhjetor 1912, u vendos që Shqipëria autonome do të kufizohet në veri me Malin e Zi dhe në jug me Greqinë. Se-r-bia u përjashtua nga mundësia që të ketë dalje në Detin Adriatik. Edhe ide-ja që Serbia të kishte mundësi për një dalje tregtare në det nëpërmjet një skele shqiptare “të lirë dhe të neut-ra-li-zuar” mbeti vetëm në letër për shkak të pamundësisë praktike të saj. (Puto 2008: 48-49).

Në ditët e mëpasme të konfe-re-n-cës u paraqitën dy projekte për Shqipërinë, nga Austrohungaria dhe nga Rusia. Projekti që ambasadori aus-tro-hungarez në Londër, Albert Me-nsdorf, paraqiti në konferencë pë-r-fshinte një pjesë të mirë të trojeve shqiptare në Veri, ndër të cilat edhe Pe-jën, Gjakovën, Prizrenin, Dibrën, Oh-rin etj.” (Historia 2007: 22)

Ndërsa projekti që paraqiti amba-sa-dori rus në Londër, Alexander Ben-c-ke-ndorf, parashikonte një copëtim të madh të tokave shqiptare. Sipas tij vi-ja kufitare në Veri dhe në lindje të Shqipërisë do të ishte lumi i Drinit dhe Drini i Zi.” (Historia 2007: 23). Sigu-risht ky projekt ishte në mbështetje të platforms serbe.

Çështja e kufijve kishte nxjerrë kë--shtu në plan të parë përcaktimin e kri-tereve që do të shërbenin si bazë për një zgjidhje të drejtë të çështjes. Gja-të tre muajve të parë të vitit 1913,

di-skutimet u përqendruan në kufijtë ve-rilindorë të Shqipërisë. Si zëdhënës të qeverive të tyre, ambasadorët ki-shin këndvështrime me njëri tjetrin, gjë që e tensionoi situatën në kon-ferencë.

Ambasadori i Austro-Hungarisë, Me-nsdorff paraqiti pikëpamjen e qe-ve-risë së tij se “asnjë territor i banuar kre-jtësisht nga shqiptarët nuk duhej të shpëtohet nga Shqipëria e ardh-sh-me autonome” (Raportet: 1912, nr. 4944). Sipas kësaj shihet qartë se Vje-na ishte gati të bënte lëshime të te-rrri-to-reve shqiptare aty ku kishte ndonjë grup etnik të kombësive tjera.

Por ambasadori i Rosisë, Bencke-n-dorf, nuk u kënaq me kaq. Ai mbë-sh-te-tej në fitoren e Aleatëve Ballkanikë ndaj Perandorisë Osmane, prandaj kë-r-konte maksimumin për shtetet sllave të jugut. Ambasadori rus përpjeq ta kufizonte sa më shumë rolin ndër-m-je-tës të Konferencës së Ambasadorëve në procesin e caktimit të kufijve ndër-r-m-jet Shqipërisë dhe shteteve fqinje. Pra-ndaj ambasadori austro-hungarez Me-nsdorff deklaroi në konferencë se, që-ndrimi i Rosisë ishte një “ndërhyrje në bisedimet që po zhvilloheshin mi-dis Malit të Zi dhe Turqisë” për kufirin verior (Raportet 1912, nr. 4944). Gji-tha-shtu ambasadori austro-hungarez kun-dërshtoi dhe deklaratat e qeverisë serbe se rëndësia e “Gjakovës është ese-nciale si kufi strategjik për Ser-bi-në” (British 1898-1914, 554). Ai kërkoi që ushtria serbe duhej të largohej me-një-herë nga Gjakova dhe Shkodra, sep-se me operacionet e saj në Shqi-pë-rinë e Veriut, Serbia “po sfidonte vu-llnetin e Fuqive të Mëdha” (British: 564).

Sipas kryeministrit serb, Pashiq, Se-rbia ka për detyrë ta mbrojë Malin e Zi (British: 681-682), dhe se ope-ra-ci-o-net ushtarake të Serbisë ndaj Shko-d-rës janë pjesë e luftës kundër Turqisë (Br-itish: 573). Por pavarësisht nga kë-to mesazhe, në mars të vitit 1913, statistikat e paraqitura në konferencë për masakrat e ushtrisë serbe e ma-la-ze-ze mbi popullsinë civile shqiptare, flisnin jo për çlirim të Shkodrës, por për pushtim të saj. Për rrjedhojë, në pjesën e dytë të marsit, Fuqitë e Më-dha gjithnjë e më

shumë bënin pre-sion mbi Serbinë e Malin e Zi, duke u bërë të ditur atyre se Shkodra në as-një mënyrë nuk mund t'i jepej Malit të Zi. Në këto rrethana Serbia për-pi-qej që të zgjidhte sa më parë çështjen e Gjakovës dhe të rrethinës së saj. Pa-shi-qi gjithnjë e më shpesh theksonte se zvaritja e problemit të Gjakovës e ko-mplikonte çështjen e Shkodrës” (Bajraktari 1878-1912: 301) Më në fund Beogradi e kuptoi se du-het të respektohet vendimi i Fuqive të mëdha që Shkodra t'i mbetet Shqi-pë-risë. Lidhur me këtë, Petri I Kara-gjo-rgjevic, mbreti i Serbisë, i shkrua-n-te mbreti Nikolla të Malit të Zi se tanimë “ne duhet t'i nënshtrohemi kë-r-kesës së Fuqive të Mëdha dhe të ngre-më duart lart rreth mbrojtjes së Shko-drës, ashtu siç kemi qenë të de-ty-ruar të heqim dorë nga dalja në Detin Adriatik” (Sekuliq 1980: 199).

Në vijim, Kral Nikolla, i pikëlluar, i dërgoi Carit të Rosisë një mesazh pe-r-so-nal ku i thoshte: “Zemra e madhe slla-ve e madhnis Tuej do të jetë kre-nue me triumfet e ushtarve të mij, por duket se Madhnija e juej duhet të ma-rri vendime, të cilat janë kundër in-te-resave ma të shenjta të vendit tem. Madhnija e juaj ka nënshkrue një ma-rrë-veshje qi len Shkodrën brenda ku-fi-j-ve të Shqipnis” (Solaj, 69).

Ministri i Jashtëm anglez Eduard Grej doli hapur kundër lakmisë sllave, kur Rusia nguli këmbë që Shkodra ose Gjakova t'i jepeshin Serbisë. E atë-ko-hë, Gjakova ishte një qytet me dy-tre mijë shtëpi dhe nuk kishte më tepër se njëqind familje serbe dhe asnjë fshat serb përreth (Durham 1990, 319). Po ndërsa për Shkodrën u arrit që të bindej qeveria serbe të tërhiqte tru-pat ushtarake, çështja e Gjakovës për javë të tëra, mbeti pezull në ta-vo-li-nat e diplomatëve të lartë të Kon-fe-re-ncës së Londrës, duke rrezikuar pa-qen e Evropës (Kontos 1981: 5).

Ndërkohë, qeveria bitanike dhe ajo gjermane nuk patën të njëjtin mi-rë-kuptim dhe interesim për fatet e tro-jeve të Shqipërisë veriore. Kjo më së miri kuptohet nga letra e zëvendës se-kretarit të përhershëm të shtetit për punë të Jashtme Sir Artur Niko-l-son [Arthur Nicolson], dërguar amba-sa-dorit britanik në Shën Peterburg, në të

cilën ai shkruan: "Jam plotësisht da-kord me ju kur thoni se çështja e Shkodrës do të bëhet problematike. Po të flasim hapur, logjikisht nuk ka dyshim se ajo i përket Shqipërisë, por Rusia këmbëngul së tepërmi që ajo (Shkodra) t'i jepet Malit të Zi dhe ne duhet ta mbështesim në këtë pikë. Si-pas mendimit tim për këtë çështje, po të shprehem me egoizëm, për ne do të jetë më mire të rrimë indiferent për çështjen se kush do të jetë zo-të-rues i Shkodrës, por ajo është e një rendësie të madhe, kështu që ne du-het të mbajmë një qëndrim që në as-një mënyrë të mos dobësojë apo të pri-shë mirëkuptimin tonë me Rusinë (Vickers 1979: 83).

Përfundimi

Më 22 mars 1913, Konferenca e Amba-sadorëve në Londër përfundoi di-skutimet dhe mori vendim mbi vijën e kufirit verior dhe verilindor të Shqi-pë-ri-së. Në kundërshtim me parimin e kombësisë dhe pa marrë parasysh vu-ll-netin e popullsisë shqiptare, nga te-rr-i-tori shtetëror shqiptar nuk u shkë-put ve-tëm Gjakova, por krahina të tëra si Kosova, Rrafshi i Dukagjinit, dhe toka shqiptare e pjesës perë-n-di-mo-re të Maqedonisë. Këto vise ka-lo-nin nga sundimi osman në atë serb e malazez.

Tetë vjet më vonë, në korrik të vitit 1921, anëtari i Këshillit Kombëtar, pa-trioti Luigj Gurakuqi do t'u shprehej me dhimbje kolegëve të tij: "Na kanë marrë qytetet dhe na kanë lënë Ma-lë-si-në, kanë marrë Dibrenë e kanë lënë ma-lësinë, na kanë marrë Prizrenin dhe na kanë lënë malësinë, na kanë ma-rrë Gjakovën e na kanë lënë Ma-lë-si-në, e kështu që shëmbëllejmë me një trup pa kokë. Shteti shqiptar që mbeti pas vendimeve të marsit dhe të gushtit 1913 ishte 28 mijë km² me një po-pullsi rreth 740 mijë banorë. Një shtet i dobët që ndër vite do të për-ba-llej me pamjaftushmërinë e burimeve mbi-tokësore e nëntokësore për të plo--tësuar nevojat e shtetasve të vet.

Bibliografia

Dokumente të publikuara

BRITISH documents on dhe origins of dhe war (1818-1914), vol, IX part II, d. nr. 403

RAPORTET e Mensdorff-it dt. 17. 12. 1912, OUA, përkatësisht nr. 4944.

EMILE Solai, Les documents secrets publies par les Bolsheviks.

SHATRI, Muhamet.[2012], Dokumente britanike për çështjen shqiptare në Kon-fe-rencën e Ambasadorëve në Londër, Qendra e Studimeve Alba-nologjike, Instituti i Historisë-Tiranë.

Literaturë

BAJRAKTARI, Jusuf [1998], Gjakova me rrethinë në fund të shek. XIX dhe fillim të shek. XX (1878-1912), Prishtinë.

CASTELAN, Georges [1991], Historia e Ballkanit, Çabej Tiranë.

CRAMTON, Richard [1979], The hollow Détente, Anglo-German Relations in the Balkans 1911-14, London.

DURHAM , Edit [1990], Brenga e Ballkanit dhe vepra të tjera për Shqipërinë dhe Shqiptarët, Tiranë.

HISTORIA e Popullit Shqiptar III [2007], Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë.

HISTORIA e Shqipërisë [1984], Tiranë.

KONTOS, Joan F. [1981], Red Cross Black Eagle, A Biografy of the Albanian-American School, New York.

NOSI, Lef [2007], Dokumentet historike 1912-1918, Instituti i Historisë i Tiranës, Tiranë.

PUTO, Arben [2008], Pavarësia e Shqipërisë në Tryezat e Diplomacisë, ËESO, Tiranë.

PUTO, Arben [1978], Pavarësia e Shqiptare dhe Diplomacia e Fuqive të Mëdha 1912-1914, Mihal Duri, Tiranë.

SCHEVILL, Milovan [2002], Ballkani-historia dhe qytetërimi, Uegen, Tiranë.

SEKULIQ, Milovan (1980), Kosovo od 1912-1918 godine. Tezë doktorate e mbrojtur në Fakultetin Filozofik në Prishtinë.

VICKERS, Miranda [1998], Histori e Shqipnis, Phoenix, Tiranë.

METAFORAT E GJUHËS SË FUTBOLLIT THE METAPHORS OF THE LANGUAGE OF FOOTBALL

LEONARD XHAMANI

Departamenti i Gjuhës Italiane, Universiteti i Tiranës
e-mail: leonardxhamani@gmail.com

Përmbledhje

Ndër gjuhët e specialitetit mund të rendisim edhe gjuhën e sportit. Ajo zotërohet nga një rreth i ngushtë njerëzish, të cilët e përdorin për të plotësuar nevojat komunikuese të sektorit të tyre të specializuar. Në gjuhën e sportit kemi disa nëngjuhë, ndër të cilat shumë e veçantë është ajo e futbollit, e cila qëndron mes gjuhës së specialitetit dhe zhargonit. Gjuha e futbollit është e përfshirë në disiplina të ndryshme, prandaj edhe studimi i saj do të kërkonte një qasje metodologjike heterogjene. Në pamundësi për të sjellë një studim kaq të gjerë, në këtë kumtesë do të ndalemi te një aspekt i veçantë i gjuhës së futbollit dhe pikërisht te metaforat. Do të marrim në analizë llojet e ndryshme të metaforave që përdoren në gjuhën e specializuar të futbollit dhe në zhargonin e futbollit, metaforat e kronikave sportive, metaforat e gjuhës së fansave, metaforat e gjuhës së përditshme etj.

Fjalët çelës: gjuhë specialiteti, gjuha e futbollit, metafora, zhargon.

Summary

In the group of specialty languages, we can also include the language of sport. It is possessed by a very small number of people, who use it to meet the communicative needs in their specialized department. The language of sport has some sub-languages, among which is that of football, a very peculiar one, which occupies a medial position between the specialty and slang language. The language of football is included in different disciplines, therefore, its study would require a heterogeneous methodological approach. Unable to bring such a wide study in this discourse we will focus on a special aspect of the language of football, precisely on metaphors. We will analyze different types of metaphors, which are used in the specialized language of football and the slang of football, the metaphors of sports chronicles, the metaphors of fans' language, the metaphors of everyday language etc.

Keywords: language of specialty, language of football, metaphor.

1. Hyrje

Ndër gjuhët e specialitetit mund të rendisim edhe gjuhën e sportit. Në gjuhën e sportit dallojmë disa nëngjuhë, ndër të cilat shumë e veçantë është ajo e futbollit, e cila qëndron mes gjuhës së specialitetit dhe zhargonit. Në këtë kumtesë do të ndalemi te një aspekt i veçantë i gjuhës së futbollit dhe pikërisht te metaforat. Metaforat janë thelbësore në këtë gjuhë, por edhe në atë të sportit në përgjithësi. Do të marrim në analizë llojet e ndryshme të metaforave që përdoren në gjuhën e specializuar të futbollit dhe në zhargonin e futbollit, metaforat e kronikave sportive, metaforat e gjuhës së fansave si dhe metaforat e

gjuhës së futbollit të cilat kanë hyrë në gjuhën e përditshme.

2. Gjuha e futbollit si gjuhë specialiteti

Me gjuhë specialiteti, duke u bazuar te përkufizimi i Cortelazzo-s (Cortelazzo 1994: 8), do të kuptojmë një variant funksional të një gjuhe natyrore, që varet nga një sektor njohurish apo nga një sferë e specializuar aktiviteti dhe që përdoret nga një grup folësish më i vogël në numër sesa tërësia e folësve të kësaj gjuhe, për të plotësuar nevojat komunikuese të atij sektori të specializuar. Gjuhët e specialitetit dallohen nga një leksik i veçantë dhe nga tipare të përcaktuara morfosintaksore dhe tekstuale, për të dhënë një

instrument shprehjeje dhe komunikimi sa më të efektshëm. Sipas Balboni-t (Balboni 2000: 20, 24), gjuhët e specialitetit, u japin shkencëtarëve apo profesionistëve përkatësinë e një grupi specialistësh.

Në kuadrin e gjuhëve të specialitetit grupi më i madh përfaqësohet nga gjuhët tekniko-shkencore, apo ato të disiplinave dhe praktikave të veçanta si: fizika, matematika, kimia, mjekësia, informatika. Janë gjuhë specialiteti edhe ato të disiplinave si e drejta, ekonomia, sociologjia, gjuhësia, apo aktivitete si sporti, gjuetia, peshkimi, lundrimi.

Gjuha e specialitetit ka një leksik të përbërë nga fjalë të zakonshme dhe terma. Termi është një fjalë e cila ka vetëm një kuptim të përcaktuar në gjuhën në të cilën përdoret. Dallohet, pra, nga një fjalë e gjuhës së zakonshme, e cila mund të ketë më shumë se një kuptim.

Në terminologjinë e gjuhës së futbollit vihen re strukturat terminologjike. Kështu kemi formimin e një skeme e cila bazohet në strukturën hierarkike të termave që krijon një si lloj vazhdimësie apo strukturën e pemës së degëzuar ku një koncept shpjegon një tjetër.

p.sh. Skuadra

	lojtari	
mbrojtës	mesfushor	sulmues
	portier	

Në formimin e terminologjisë së futbollit padyshim që një rol të rëndësishëm luan edhe terminologjizimi i termave të gjuhës së zakonshme. Kështu p.sh termi *portier* në futboll ka hyrë padyshim nga gjuha e zakonshme ku portier ka kuptimin e përgjithshëm: *ai që rri si rojë te porta e një ndërmarreje etj.* (FGJSH). Në gjuhën e sportit është *lojtari që në lojën e futbollit, të hokeit etj. mbron portën e skuadrës së vet* (FGJSH). Një rol të rëndësishëm në terminologjinë e futbollit luajnë edhe huazimet. Futbollit është një lojë shumë e lashtë e praktikuar në një version loje të përafërt që në mijëvjeçarin e dytë para Krishtit në Kinë. Padyshim që në Shqipëri erdhi si një lojë e importuar, prandaj është e natyrshme që edhe shumë terma të jenë huazuar. Të tilla si: penallti, gol, korner, arbitër, dopietë, derby etj. Por ajo që bie në sy në gjuhën

e futbollit është përdorimi i metaforave për të cilat do të flasim më poshtë.

3. Metaforat në gjuhën e futbollit

Kush flet për futbollin herë e vonë do t'i drejtohet përdorimit të metaforave. Ai që dëgjon një bisedë futbollit duhet të kuptojë metaforat nëse dëshiron të marrë pjesë në diskutim dhe natyrisht që shumica dëshiron të marrë pjesë, sepse futbollit është i pranishëm në jetën e përditshme (Bogdal 2010: 26). Mund të themi se edhe ata që nuk e pëlqejnë futbollin nuk mund të shpëtojnë nga ndikimi i tij. Metaforat janë të pranishme në disa kategori tekstuale që janë të lidhura mes tyre. Duke qenë se bëhet fjalë për një gjuhë specialiteti duhet thënë se trasmetuesit e kronikave, tifozët, spektatorët nuk kanë shumë diferenca në nivelin e të kuptuarit dhe kjo lehtëson përdorimin e metaforave.

Zhargoni i futbollit ka situatat e veta dhe karakteristikat e veta në nivel komunikues dhe metaforik dhe shfaqet para së gjithash përmes gjuhës së folur. Kur sportistët komunikojnë mes tyre nuk përdorin gjithnjë një nomenklaturë të fiksuar, por shpikën shprehje të reja, ndonjëherë të stilit bisedor dhe të diktua nga emocioni dhe që shfaqen në rrethana të veçanta.

3.1 Metaforat në gjuhën speciale të futbollit

Në botë gjuha e futbollit u formua gjatë njëzetvjeçarit që parapriu luftën e parë botërore. Ngjarja sportive identifikohet, me ecurinë e një beteje në kamp. Kemi analogji të ndryshme mes lojës dhe luftës, prandaj shumë nga termat janë marrë nga fusha semantike e luftës. Shprehjet luftarake rezultojnë, pra, si një karakteristikë e gjuhës së sportit. Në fakt në futboll **kundërshtarët ndeshen** në një **betejë**. Në fushë **sulmojnë** apo **mbrojnë** me qëllimin që të **rrahin** apo të **mundin armikun**. **Mbrojtja** dhe **sulmi** formojnë **radhë** dhe shpesh **sulmohesh** dhe ekzistojnë **strategji** dhe **skema** të ndryshme pak a shumë si në luftë. Ka një **prapavijë**, skuadra mund të kalojë në **mësymje** me forca të shumta. Topi mund të lëshohet si një **silur** apo si një **predhë** etj. Nëse merret në konsideratë leksiku që përmban një libër mbi futbollin, ose një bisedë

mes kronistësh sportivë, mund të vihen re qindra shprehje që të kujtojnë botën ushtarake apo një buletin lufte. Pas konceptit të skemës ushtarake, pak a shumë tradicionale dhe antike që i referohet luftës, dhe më saktë luftës së pozicioneve dhe luftës në dy fronte (Kuster, Rainer).

Megjithatë duhet thënë se në gjuhën e futbollit ka edhe një sërë shprehjesh metaforike të cilat nuk i referohen domosdoshmërisht fushës semantike të luftës. Një analizë më e thelluar nxjerr në pah se metaforat në këtë gjuhë specialiteti kanë të bëjnë me një kuadër më të madh kategorish metaforike dhe, në disa raste, flitet për *katakrezën*, një figurë retorike që përdoret për të treguar diçka për të cilën gjuha nuk ofron një term të përcaktuar (<http://it.wikipedia/wiki/Catacresi>).

Janë gjithashtu të përhapura edhe metafora të cilat lidhen me konceptin e formuluar nga Lakoff dhe Johnson të "futbollit si teatër". Në fakt futbollistët quhen shpeshherë **aktorë** kur simulojnë në fushë. Arrigo Sacchi trajneri i kombëtares italiane thoshte: "*futbolli është një teatër ku ndonjëherë vihen në skenë drama të mëdha dhe ndonjëherë komedi të shkruara keq*". Në mesfushë është një **regjizor** i cili është përgjegjës për harmonizimin e lojës. Për faullet në kufi të zonës së rreptësisë arbitri jep goditje dënimi dhe mund të nxjerrë kartonin **e verdhë** apo **të kuq** i cili merr shtysë nga përdorimi i semaforit. Kemi gjithashtu edhe **solist**, lojtar që i vetëm drejton skuadrën. Gjejmë padyshim edhe metafora që i referohen zhargonit teknik si **fren emergjence** apo **motori i mesfushës**, apo fushës së muzikës si **dirigjenti**.

Ndonëse përgjithësisht termat e përdorur kanë një shpjegim të pranueshëm ka raste kur kemi edhe disa metafora të cilat nuk janë lehtësisht të shpjgueshme. Ata që përdorin këto shprehje në jetën e përditshme (sportistët, trajnerët etj.) nuk mbreti i Lindjes për Andri Shevçenkon; "Pinturichio" (Pikturor i famshëm italian) për Aleks del Pieron; "Cuore de Drago" (Zemërdragoi) për Paolo Maldinin; e deri tek "Il pulga" (Pleshti) për Lionel Mesin. Nofkat e sportistëve janë të shumta dhe intriguese, madje të paimagjinueshme për

që funksionon si një model për diferencimin e një leksiku të ndërlikuar futbollistik, gjendet një ide

e vënë re se po përdorin metafora. Nga ana tjetër ka persona të cilët nuk e njohin mirë këtë sport, ose i dëgjojnë këto metafora për herë të parë sepse po mësojnë të njohin gjuhën e futbollit.

Duhet thënë se pavarësisht larmisë së metaforave në gjuhën e futbollit ato që preferohen më shumë janë ato të lidhura me luftën apo ato që lidhen me botën e kafshëve. Kjo është e kuptueshme, sepse vetë struktura e kësaj loje të kujton një ndeshje lufte me linjat mbrojtëse dhe sulmuese.

3.2 Llojet e ndryshme të metaforave në zhargonin e futbollit (Nofkat)

Në ndryshim nga gjuhët e specialitetit, ajo e futbollit paraqet shprehje të zhargonit që nuk përfaqësojnë një gjuhë specialiteti në kuptimin e ngushtë të fjalës. Gjithashtu shumë terma nuk fokusohen në saktësinë terminologjike në përshkrimin e objekteve apo të situatave të veçanta, por në aspekte specifike të një grupi. Konotacionet në zhargon karakterizohen nga elementë emocionalë që mund të favorizojnë unitetin e një grupi, dhe terma të tillë bisedimorë shërbejnë edhe për të përjashtuar disa persona nga rrethi i brendshëm i këtij grupi. Prania e metaforave që lidhen me nofkat është shumë e përhapur. Duke filluar (Karaj 2008) që nga Pele e Maradona, tifozeria e marrosur pas numrave të tyre mundahej vazhdimisht të futej në karakterin e tyre duke i përshtatur nofken. Ca kjo për t'i ngritur sa më lart vlerat sportistit në fjalë, ca edhe për të thjeshtëzuar sa më shumë emrat e tyre. E ndërsa në vitet 60-70 nofkat zgjidheshin në përvijim të lojës dhe famës së këtyre sportistëve, në dekadën e fundit të shekullit 20-t tifozët zhbiruan edhe në jetën private duke nxjerr nga repertori nofka si "Zar d'orient" (Cari, nga fantazia me të cilën ata janë pagëzuar. Pseudonime të vendosura edhe rastësisht, por që kanë mbetur përjetësisht përkrah emrave të tyre të vërtetë. Lista e këtyre nofkave është e gjatë dhe në to ka emra kafshësh e insektesh, epitete të ndryshme që kanë të bëjnë me karakterin e

sportistit dhe cilësitë e tij. Ndër nofkat më karakteristike nuk ka se si të lëmë mënjanë “Duracell”. Në fakt ky është emri baterive të njohura të prodhuara nga kompania më të njëjtën emër me qendër në Nju Jork, por në botën e futbollit ai përbën “nofkën” e futbollistit çek Pavel Nedved. “Duracell” njihen si bateritë jetëgjata dhe krahasimi që i bëhet Nedved, një punëtori të palodhur të mesfushës dhe me një aftësi të jashtëzakonshme goditëse me të dy këmbët është shumë kuptimplotë. “O Rei” (Mbreti) është emri i Peles, futbollistit më të madh të botës, por dhe Pele është një nofkë, pasi emri i vërtetë i tri herë Kampionit të Botës është Edson Arantes do Nascimento. Me pseudonimin “Kaiser” (Perandori) njihet gjermani Franc Bekenbauer, kampion bote si futbollist dhe trajner.

Heroi i filmave të animuar “Batman” i atribuohet në botën e futbollit sulmuesit serb, ish-lojtarit të Partizanit të Beogradit, PSV Eindhoven dhe Çelsit, Mateja Kezhman. Sa herë që Kezhman shënonte në “Philips Stadion” për Eindhovenin një kolonë zanore nga filmi i animuar buçiste në mikrofonat e stadiumit që shoqërohej me thirrjet e tifozëve “Kezhman, Batman”, që rimonte edhe për shkak të mbaresës –“man”. Pseudonimi “The Animal” (Kafsha) është “pronësuar” nga futbollisti brazilian Edmundo Alves de Souza Neto (luajti për Brazilin në Kupën e Botës 1998), i njohur për temperamentin e tij krenar dhe të ashpër njëkohësisht, ku si pasojë ish-futbollisti i Palmeriars për shkak të ndërhyrjeve të tij ishte ndëshkuar më një numër të jashtëzakonshëm të kartonëve të kuq. Nofka “Doctor” (Doktor) i përket futbollistit brazilian Sokrates, i cili ishte edhe me profesion mjek (i diplomuar në fakultetin e mjekësisë Riberiaio Preto), por dhe kishte marrë gradën e doktorit në filozofi. Sokrates, një prej futbollistëve më të mirë mesfushor në historinë e futbollit, dallohej për inteligjencën e tij në fushën e lojës, por dhe të gjatësisë (192 cm), njihet për mjekrën e tij dhe në jetën e përditshme si një pirës i “rëndë” pijesh dhe duhani.

“God” (Zoti) është nofka e Alan Shirerit, futbollistit të njohur anglez të Njukasëllit, tashmë një prej

ekspertëve të futbollit të BBC-së. Futbollisti nga Kili, Ivan Zamorano, njihet në ambientet e ngushta dhe në gjirin e tifozëve me pseudonimin “The Helicopter” (Helikopteri). Zamorano njihet për festimet e tij kur vraponte në fushë duke tundur krahët në formën e një helikopteri. Johan Kruijff, futbollisti i madh holandez ka disa nofka dhe për ta dalluar nga Johan Neskens, një tjetër futbollist i shquar, thirrej “Johani I”. Ylli i Ajaksit njihet edhe me pseudonimin “El Salvador” (Shpëtimtari). “The Snake” (Gjarpri) i përket futbollistit të njohur francez Juri Xhorkaef, i cili kishte një aftësi të jashtëzakonshme të rrëshqiste midis lojtarëve kundërshtarë.

Kurrsesi nuk mund të shpëtonin as futbollistët shqiptarë pa nofka të tilla (Gazeta investigim 10 janar 2011). Bejzade kishte nofkën *Tigri*, Fortuzi i Tiranës thirrej nga tifozët *Zogu*, portieri legjendar Qemal Vogli mbiqhej *Macja e Zezë*. Lorik Cana thirret nga tifozët dhe media franceze si “Le Guerier” (Luftëtari); Altin Lala ka nofkën “xhuxhi luftarak”; Erjon Bogdani quhet ndryshe dhe “Princi i Epirit”; Florjan Myrtaj, për shkak të mënyrës së veçantë të festimit të golave, duke lëvizur flamurin e këndit sikur vozit një varkë, quhet “skafisti”; Hamdi Salihi ka marrë epitetin “Gerd Myleri shqiptar”; ndërsa Edvin Murati “Maradona i Ballkanit”. “Princi i Epirit” ju vendos Erjon Bogdanit në kohën kur ai luante me Veronën në Serinë B. Bogu shënoi 17 gola atë sezon dhe si shqiptar i vendosën këtë nofkë.

3.3 Metaforat në kronikat sportive

Planet e ndryshme të realitetit të gjuhës së futbollit dhe të metaforave përzihen me njëra-tjetrën. Kjo vlen sidomos nëse konsideron trasmetimin e asaj që ndodh në fushë për ata që dëgjojnë. Në këtë nivel komunikues përzihen komentet, bilancet dhe prodhimi i kësaj përzierje ndodh si njëkohësisht me ngjarjet sportive ashtu edhe me njëfarë shkëputje në retrospektivë (pas zhvillimit të ndeshjes). Vështirësia e kronikës së një ndeshje sporti qëndron pa dyshim në trasmetimin e ngjarjeve duke përdorur njëfarë stili.

Si në trasmetimet direkte ashtu edhe në kronikën shkruar (më shumë në këtë të fundit) gjuha e

futbollit karakterizohet nga prania e madhe e metaforave. Lakoff dhe Johnson mendojnë se metaforat nuk janë vetëm pjesë e shprehjeve tona gjuhësore, por mendime tonat në jetën e përditshme.

Të shohim disa shembuj nga kronika të ndryshme:

1. Superliga shqiptare *ka ngritur siparin* (Erjon Halili, Sporti shqiptar, 23 gusht 2014) në kuptimin ka filluar.
2. *“Ujqërit e dëborës”* duke iu referuar lojtarëve të Skënderbeut (Erjon Halili, Sporti shqiptar, 23 gusht 2014)
3. Shtubina ... *“hajmalia”* e Vllaznisë – (Gentjan Alinani & Nga Olsi Tujani, Në kërkim të bomberit, Sporti Shqiptar, 8 gusht 2014)
4. Kukësi *zhyt Vllazninë* dhe *“pushton” Shkodrën*. Pejiç sërish *“vrasës”* për kuqeblutë. (Panorama Sport, 25 gusht 2014)

3.4 Metaforat në gjuhën e fansave

Një tjetër nivel i botës së ndërlukuar të gjuhës së futbollit paraqitet në shprehjet dhe tekstet e metaforizuara të tifozave dhe spektatorëve. Në veçanti, gjatë zhvillimit të ndeshjes, nga ana e tifozerive kundërshtarë, shvillohet një praktikë komunikuese paralele me ndeshjen, por e ndryshme, e identifikueshme me një ndeshje verbale (Bogdal 2010: 32).

Sot flitet për fansa që në fushën e ndeshjes por edhe në stadione (në shtëpi dhe në trasfertë) identifikohen me skuadrën e tyre për ta çuar drejt suksesit, për të festuar fitoret, për ta ngushëlluar në rast humbesh dhe ndonjëherë për të fyer jo vetëm metaforikisht. Sharjet mund të shërbejnë për të diskredituar kundërshtarin, apo për ta bërë qesharak dhe ky debat verbal, në mijëvjeçarën e ri, natyrisht që nuk kufizohet vetëm në diskutimet në gazeta nga ana e lexuesve, por është zgjeruar falë teknologjisë. Në fakt në ditaret on-line, por edhe blogje, ngjarjet sportive komentohen ashtu si edhe në trasmetimet sportive direkte. Si të thuash shumë nga betejat sot zhvillohen përpara ekranit. Gjithsesi, kur të njëjtat fjalë tingëllojnë në një stadium, provokojnë një efekt të ndryshëm sepse janë më direkte, më të qarta dhe të forta. Ndash-

jet mes tifozerive, sidomos nëse bëhet fjalë për derby bëhet e ashpër si fizikisht ashtu edhe verbalisht.

Ja çfarë mund të lexosh në profilet e tifozave në rrjetet sociale:

@SUPERLIGA SHQIPTARE (Facebook) koment 24 gusht 2014

- Duke qene se e ndoqa ndeshjen nga Stadiumi, e ndjej si detyrim te sqaroj Opinion Publik se te shara ose ofendime ne kore kundrejt Tifozeve Fierak nuk ka pasur, pervecse nje etiketim ne KOR e siper... Tirona, Tirona, Fito per Ne, Tirona mbyti Lalucat... Kaq dhe vetem kaq.

Ishalla si shqiptare qe jemi u Shafshim vetem me etiketime te tilla... *Minj, Morra, Gocat e Bulevardit, Lab, Malok, Leshterik, Laluc* etj...

Mos kalofshim ne Moter e Nene e Babe ... SE JEMI VLEZER TE GJITH SHQIPTAR...

➤ Une personalisht isha ne tribune dhe i kam degjuar mjaft mire ofendimet. Ndoshta jo aq banale por ishin provokime te medha. Kenga e *vish fustanin me toka* apo ajo *mbyti lalucet* ne drejtim per ekipin tone dhe disa sharje te vogla per lojtaret.

@Ultras Tirona (Facebook status 16 qershor 2014)

- Java 1 - TIRONA vs Apollonia Nderkohe..

Java 6 - TIRONA vs *Morri*

Java 7 - Skenderbeu vs TIRONA

(Status 21 mars 2014)

- Te Shtunen nisena te gjithë bashke ne oren 17:00 nga bar Old School te shkolla kuqe. Te gjithë bashke kundra te gjithëve. Te gjithë bashke per te shtyp morrat e kuq. Nuk duhet me mungu njeri!

Vihen re fare mirë pra, metaforat fyese që përdorin tifozeritë kundër njëra-tjetrës të cilat arrijnë deri në dhunë verbale, e cila e shoqëruar me dhunë fizike është një fenomen shqetësues në stadiumet tona.

Kështu mund të shikojmë se thirren: *Morra* – lojtarët e Partizanit; *Minjtë* (Minjtë-gjizakë) – lojtarët e Tiranës; *Gocat e Bulevardit* – lojtarët e Dinamos; *Leshterikët* – lojtarët e Teutës së Durrësit; *Lalucët* – lojtarët e Apolonisë së Fierit etj.

3.5 Metaforat e futbollit në gjuhën e përditshme

Ashtu siç janë të lidhur nivelet e ndryshme të gjuhës së futbollit mes tyre, ato kanë hyrë edhe në terminologjinë e përditshme. Futbollit, si në nivel profesional apo në nive amatorial, rezulton të jetë pjesë përbërëse e jetës dhe komunikimit tonë (Bogdal 2010: 35). Kështu që s'ka asgjë për t'u çuditur që metaforat e futbollit kanë hyrë në gjuhën e zakonshme dhe shpesh këto shprehje janë shndërruar në fikse dhe të standardizuara. Një shembull është për shembull shprehja: *të bësh autogol* që do të thotë të shkatërrosh me duart e tua. *U bë si top futbollit*, tjetër shprehje nga gjuha e futbollit që do të thotë kaloi dorë më dorë, u bë si leckë etj.

Përfundime

Ndër gjuhët e specialitetit mund të rendisim edhe gjuhën e sportit. Në gjuhën e sportit kemi disa nëngjuhë, ndër të cilat shumë e veçantë është ajo e futbollit, e cila qëndron mes gjuhës së specialitetit dhe zhargonit. Në këtë kumtesë u ndalëm te një aspekt i veçantë i gjuhës së futbollit dhe pikërisht te metaforat, sepse kush flet për futbollin herë a vonë do të përdorë metaforat. Meqenëse bëhet fjalë për një gjuhë specialiteti duhet thënë se trasmetuesit e kronikave, tifozët, spektatorët nuk kanë shumë diferenca në nivelin e të kuptuarit dhe kjo lehtëson përdorimin e metaforave. Metaforat janë të pranishme në disa kategori tekstuale që janë të lidhura mes tyre.

Ngjarja sportive identifikohet, me ecurinë e një beteje në kamp. Kemi analogji të ndryshme mes lojës dhe luftës, prandaj shumë nga termat janë marrë nga fusha semantike e luftës. Shprehjet luftarake rezultojnë, pra, si një karakteristikë e gjuhës së sportit. Megjithatë duhet thënë se në gjuhën e futbollit ka edhe një sërë shprehjesh metaforike të cilat nuk i referohen domosdoshmërisht fushës semantike të luftës. Kështu kemi metafora të cilat vijnë nga fusha e teatrit, që i përkasin zhargonit teknik apo fushës së muzikës etj.

Në ndryshim nga gjuhët e specialitetit, ajo e futbollit paraqet shprehje të zhargonit që nuk

përfaqësojnë një gjuhë specialiteti në kuptimin e ngushtë të fjalës. Gjithashtu shumë terma nuk fokusohen në saktësinë terminologjike në përshkrimin e objekteve apo të situatave të veçanta, por në aspekte specifike të një grupi. Prania e metaforave që lidhen me nofkat është shumë e përhapur. Tifozeria e marrosur pas numrave të futbollistëve është munduar vazhdimisht të futet në karakterin e tyre duke i përshtatur nofkën. Ca kjo për t'i ngritur sa më lart vlerat sportistit në fjalë, ca edhe për të thjeshtëzuar sa më shumë emrat e tyre. Nofkat e sportistëve janë të shumta dhe intriguese, madje të paimagjinueshme për nga fantazia me të cilën ata janë pagëzuar. Lista e këtyre nofkave është e gjatë dhe në to ka emra kafshësh e insektesh, epitete të ndryshme që kanë të bëjnë me karakterin e sportistit dhe cilësitë e tij.

Planet e ndryshme të realitetit të gjuhës së futbollit dhe të metaforave preken duke u përzier me njëra-tjetrën. Kjo vlen sidomos nëse konsideron trasmetimin e asaj që ndodh në fushë për ata që dëgjojnë. Metaforat në gjuhën e fansave mund të shkojnë deri në disfemizma dhe sharje të rënda. Dhe së fundmi duhet thënë që disa nga metaforat e gjuhës së futbollit kanë hyrë në gjuhën e zakonshme dhe shpesh janë shndërruar në shprehje fikse dhe të standartizuara

Bibliografia

- ALTIERI Biagi, MARIA Luisa, 1990, *L'avventura della mente. Studi sulla lingua scientifica*, Napoli, Morano Editore.
- BALBONI P. E., 2000, *Le microlingue scientifico-professionali*, UTET, Torino.
- BOGDAL Klaus Michael, Neuland Eva, Pfeiffer Joachim, Schlobinski Peter (2010), *Futball und Sprache in Der Beutschununterricht*, III/Berlin, Friedrich Verlag.
- CORNU Yvan (2009), *Les arbitres*, Belgjikë.
- CORTELAZZO M. A., 1990, *Lingue speciali*, Padova, Unipress.
- CORTELAZZO M. A., 1994, *Lingue speciali. La dimensione verticale*, Unipress, Padova.
- CORTELAZZO M. A., 2000, *Italiano d'oggi*, Esedra, Padova.

DARDANO M., 1994, «I linguaggi scientifici», në Storia della lingua italiana, vëllimi II, Scritto e parlato, nën kujdesin e L. Serianni e P. Trifone, Torino, Einaudi, f. 497-551.

LAKOFF George, JOHNSON Mark (2004), Metafora e vita quotidiana, Milano, Bompiani.

Maurizio DARDANO e Pietro TRIFONE, La nuova grammatica della lingua italiana, Zanichelli, Bologna, 1997

SCARPA F., 2008, La traduzione specializzata, Hoepli, Milano.

SOBRERO A. A., 1993, «Lingue speciali» në Introduzione all'italiano contemporaneo, vëllimi II, La variazione e gli usi, nën kujdesin e A. A. Sobrero, Bari, Laterza f. 237-277.

THOMAI Jani, 2002, Leksikologjia e gjuhës shqipe, shulu, Tiranë.

Sitografia

<http://www.sportishqiptar.com.al>

<http://www.panorama-sport.com/>

SOME ISSUES OF THE *SUBJECT* IN ALBANIAN LANGUAGE DISA ÇËSHTJE TË KRYEFJALËS NË GJUHËN SHQIPE

MATILDA PARLLAKU

Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Histori Filologjisë, Tiranë, Shqipëri
Email: collakumatilda@yahoo.fr

PËRMBLEDHJE

Qëllimi i këtij punimi është trajtimi i disa çështjeve sintaksore që lidhen me kryefjalën si gjymtyrë fjalie dhe marrëdhëniet e saj me gjymtyrët e tjera të fjalisë. Do të sjellim këndvështrimin tonë në lidhje me trajtimin e disa çështjeve si: *Kryefjala si gjymtyrë kryesore; Format e shprehjes së kryefjalës; Kryefjala dhe marrëdhënia me gjymtyrët e tjera të fjalisë; Pozicioni i kryefjalës në fjali*. Këto çështje do të sqarohen nëpërmjet: (a) krahasimit të mendimeve të ndryshme të gjuhëtarëve për pozicionin e kryefjalës sipas klasifikimit të gjymtyrëve në fjali; (b) shembujve e analizave të formave të ndryshme të shprehjes së saj dhe disa kufizime në shprehjen e kësaj gjymtyre me disa pjesë ligjërata si emri në trajtën e pashquar apo disa lloje përemrash. Rastet konkrete të marrëdhënies mes kryefjalës dhe dallimit të saj nga gjymtyrët e tjera të fjalisë, si edhe shembujt për pozicionin që ajo zë në fjali do të shërbejnë për të identifikuar edhe raste që nuk janë trajtuar teorikisht.

Fjalë çelës: Kryefjala, gjymtyrë fjalie, marrëdhënie, rendi në fjali.

SUMMARY

The aim of this paper is to treat some syntactic issues related to the subject as a part of the sentence and its relations to the other parts of the sentence. We will try to develop our ideas concerning the treatment of some issues such as: *The subject as a main part of the sentence; Expression forms of the subject; the subject and its relation to the other parts of the sentence; Position of the subject in a sentence or clause*. These issues are going to be explained through: (a) comparing different ideas and opinions of linguists on the subject's position according to the classification of the parts of the sentence; (b) the examples and the analysis of the expression forms of the subject and some restrictions on the expression of it, such as the noun in the indefinite form, or some pronouns. The concrete cases of the specific relations of the subject and its identification from the other parts of the sentence, and also the examples of its position in the sentence are going to identify cases which are not theoretically explained.

Key-words: Subject, parts of sentences, relations, topics.

Hyrje

Kryefjala si kategori sintaksore nuk është bërë objekt i ndonjë studimi të veçantë. Ajo është trajtuar nëpër gramatika të ndryshme nga A. Xhuvani, I. D. Sheperi, K. Cipo, M. Domi, S. Prifti, A. J. Rrota, Th. Dhima, T. Topalli dhe në Gramatikën e Akademisë. Për informacion kemi konsultuar edhe trajtimin që i është bërë kësaj gjymtyre në studime të ndryshme të mbështetura në gramatikën gjenerative, por pa i përzier këndvështrimet dhe as terminologjinë.

Kryefjala në këtë trajtesë do të vështrohet e shqyrtohet me terma të sintaksës tradicionale, siç është parë edhe nga gjuhëtarët në gramatikat e deritanishme tradicionale, sikurse edhe në gramatikën normative të Akademisë.

1. Kryefjala, gjymtyrë kryesore

Për sa i përket vendit që zë kryefjala në klasifikimin e gjymtyrëve të fjalisë, sipas rëndësisë, mendimi kryesor është ai që gjejmë në gramatikat, të cilat e klasifikojnë atë së bashku me kallëzuesin si gjymtyrë kryesore. *"Gjymtyrët kryesore të fjalisë"*

janë kryefjala dhe kallëzuesi. Ato janë baza e fjalisë dykryegjymtyrëshe dhe nuk mund të kuptohen pa njëra-tjetrën. Kryefjalë është gjymtyra kryesore emërore a përemërore e fjalisë dykryegjymtyrëshe që hyn në marrëdhënie e lidhje kallëzuesore (predikative) me kallëzuesin.” Por ka një mendim tjetër që si gjymtyrë kryesore klasifikon foljen kallëzues dhe e konsideron atë bërthamë të fjalisë.

Një nga përkrahësit e mendimit që i cakton vendin dhe rolin kryesor foljes kallëzues në frazë është M. Totoni, i cili thekson: *“Nga pikëpamja e organizimit të fjalisë, rolin kryesor e lot gjymtyra foljore-kallëzuesi. Ajo ruan një nga tiparet themelore të fjalisë, kallëzuesinë (modalitetin, kohën dhe vetën). Gjymtyra emërore, kryefjala nuk e ka këtë aftësi e pikërisht për këtë arsye në gjuhën shqipe ka edhe tipa fjalish pa gjymtyrë kryesore emërore.”*

Ky mendim mbështetet në argumentin që, në shumicën e rasteve, vetë folja është e mjaftueshme për të shprehur subjektin e veprimit nëpërmjet mbaresave vetore të saj, me përjashtim të rasteve kur ka kundërvënie dhe theksim.

Megjithatë ai e pranon, në njëfarë mënyre, që, pavarësisht këtij dallimi në aspektin e organizimit të fjalisë, në fjalinë me dy gjymtyrë kryesore dallohen kryefjala, gjymtyra emërore dhe kallëzuesi, gjymtyra foljore, që bashkohen me lidhjen kallëzuesore. *“Kryefjala e kallëzuesi qëndrojnë në kundërvënie me njëri-tjetrin, prandaj jashtë kësaj kundërvënieje nuk kemi as kryefjalë, as kallëzues, po thjesht gjymtyrë kryesore.”*

Edhe M. Çeliku e konsideron kallëzuesin si më të rëndësishëm në një fjali, duke e emërtuar (në terma të raportit të varësisë të fjalëve në togfjalësh) atë si gjymtyrë përcaktuese kundrejt kryefjalës (gjymtyrë e përcaktuar) dhe duke tërhequr vëmendjen për të mos e ngatërruar predikativitetin me kallëzuesinë, sepse i pari është nocion më i gjerë që e përfshin edhe të dytën.

Trajtimi i kësaj gjymtyre, si kategori sintaksore, ka ardhur duke u plotësuar nga një gramatikë në tjetrën, si për sa i përket përkufizimit, ashtu edhe në lidhje me format dhe mjetet e shprehjes së saj, duke u trajtuar më gjerë e me më shumë

shpjegime në sintaksën e S. Priftit dhe në atë të Akademisë. Krahasuar me përkufizimin e dhënë nga Sintaksa e Akademisë ai i S. Priftit vjen me këtë ndryshim në formulim, por jo në thelb: *“Kryefjala, siç e tregon vetë termi është fjala kryesore, gramatikisht e pavarur e cila tregon objektin kryesor mbi të cilin është përqendruar mendimi ynë dhe për të cilin ne flasim në fjali. Kryefjala shërben vetëm për ta emërtuar objektin për të cilin flasim dhe jo për ta karakterizuar atë (këtë e bën kallëzuesi).”*

Pavarësisht nga mendimet e ndryshme të sjella më sipër, në lidhje me trajtimin e kryefjalës si gjymtyrë kryesore, ne mendojmë se, larmia e mjeteve të shprehjes së saj, me gjithë kufizimet strukturore dhe kuptimore përkatëse, për secilën nga pjesët e ligjëratës, me të cilat shprehet, dëshmon që ajo është një gjymtyrë me peshë në fjalinë dykryegjymtyrëshe dhe roli i saj, në raport me gjymtyrët e tjera të fjalisë, sidomos ato që varen prej saj, si përcaktorët e të gjitha llojeve dhe jo vetëm, është mjaft i rëndësishëm dhe asaj duhet t'i jepet vendi që i takon si gjymtyrë kryesore.

2. Format e shprehjes së kryefjalës

Nisur nga fakti që rasa emërore është forma tipike e shprehjes së kryefjalës, sikurse është trajtuar në të gjitha gramatikat e deritashme, e gjejmë me vend të sjellim këtu interpretimin e kësaj çështjeje nga ana e S. Rizës: *“Kur jipen kuptimet e ndryshëm të rasavet të ndryshme, është e vërtetë gjithashtu se si kuptim kryesor i rasës emërore jipet shërbimi i saj sintaktik për të çfaqur kryefjalën.”* duke dhënë gjithashtu edhe një opinion rreth rolit kryesor të kryefjalës në raport me kallëzuesin: *“Por raporti ekzistues midis kryefjalës dhe kallëzuesit pikënisjen e vet e ka jo tek kryefjala, por tek kallëzuesi; kështuqë nuk është kryefjala ajo që gjindet në raport me kallëzuesin, por, anasjelltas është kallëzuesi ai që gjindet në raport me kryefjalën; e kështuqë shfaqja e këtij raporti i takon formës jo të emrit kryefjalë por të foljes kallëzues.”* (Riza 2009: 256).

2.1 Kryefjalë e shprehur me emër:

2.1.1 Shprehja e kryefjalës me emër në trajtën e shquar:

Në qoftë se Akili është arma sekrete, thembra është përkohshmëria e sekretit. (I. Kadare);

Flamur me ngrehë n`veti, e Gjergj Kastriotin e t`parët, a thua kështu do t`korisë nipnia? (Gj. Fishta);

Zgjohej me radhë hetuesit, hetuesit e fshehtë, përqjesit e hetuesve, dyshuesit e përgjuesve e, fill pas tyre kallëzuesit, kallëzuesit epileptikë, kallëzuesit që iu besohej një herë në një mijë vjet, vëzhguesit e kotsëkotshëm, kinse vëzhguesit e verbër të atyre që kishin shpallur se do të vrisnin veten, /.../ përqjesit deledashë, kumtzbërthyesit e të vdekurve, nuhatësit, yjkuptuesit, hë-nëmarrokët, ndryshkaheqësit e pranqave etj. (I. Kadare);

2.1.2 Shprehja e kryefjalës me emër në trajtën e pashquar

2.1.2.1 Në fjali me kallëzues në formën joveprore, në diatezën pësore, vetvetore a mesore dhe folje jokalimtare:

Vdekje më e lehtë dhe më e ëmbël s`ish parë kurrrë. (M. Kuteli)

Por një fushë ma e blertë nuk shtrohet/ Por një mal ma bukur s`rri/ Ma i kulluet një lumë s`dikohet (rrjedh)/ Moj Shqipni si i ke tj. (Gj. Fishta).

2.1.2.2 Në fjali mohore dhe pyetëse (kryefjala emërton sende të numërueshme ose të pandashme):

Përqijajja jonë ishte e shkurtër dhe e prerë: as shkaba, as kryqi s`do të shqimëshin kurrë nga qielli ynë. (I. Kadare);

Po ra shi në korrik, matet misri me shinik. (Fjalë të urta, Jug).

2.1.2.3 Në fjali dëftore a pyetëse (kryefjala është në numrin shumës):

Do të gjëmojnë rrotat dhe flatrat e kocive qiellore, klithma, sokëllima, lutje, fjalime, valle, vet-martirizime, ca si shfaqje teatrale, ku, siç e morëm vesh më pas, koka të prera flisnin në jerm, ushtarë që shkërbenin qyqet, malkime, namatisje, kërcënime e prapë bori e tam-tame, të

gjitha këto ngriheshin që poshtë si avull i sëmurë. (I. Kadare);

Do t`i shkonin më miq në shtëpi tani që e njohën kush është në të vërtetë?

Përpara tij ranë frone e ranë therore/U rroposën mbretni e u shkimen fise. / E as bar ma s`mbiu andej ka i shkeli kamba. (Gj. Fishta);

Për ta (burra që me gjak praruan lavdinë e kombit) nuk gdhendet as gur, as nuk ndizet qiri. (Gj. Fishta).

2.2 Kryefjalë e shprehur me përemër:

2.2.1 vector

Me këtë pjesë ligjërata në vetën I dhe II, kryefjala shprehet, kryesisht kur mbi të bie theksi logjik ose kur vihet në dukje me anë të kundërvënies:

Ti duhet të më ndihmosh që unë ta shoh veten ku jam. (B. Mustafaj);

Po lëvizi ajo, gjithçka do të shembet. (I. Kadare).

2.2.2 dëftor

Kjo vazhdoi për një kohë të gjatë. I. Kadare.

2.2.3 pyetës

Cili ishte shkaku i dënimit prej gjyqit partizan? (I. Kadare);

Po në kjoftë se s`e din ti, kush mund e dijë atëherë? (At Zef Pllumi).

2.2.4 lidhor

a) të caktuar (që, i/e cili/cila)

Rrotulla e cila mbante gurin u bë fre i argjëndë. M. Kuteli;

Këto tri dhi s`ka zot e rob në botë që t`i shtjerë në dorë, se janë këmbëshpejta. (M. Kuteli).

b) të pacaktuar (ç, kush)

Çndodhi atje brenda, askush nuk mund ta thotë. (I. Kadare);

Ajo që na panë sytë natën përpara mësymjes ishte më e frikshme se çdo luftë e vrasit. (I. Kadare).

2.2.5 të pacaktuar

Ty s`të dëgjon njeri. (I. Kadare);

Po të kishin aq xheloz, do të vriteshin të gjithë. (D. Agolli).

2.3 Kryefjalë e shprehur me numëror

2.3.1 themelor

Dy-tre veta deshën të vraponin pas Ullug beut, por befas, oficeri i jeniçerëve që gjer atëherë kishte qëndruar si mumje, nxori shpatën dhe thirri. (I. Kadare);

A e kupton se tre çerekët e këtij populli, po të gjejshin një vrimë miut në gardhin e çeliktë ... do t'ikshin nga kjo shtypje e randë? (At Zef Pllumi).

2.3.2 me kuptim përmbledhës

Pastaj u nisëm të dy, unë dhe i panjohuri drejt qytetit. (I. Kadare);

Duhet trimnia e ukut e mendtë e dhelpnës; po nuk i pate të dyja këto, nuk mund të jetosh kaçak. (At Zef Pllumi).

2.4 Pjesë ligjërate të emëruara:

Mbiemra, përemra, pjesë të pandryshueshme të ligjëratës të emëruara:

I sikterisuri, po të dojë le të grindet, unë s'kam ndërmend të grindem. (F. Kongoli);

Sipas ligjit të atëhershëm, në qoftë se i burgosuri vdiste gjatë shlyerjes së dënimit, trupi i tij duhet të vazhdojë burgimin, gjersa të plotësohet afati. (I. Kadare);

(Manaferrat nuk i shijonte, kur mendonte se rri-teshin në anë të rrugës, por këto ishin mbledhur në bahçe.) Të tillat nuk i refuzonte asnjëherë. Imja nuk do të bëhej kurrë aq e zonja, sepse nuk kishte vullnet. I ati, përveç që i pushkatuar, ishte prift. I ungj, në burg. (I. Kadare);

A-ja është shkronja e parë në të gjitha alfabetet. Dyshi është nënfish i katrës, tetës, dymbëdhjetës etj.

Që-ja është përemër lidhor ose lidhës nënrenditëse ftilluese ose qëllimore.

Pranë, poshtë, afër, para përdoren si ndajfolje vendi, kur vendosen pas foljeve dhe si parafjalë, kur vendosen para emrave.

"Lamtumirë" ishte e vetmja gjë që shqiptoi, para se të largohej përgjithmonë.

2.5 Kryefjalë e shprehur me togfjalësh / grup emëror:

Që sa t'ndrisë e diellit rrota / kanë me qenë nderi i trimnive. (Gj. Fishta);

Oh, po!. Mos t'vlonte ai gjaku juej për Atdhe / e gjyq mos t'lypte ai para fronit t'qiejve. / Po se këto bjeshkë e këto malet tona, / Shqipni ma s'ishin quejtë. / as shqip s'ishte lutë ma i Madhi i jetës. (Gj. Fishta);

Atëherë lotmadhi i turqve pendohet që i ra kurrë n'mend t'mësyjë Shqipninë mizore. Gj. Fishta).

(a) Me togfjalëshat e qëndrueshëm që emërtojnë një vepër letrare, shkencore, institucion, vend, ngjarje historike, person.:

"Mësuesi" ka qenë gazetë e revistë e përmuajshme, organ i Ministrisë së Arsimiti;

Mark Malaj e Kapiten Pal Thani me të gjithë ushtrinë ilegale të tyre do të dorzoheshin me qyshke që mos të dënohej asnjë me vdekje dhe malësorët të lireshin të lirë. (At Zef Pllumi).

(b) Emërtime vendesh, përrenjsh e shtigjesh shembeshin prorre:

Kodra e Qyqes, Prita te Tri Pusët, Kurthi i Zekës, Gropa, Korbi, Rrëzana e keqe. (I. Kadare).

2.6 Kryefjalë e shprehur me emër në rasën gjinore

Një rast i rrallë i shprehjes së kryefjalës është ai me emër në rasën gjinore, i cili në të vërtetë është fjalë e varur e grupit emëror të përbërë nga një emër tjetër dhe emri në gjinore. Me shkëputjen nga ky grup emëror emri në fjalë i prirë më parë nga nyja **e**, kur del në funksionin e kryefjalës, e ndërron këtë nyjë në **të** dhe qëndron si gjymtyrë më vete.

(Sixhadet e Shqipërisë dikur përgatiteshin në bazë të porosive nga vendet e ndryshme të botës.) Të Korçës ishin gjithnjë më të bukura e më cilësore.

Raste të tilla janë shpjeguar nga F. Agalliu si "Shfaqje të substantivimit kontekstual të rasës gjinore, e cila, si për funksionin e saj, edhe më shumë për formën e saj (me nyjë të përparme identike me atë të mbiemrit) afrohet me mbiemrin, saqë mund të quhet rasë gati e adjektivuar. Në ndonjë rast gjinorja përdoret në funksione të ndryshme, ndër të cilët në atë të kryefjalës, edhe e substantivuar përfundimisht pa thonjëza."

Një mendim thuajse të njëjtë ka shprehur para tij edhe I. D. Sheperi kur ka folur për rasën gjinore:

“Rasa gjëndore ka përgjithësisht kuptim pronësie dhe shërben në fjali si edhe gjithë mbiemrat d.m.th. si kryefjalë, kur nënkuptohet emëri. Erdhi e Lames (= e shoqja).” Mundësia e përdorimit të rasës gjinore në funksionin e kryefjalës është shprehur edhe në vëll. I të Gramatikës së gjuhës shqipe (Morfologjia).

2.7 Kryefjalë e shprehur me mbiemra të bashkuar me lidhëzën e të barazvlefshëm me kuptimin e një përemri të pacaktuar:

Në e ditka i madh e i vogël, (të gjithë) pa m'i tregoni edhe mua se, helbete jam plak e ndofta i kam harruar (M. Kuteli).

2.8 Shprehja e kryefjalës me emra prejfoljorë asnjane:

Këndohet teksti i telegrafës që kërkohet të hjekunit e Nënprefektit (Bis. Parl. 1920). *Mbas propozimit të nënkryetarit vendohet të zqjedhunit e një komisioni pesë vetësh për rregulloren e përmendshme* (Bis. Parl. 1920; *Merret në gojë të thirrunit e Qeverrijës për spjegime* (Bis. Parl. 1920); *Të hyemit e privatvet brenda asht i ndaluem.* (Bisedime parl. 1926/4).

Kjo dukuri është e kufizuar dhe kryefjala në këtë formë shprehjeje vendos lidhje me disa folje kallëzues të kufizuara dhe në formën joveprore si: *kërkohet, vendoset, diskutohet* etj. *Këto ndërtime, me kalimin e kohës, kanë filluar të zëvendësohen nga emrat e prejardhur të formuar me anë të prapashtesave –im dhe –je (zëvendësimi i emrave asnjane të hjekunit, të zqjedhunit, të thirrunit dhe të hyemit me ata prejfoljorë heqja; zqjedhja; thirrja; hyrja) duke u çintegruar nga gjinia asnjane dhe duke u integruar në gjininë femërore, si rrjedhin i prirjes së përgjithshme të shqipes së re (dhe jo vetëm të shqipes) për të parapëlqyer, në fushën e emërave, derivacionin sintetik përkundrejt fjalëformimit analitik.*

Konkluzione

Nga sa u shpjegua më sipër mund të themi që, mënyra e trajtimit të kryefjalës në gramatika të ndryshme, sikurse edhe mjetet dhe format me të cilat ajo shprehet, janë të përafërta, duke evoluar kryesisht në numrin e mjeteve të shprehjes. Por, e veçanta që u konstatua duke i krahasuar trajtimet e mëparshme dhe shembujt e sjellë për konkretizimin e rregullave me ata që kemi mbledhur gjatë vjeljes së veprave është pikërisht fakti që, në rastet kur kryefjala shprehet me pjesët e pandryshueshme të ligjëratës që emërohen, struktura e fjalive është e kufizuar më tepër në lidhjen me kallëzuesin emëror, për pasojë ajo vendos lidhje me foljen këpuj *jam* (ose, rrallë me ndonjë folje tjetër si *mbetet*) dhe gjithashtu ajo renditet para kësaj të fundit. Ndërkohë që në të gjitha rastet e tjera, rendi nuk është i kufizuar dhe gjithashtu as tipat e foljeve kallëzues me të cilët vendos lidhje. Një ndër risitë e sjella nëpërmjet kësaj trajtuese është edhe vënia në dukje dhe konkretizimi me më shumë shembuj i kufizimeve në shprehjen e kryefjalës me emër në trajtën e pashquar, çështje kjo e trajtuar veçanërisht në gramatikën e Akademisë. Një rast i veçantë, i konstatuar gjatë vjeljes së shembujve ishte edhe shprehja e kryefjalës me emra të gjinisë asnjane. Shembujt janë mjaft të rrallë dhe janë gjetur në libra të viteve `20-`30, kur gjinia asnjane ende nuk ishte “çintegruar” për t`u integruar në një nga dy gjinitë: mashkullore apo femërore.

Për shkak të hapësirës së kufizuar të një kumtese, ne nuk i kemi trajtuar disa çështje si: rastet e mospërdorimit të kryefjalës kur shprehet me përemra vetorë të vetës së parë e të dytë (duke specifikuar rastet kur ka kundërvënie dhe theksim); kur në fjali ka folje pavetore; kur lidhet me folje në mënyrën urdhërore; kur në fjali ka forma të pashtjelluara foljore; në rastin kur kemi të bëjmë me fjali eliptike me mungesë të kryefjalës, apo rastet kur kryefjala është gjymtyrë krahasimi, ndajshim i veçuar etj., të cilat (dhe të tjera si këto) mund të bëhen objekt i një studimi tjetër nga ana jonë.

FOLKLORI DIGJITAL I ADOLESHENTËVE DIGITAL ADOLESCENT FOLKLORE

ZURIJETA SALIU

Fakulteti i Gjuhëve, Kulturave dhe Komunikimit, Universiteti i Evropës Juglindore, Tetovë, MAQEDONI
Email: zurijeta_saliu@live.com

Përmbledhje

Adoleshentët janë pjesa kryesore e popullit nga të cilët varet e tashmja dhe e ardhmja. Çdo gjë që krijohet dhe ndryshohet vjen pikërisht nga kjo pjesë e popullit, kështu ndodhë edhe me folklorin elektronik, të cilin e krijojnë dhe e ndryshojnë adoleshentët. Folklori digjital është i pranishëm kudo. Me zhvillimin e teknologjive bashkëkohore zhvillohet edhe folklori, por bartësit e këtij zhvillimi janë pikërisht të rinjtë, për arsye se ata komunikojnë pa ndërprerë nëpërmjet rrjeteve të ndryshme sociale. Edhe në këtë punim janë mesazhet e ndryshme që përdoren në komunikime digjitale. Të dhëna janë mbledhur nga një grup i të rinjve që i kemi përmendur më poshtë. Mesazhet më të shpeshta që përdoren janë: mesazhe urimi (ditëlindje, festa fetare e kombëtare), mesazhe dashurie, mesazhe për shkollën, mesazhe tallëse, mesazhe për shoqërinë.

Fjalët çelës: folklori, interneti, adoleshentët, komunikimi dhe mesazhe.

Abstract

Teenagers are the main part of the people who depend on the present and future. Everything created and changed precisely come from this part of the people, so also occur with digital folklore where teenagers are the ones who create this change and folklore. Digital folklore is everywhere and with the development on modern technologies developed folklore, but the holder of this development are the very young, because they communicate without interrupting through various social networks. Even in this paper are those teens who find different messages used in electronic communications and data were collected from a group of young people who have mentioned below. Messages most commonly used are: congratulatory messages (birthday, eid etc.), love messages, messages for school, mocking the posts, messages the society etc. In further research is used and survey methods and the Internet is the main element of this paper. The study of this phenomenon brings folk assistance in the field of ethnology, especially lifestyle, operation and transformation of different kinds of popular rhetoric depending on general social developments.

Key word: Folklore, internet, teenagers, communication and messages

Hyrje

Adoleshentën janë ata të cilët më së shumti i përdorin rrjetet e ndryshme sociale, nëpërmjet internetit dhe telefonave celularë që komunikojnë në forma të ndryshme digjitale.

Shumë vite më parë të rinjtë dhe të rejtat ndjenjat e tyre i kanë shkruajtur nëpër fletore dhe letra të ndryshme duke i zbkuruar ato me shenja dhe simbole, ndërsa tash më kjo mënyrë e komunikimit gati është zhdukur dhe kemi mënyrë shumë më të lehtë të komunikimit se sa në kohët e mëparshme.

Më tepër letra kanë shkruar vajzat, se sa djemtë dhe ato i kanë ruajtur nëpër fletore të tyre private duke i fshehur nga prindërit. Fletoret kanë përmbajtur tekste dashurie dhe ndjenjat e tyre të fshehta.

Është e rëndësishme për të kuptuar, se vajzat në shumicën e rasteve kanë ndryshuar tekstat që i kanë kopjuar prej të tjerëve, duke ndryshuar emrat, kohën dhe vendin, duke futur ndjenjat e tyre, duke zëvendësuar fjalë të çuditshme nga ato më të njohura. Pra, çdo vajzë, duke shkruar materialin e ri në fletoren e saj, fjalë për fjalë

përvetëson atë dhe bëhet autori i saj, duke e çuar në thekset e saj krijuese (Vainshtein octomber, 1996).

Tash më këto shkrime gati se janë zhdukur dhe kemi shkrime të reja të cilat i gjejmë kudo në rrjeta të ndryshme sociale, forume të ndryshme dhe gjithkund në internet. Mënyra e të shkruarit dhe e të komunikuarit krejtësisht ka ndryshuar dhe shumë komunikime bëhen në mënyrë digjitale. Kjo mënyrë e komunikimit jo vetëm që ka ndryshuar gjuhën, por edhe e ka pasuaruar atë, duke e mbushur me tekste të bukura. Kështu kemi tekste të ndryshme që me një fjalë mund t'i quajmë tekste folklorike.

Kjo ka ardhur nga zhvillimi i teknologjive moderne të informacionit dhe të komunikimit që mundësojnë krijimin e një vizioni të ri të komunikimit popullor, specifik në krahasim me folklorin gojor dhe me shkrim, si dhe folklorin që transmetohet përmes mediave "tradicionale" digjitale. (Cvijetićanin 2006: 114).

Vlerat e krijuara nga një popull janë pasuria kulturore dhe artistike e atij populli që e quajmë folklor.

Karakteristikë e folklorit shqiptar është se ai është shumë i gjallë, i pasur dhe i larmishëm. (Hamiti etj. 2010: 191).

Sa i përket folklorit në kohët e lashta është ruajtur gojarisht brez pas brezi, ndërsa më vonë filloi të ruhet edhe nëpërmjet shkrimeve nëpër letra të ndryshme, kurse tash folklor mund të ruhet edhe nëpërmjet pajisjeve të ndryshme digjitale vetëm duke shtypur butonat e pajisjeve teknike.

Folklori digjital ka fituar përmasa të mëdha në vitet e fundit, duke filluar të përdoret në mesazhe të shkruara, pastaj edhe në internet, ku hyjnë një numër i madh i rrjeteve sociale, programeve të ndryshme që instalohen nëpër telefonat celularë, që shërbejnë për të komunikuar, ku gjithçka është e lidhur me internetin dhe zhvillimet e teknologjive moderne.

Folklori i të rinjëve më tepër përmban tekste dashurie, ku bëhet këmbimi i teksteve të ndryshme, tekste që i'a kushtojnë të dashurës, apo të dashurit, urime (urime ditëlindjeje, urime

festash etj.), po ashtu në folklorin e të rinjve gjejmë edhe tekste për shoqërinë, për prindërit, për më të dashurit, për shkollën e të tjera.

Këto mund t'i quajmë edhe si tregime të shkurtëra të cilat kanë përmbajtje të ndryshme ku shprehin dashuri, kënaqësi, dëshirë për diçka të bukur, tallje, shaka etj.

Në pika të shkurtëra do të bëjmë ndarjen e disa teksteve që janë përdorur në komunikime digjitale.

Mesazhe dashurie

Të rinjtë dhe të rejat, me të madhe përdorin komunikimet digjitale duke filluar nga mesazhet, programet e instaluar në telefona celularë që punojnë me anë të internetit, rrjeta të ndryshme sociale, programe të instaluar në kompjuterë personalë etj., ku në mes bisedave të lira gjejmë edhe një numër të madh të teksteve me përmbajtje dashurie, që ndryshe mund ta quajmë edhe si folklor digjital i të rinjëve.

Disa mesazhe që janë hasur nëpër telefona celularë dhe kompjuterë personalë janë:

1. *Te te pyes sa me do... eshte nje pyetje retorike dhe pse eshte pyetje e tille me pelqen te mar pergjigje.*
2. *Nese dashuria te duket plumb ruaje nje per vete se te duhet per ne fund. Nese je penduar mos mallko fatin se zoti eshte i madh e ta fal mekatin.*
3. *Syte e mi aspirin goja ime ampicilin, duar e mia andoll, zeri im sirup per koll,*
4. *Le te flasin njerezit le te meren me fjal por ti nga zemra ime kur nuk ke me dale.*
5. *Me pare pa pare du ni vajz shqiptare, se paret i kam vet, me shqiptare jam mbret.*
- 6.

Mesazhe të ndryshme: ceremonishë festive

Në kohën e sotme gati të gjitha festat urohen nëpërmjet mesazheve. Mesazhet janë me përmbajtje të bukur dhe e pasurojnë gjuhën me tekste të shkurtëra folklorike.

a) Urime ditëlindje

1. *Sot ne mengjes heret u zgjova, a thua dicka me zgjoi, mu kujtua ditelindja jote dhe te thira te ta uroj.*

2. *U cova dhe ne kalendar veshetrova, e pash se ke ditelindjen dhe nje leter te cova, ditelindjen ta urova.*

3. *Ne deg te molles ne deg te pemes, ta uroj ditelindjen nga thellesia e zemres.*

4. *Shoqja ime e dashur cdo here te kujtoj dhe sot ditelindjen ta uroj.*

5. *Ju ftoj te gjithve te festojme dhe Tines ditelindjen tja urojm.*

b) Urime bajrami

6. *Deshiroj qe Zoti te ju jep shendet dhe te mira ne jete, personat qe i dua dhe i kujtoj festen e Bajramit ua uroj.*

7. *Vlera e nje feste eshte ne kremtim kujdesi ndaj nje personi vleresohet me urim, me kujdes te madh keto fjale po i shkruaj me fat Bajramin ty dhe familjes tuaj.*

8. *Mengjes i bukur, dite e shenjte, me fat Bajramin per shum vjet.*

9. *Festen e Bajramit te gjithëve ua uroj vellezerve e motrave, selam ju dergoj, ne rruge te delire Allahu na udhezofte, xheneti stacioni i fundit per ne qofte.*

10. *Nje yll ne qiell shume bukur shendrit, Kjo Hena e zbehte po na fal pak drit, Ky qyelli blu dicka po tregon, Dikush qe te don Bajramin ta uron.*

Mesazhe lidhur me shkollën dhe dashurinë:

1. *Në oren e muzikës vec për ty këndoj dhe profesorim kur më dëgjoj, njëshin ma përfundoi.*

2. *Kirurgji moj kirurgji, asnje titull nuk ta di, si kam mend te profesori po i kam te dashnori.*

3. *Ne matematik vec plus e minus e prap imi dibidus.*

4. *Gjuhë shqipe kur e msojshim, kit shkrimtaret pi vori i trazojsim, en profin e mendojsim vec pyetje i parashtrojsim.*

5. *Matematik moj matematike, ne oren tende kam shume frike, sikur me shpohet zemra me thike.*

Mesazhe kushtuar shokut apo shoqes më të mirë

1. *Nuk e di tash se ku gjendesh, shoqja ime e perjetshme, ne zemren time do te mbetesh, e paharruar dhe e pavdekshme.*

2. *Kur je e merzitur dhe asgje nuk te shkon, tregoi shoqes tende dhe ajo te ndihmon.*

3. *Nje yll ne qiell sa bukur shendrit, kjo hene e zbehte po na fal pak drite, qielli i kalter dicka po tregon, se ke nje shoqe qe gjithmon te kujtojn.*

4. *O pellumb, o pellumb kartolinene mos e humb e kam mbushur me urime dhe ja coj shoqes sime.*

5. *Shoqja ime e dashur gjithmone te kujtoj dhe kur vij ne shkoll, menxi pres te te takoj.*

Mesazhe me përmbajtje talljeje

Të rinjtë dhe të rejtat shpesh gjatë komunikimeve shkruajnë edhe mesazhe në formë të shakave dhe tallen ndërmjet veti. Ja disa të tilla:

1. *Të takova ty në bahce, të pashë një pucër në faqe, sa u gëzova me rob shpie thash është pucër dashurie, si gjithmon mi preve këmbët, pucrën e kiske pse të dhimbshin dhëmbët.*

2. *Bajrami qe shkoj beqare na la, bajrami qe erdh beqare na xhet, ishalla bajramin qeter na del ni kismet.*

3. *Un si tul, ti si tullac, dashuria jonë pallat 15 kat*

4. *Baba ma ka lan mu ni amanet, me e xhet burin ne internet.*

5. *Bije bora fjolla-fjlolla ishalla neser dixhet shkolla.*

Nga tekstet që i shohim më sipër, përveç pasurisë së gjuhës, kemi edhe shumë gabime gjuhësore, të cilat na paraqiten edhe te shembujt e mësipërm. Gabimet më të dukshme janë:

- Mungesa e shkronjës **ë** dhe zëvendësimi i saj me shkronjën **e**;

- Mungesa e shkronjës **ç** dhe zëvendësimi i saj me shkronjën **c**;

- Mungesa e shkronjës **ë** në fund të fjalës;

- Zëvendësimi i shkronjës **ç** me shkronjën **q**, p.sh. *çikat – çikat*;

Fjalët e shkruara gabimisht, p.sh. *mar – marr*;

- Mungesa e apostrofit, p.sh. *sme – s'më, tja – t'ja*;
- Përsëritja pa nevojë e shkronjave të njëjta, p.sh. *dyy – dy, neveee – neve, muu – mua* etj.;
- Përdorimi i shkronjave të mëdha në vende jo të duhura;
- Përdorimi i fjalëve dialektore;
- Përdorimi i fjalëve të huaja, p.sh. *amanet, blu; etj.*

Të gjithë këto tekste të mesazheve që e pasurojnë folklorin digjital të gjuhës shqipe janë mbledhur nga 50 persona, 28 meshkuj dhe 22 femra, të moshës prej 15-22 vjet, nxënës të shkollave të mesme dhe studentë.

Gjithsej prej 50 të rinjëve janë mbledhur 284 mesazhe. Prej tyre 15% janë mesazhe që lidhen me shkollën dhe dashurinë, 17 % mesazhe me përmbajtje tallëse, 25 % mesazhe urimi dhe 43 % mesazhe me përmbajtje dashurie.

Tabela nr. 1 Mbledhja e mesazheve nga të rinjtë

Mesazhe dashurie	122
Mesazhe urimi	72
Mesazhe lidhur me shkollën dhe dashurinë	42
Mesazhe tallëse	48

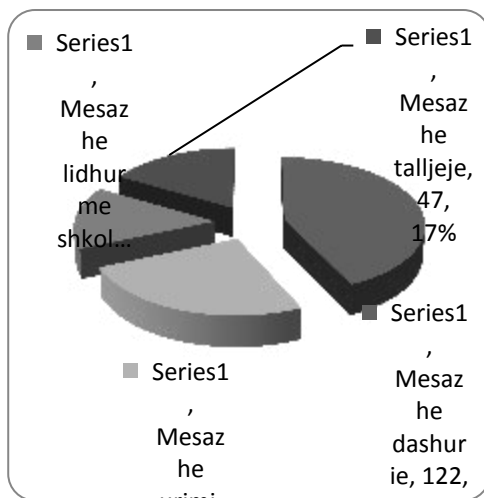

Fig. 1. Mbledhja e mesazheve nga të rinjtë

Literatura

HAMITI, Sabri, SHALA, Kujtim, IDRIZI, Xhemaludin, ALIU, Ali & METANI, Idriz (2009). Gjuha shqipe dhe letërsia 1. (Për gjimnazet e reformuara). Alban. Tiranë - Prishtinë – Tetovë.

IBRAHIMI, Mustafa & BEHXHETI, V. & XHAFERI, H. & KADRIU, Z. (2008). Studime etnolinguistike, folklorike dhe sociolinguistike për kulturën shqiptare në Maqedoni. UEJL. Tetovë.

IBRAHIMI, Mustafa (2012). Tema socilinguistike dhe etnolinguistike. Interlingua. Shkup.

VAINSHTEIN, Olga (1996). Contemporary notebooks of love: girls' subculture in Russia. Paper given at the conference „Private life in Russia“, University of Michigan, Ann Arbor, October.

ЦВЈЕТИЋАНИН, Тијана (2006). Електронски фолклор тинејџера: SMS поруке. Гласник Етнографског института САНУ LIV, br. 54, str. 113-125. Београд

KONGLOMERATI GLOBAL DHE DIVERZITETI SOCIO-LINGUISTIK GLOBAL CONGLOMERATE SOCIO-LINGUISTIC DIVERSITY

MIRLINDA SHEHU

Administratë, Prishtinë, Kosovë

Email: mirlindashehu2@yahoo.com

Përmbledhje

Sipas Varfit "Gjuha si mjet komunikimi është jo vetëm një medium kulturor, por edhe një element thelbësor i vetë komunikimit". Prandaj, duke qenë pra, vetë gjuha një sistem i pasur simbolesh përmes të cilave njerëz të nacionaliteteve, kulturave dhe të traditave të ndryshme komunikojnë me ose pa vështirësi gjatë të mësuarit jetësor dhe atij skollistik megjithatë, ata në të njëjtën kohë ndeshen me diverzitetet të konsiderueshme sociale, ndër-gjuhësore dhe kulturore. Çështja e komunikimit ndër-gjuhësor ngërthen faktorët të rëndësishëm si socio-kulturor, regjional, kohor dhe stilistik të cilët pasurojnë dhe plotësojnë njëri-tjetrin. Kompetenca inter-kulturore dhe komunikimi ndër-gjuhësor në epokën e globalizimit paraqesin një proces të shkëmbimeve të ndërsjellta, që në prespektivën ndër-gjuhësore kompetencat e tilla mbështeten në kapacitetin e lokutorëve që bartin mesazhin dhe transmetojnë atë. Prandaj, në këtë punim do të trajtojm aspektin socio-kulturor duke i dhënë prioritet thelbësor aspektit kulturor, komunikativ, edukativ dhe duke analizuar dhe shpjeguar fenomenin e shkëmbimeve inter-kulturore dhe gjuhësore.

Fjalët çelës: konglomerat, diverzitet, kompetencë, globalizim, social.

Abstract

According to Varf "Language as a means of communication is not only a cultural medium, but also an essential element of communication itself. Therefore, since then the languages itself is a rich system of symbols through which people from different nationalities, cultures and different traditions communicate with or without learning difficulties during the life and scholastic learning. However, at the same time they face considerable social diversity, inter-linguistic and cultural. The inter-linguistic issue also, involves important factors such as, socio-cultural, regional, time frame and stylistic who enriches and complement each other. The inter-cultural competence and inter-linguistic communication in the era of globalization represents an mutual exchange process, such competences on the inter-linguistic perspective are based on the capacity of locators to carry the messages and to transmit it. Therefore, in this abstarct we will treat the socio-cultural by prioritizing essential cultural aspect, communicative, educational and by analyzing and explaining the inter-linguistic and cultural phenomenon of exchanges.

Key words: conglomerate, diversity, competence, globalization, social.

Hyrje

Në këtë punim do të trajtojm aspektin socio-kulturor duke i dhënë prioritet thelbësor aspektit kulturor, komunikativ, edukativ, duke analizuar dhe shpjeguar fenomenin e shkëmbimeve inter-kulturore dhe gjuhësore. Analiza strukturore e paraqitur në aspektin historik është e një rëndësie të veçant dhe mundëson një çasje historike dhe kronologjike të ndikimeve shumë të hershme, gjatë periudhave të ndryshme historike e deri në ditët e sotme, mendojm se ky

punim është një rëndësie të veçant se në mënyrë sistematike paraqet ndikimet dhe realizimin e të drejtës së përdorimit të gjuhës dhe të trajtimit të barabartë me të drejta të plota sipas normave ndërkombëtare që në ditët e sotme lansohen nga Bashkimi Evropian.

Metoda dhe Materialet

Literatura është studjuar në gjuhë të huaj angleze si dhe në gjuhën shqipe dhe të dhënat e nevojshme për përgaditjen e këtij punimi janë

siguruar nga literatura e cituar në bibliografi si dhe nga të dhënat e marrura përmes internetit.

Konglomerati global dhe diverziteti socio-linguistik

Në studimet e bëra socio-linguistike në aspektin kronologjik edhe në atë historik, konvergencat linguistike zënë një vend shumë të rëndësishëm në proceset e vazhdueshme të studimit të gjuhëve të huaja, ku vrehen dallimet, ngajshmëritë, ndikimet, përshtatjet etj. Ndryshimet, transformimet, prurjet paraqesin, një diverzitet gjuhësor.

Zona e njohur me emrin Sprachbund, sipas Sarah Thomson 458" në të vërtetë është zona apo regjioni gjeografik që paraqet tri ose më shumë gjuhë që shpërndajnë ose kanë në vetvete disa karakteristika më shumë si rezultat i kontaktit, se sa si rezultat aksidental ose si rezultat thjesht i trashëguar.

“Shembull është Zvicra me gjuhët e pranishme në territorin e saj si gjermanishten, frangjishten, italishten si dhe nëngjuhët tjera si flamanishten. Shembull tjetër tipik është Kosova me praninë shkullore të gjuhëve dhe kulturave të ndryshme si gjuhën shqipe, gjuhën serbe, turke dhe rome etj. pra, gjuhë të Ballkanit që kanë shkëmbyer mes veti, dhe kanë bashkëvepruar dhe në të njëjtën kohë kanë pasur një ndikim të vazhdueshëm tek njëra-tjera ndoshta edhe pa u vënë re”.

Megjithatë sa i përket lirisë së të folurit, shprehurit “Linguisti i njohur Noam Chomsky thekson në veprën e tij “Language and Freedom” ose «Gjuha dhe Lirija»; se “Gjuha, në tiparet e saja esenciale dhe në mënyrën e përdorimit të saj, jep kriterin themelor për të përcaktuar atë se një organizëm tjetër është një qenie me mendje njerëzore dhe me kapacitet njerëzor për mendim të lirë dhe për shprehje të vetvetes, si dhe me nevojë themelore njerëzore për liri nga kufizimet e jashtme të autoritetit represiv” (Chomsky, 1970: 145). Në të vërtetë nëse i analizojmë ndikimet e jashtme gjuhësore duhet të theksojmë se huazimet e ndërsjellta kanë ndodhur qysh në periudhat më të hershme historike, pra qysh nga periudha e pushtimit të hershëm Romak.

Sipas Çabejit “në pikëpamje kohore ndikimi intenziv romak ka zgjatur në gjuhën shqipe pa ndërprerje, për një periudhë kohore prej më se shtat shekujve, duke nisur vonë jo me vonë se me fillimin e luftrave Ilire duke vazhduar gjerë në mbarim të Perandorisë, edhe, gjerë në kohën kur latinishtja u zëvendësua me italishten dhe dialektet e saja”.

Ende sipas Çabejit ndikimi i turqishtes konsideron me të drejtë se “është jo më i gjërë në leksik dhe vihet re jo vetëm në formimin e fjalëve me sufikse, por është më i madh në fraziologji “duke e cituar edhe më tej Çabejin sa i përket sllavishtes dhe gjuhëve që hyjnë në këtë grup ai thekson, duke e cituar vet Çabeji Mayerin”.

Që kur Gustav Meyeri në punimin e tij më 1883 hodhi tej të menduarit e vjetër një lidhjeje afrie të veçantë e fort të ngushtë të gjuhës shqipe me greqishtën dhe me kostatimin e një afrimi më të ngushtë të shqipes me grupet e gjuhëve të Evropës veriore u hapi rrugën studimeve gjuhësore shqiptare shtigje të reja. Nje varg dietaresh ndërmorën trajtimin e përkimeve të shqipes me ato gjuhë, sidomos me ato Ballkanike dhe sllave”. Sa i përket turqishtes, mund të thuhet se statusi i saj juridik është degraduar në krahasim me statusin që e kishte në kohën kur Kosova ishte Krahinë Autonome në kuadër të ish-RSFJ-së. Në kushtetutën e atëhershme turqishtja, p.sh. përcaktohej si gjuhë zyrtare, bashkë me shqipen dhe serbishten (Kushtetuta e KSA të Kosovës, 1974). Por, në dokumentet kushtetuese të pas vitit 1999, turqishtja nuk e ka më statusin e plotë zyrtar, sikurse shqipja dhe serbishtja.⁵ për shkak të ndryshimit të rrethanave, historike dhe atyre politike e që megjithatë, gëzojnë të drejtën e plotë të përdorimit të gjuhës dhe simboleve duke u bazuar në të gjitha konventat ndërkombetare për përdorimin e gjuhës, lirisë së të shprehurit dhe të drejtat e njeriut.

Ndërkaq sa i përket termit ose nocionit konglomerat mund të themi se ai ndërthet në vete disa kuptime pothuajse të njëjta në shumë gjuhë të botës psh në gjuhën frënge është shumë e përafërt me fjalën frënge rassablement, d.m.th. grumbulloj, mbledh prap; dhe nën 2. –association d.m.th. shoqëroj, po të njëjtin kuptim e ka

edhe në atë të gjuhës angleze p.sh. conglomerate bashkime të ndryshme, të elementeve të ndër-lidhura mes veti etj.

Pra, bashkimi i elementeve të ndryshme gjuhësore përdorimi i terminologjise së huaj pastaj, përdorimi i kalkeve, formave, stuktura-ve të ndryshme gramatikore krijojnë shpeshherë polemika në mesin e gjuhëtarëve .

Megjithatë sipas Kalve-së në librin e tij: Lufta midis gjuhëve "Njerëzit gjithnjë kanë qenë të prirur të komunikojnë edhe pse shpeshherë ka qenë element dominat i mospajtimeve, luftrave të ndryshme lokale, rajonale dhe botërore".

Pra mund të themi se gjuha përbën konglomeratin e elementeve ose njësive frazologjike që lidhin ose ndajnë popuj të tërë qoftë në aspektin lingustik qoftë në atë socio- kulturor.

Duhet theksuar se me çështje socio –linguistike janë marrë shumë linguist të njohur si : Janet, L. Byron, Heiny Kloss, Joashua Fishmain etj., të cilët kanë pasur këndvështrime të ndryshme sa i përket çështjeve të origjinës, ndikimit prurjeve të shumta lingustike etj. Gjithashtu me çështje lingustike të tilla është marrur edhe gjuhëtari i njohur shqiptar Bahri Beci 2000, i cili në një mënyrë të vçant paraqet çështjet që kanë të bëjnë me këtë tematikë dhe që zbërthejnë kontradiktat në mes të tyre.

Konkluzion

Ndaj mund të themi se termi si i tillë mungon në kuptimin e mirëfilltë në shumë fjalorë socio-linguistikë në formën dhe mënyrën në të cilën ne do të përpiqemi ta shqyrtojmë e që natyrisht lidhet me multikulturalizmin, term shumë aktual në politikat kulturore dhe globale në shumë shtete bashkohore që kanë për qëllim ruajtjen, kultivimin e traditave, kulturave të ndryshme ose edhe mbijetesën e një gjuhe apo kulture në një territor të caktuar. Duke e konsideruar gjuhën si një bazament dhe shtyllë të një shoqërie atëherë do të kemi parasysh tolerancën e

kulturave nacionale dhe atyre gjuhësore që paraqesin një pluralizëm kulturor, që në fakt, nuk është aspak tendecioze ose e rrezikshme kur dallimet ndërkulturore dhe gjuhësore janë të mëdha dhe nuk kanë pikëprerje të theksuara me njëra tjetrën. Është shumë e rëndësishme të bëhen shkëmbimet kulturore përmes studimit të gjuhëve të huaja, traditës.

Me binjakëzimin e komunave, qyteteve, shkollave hapen prespektiva të reja, sidomos për gjeneratat e ardhshme.

Bibliografia

Çabej Ekrem Studime gjuhësore IV Nga historia e gjuhës,"Kontributi i shqipes në formimin e lidhjes së gjuhëve ballkanike" ",Rilindja, redaksia e punimeve",Rilindja, , Prishtinë,1977 ,fq340

Çabej. Eqrem, Studime gjuhësore IV , Nga historia e gjuhës, " Iberoromanishtja dhe shqipja, izoglosat e tyre",Rilindja, redaksia e punimeve, Prishtinë,1977 ,fq .401.

Dictionaire HACHETTE encyclopédique Paris , fq.416

Munishi Skumbin" Barazia e gjuhëve në Kosove dhe prespektiva Evropiane" Uluksararasi Balkanlanda Tarih ve Kultur Kongresi, Bildirler Kitabı,Kongresi i parë Ndërkombëtar Ballkanik 10/16 Mays, 2009, Kosova ,Pristinë inrenet <http://www.linguasocio.blog.spat.com>

OBOD – Cetinje Beograd,2000fq.66The new standard dictionary English-Serbian Serbian - English

Chomsky, Noam (1970). Language and Freedom. The Chomsky reader, January 8-9, 1970,published in Abraxas, vol. 1, no. 1 (1970), in Tri Quarterly, nos. 23-24 (1972). Internet program P2P Emule 1970: 145

Thomson Sarah: Linguistic Areas and Language and History" .Gibers.Nerbonne, Schaeken,Languages in Contact (Amsterdam: Radopi,2000). Pg .311,327

